

”THAT’S JUST THE NORMAL WAY OF SPEAKING”

Eettiset diskurssit monikulttuurisissa tutkimusryhmissä

Heini Feodorow
Pro gradu -tutkielma
Puheviestintä
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Syyskuu 2019
Saila Poutiainen

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty		Ohjaaja
Humanistinen tiedekunta		PhD. Salla Poutiainen
Tekijä – Författare – Author		
Heini Feodorow		
Työn nimi – Arbetets titel – Title		
“THAT’S JUST THE NORMAL WAY OF SPEAKING” – Eettiset diskurssit monikulttuurisissa tutkimusryhmissä		
Oppiaine – Läroämne – Subject		
Puheviestintä		
Työn laji – Arbetets art – Level	Aika – Datum – Month and year	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages
Pro gradu –tutkielma	Syyskuu 2019	81 + liitteet 4
Tiivistelmä – Referat – Abstract		
<p>Eettinen viestintä, kriittinen näkökulma monikulttuurisuuteen ja työyhteisöt yhdessä eivät toistaiseksi ole saaneet juuri huomiota osakseen puheviestinnän tutkimuksessa. Tämän tutkimuksen tavoitteena on lisätä tutkimustietoa eettisistä diskursseista monikulttuurisessa työelämän kontekstissa. Tavoitteena on tunnistaa eettisiä diskursseja, joita tuotetaan puhuessa monikulttuuristen tutkimusryhmien sosiaalisesta todellisuudesta. Tutkimuksessa pyritään tarkastelemaan miten diskursseja on rakennettu kielellisesti ja toisaalta millaisia merkityksiä ne sisältävät. Lopuksi tarkastellaan millaisia potentiaalisia ideologisia seurauksia diskursseilla on.</p> <p>Tässä tutkimuksessa kulttuuri käsitetään kriittisen tiedonintressin mukaisena kontekstiriippuvaisena kokonaisuutena. Tutkimus on luonteeltaan laadullista tutkimusta. Aineisto koostuu kymmenestä haastattelusta, jotka on kerätty teemahaastattelumenetelmällä suomeksi tai englanniksi. Analyysimenetelmänä on käytetty kriittistä diskurssianalyysiä. Näin ollen huomio aineistossa on kiinnittynyt valtaeroihin ja niiden diskursiiviseen tuottamiseen.</p> <p>Aineistosta tunnistettiin kolme diskurssia, jotka ovat normaaliusdiskurssi, tasa-arvotietoisuus ja hierarkiadiskurssi. Normaaliusdiskurssi nousi hegemoniseksi diskurssiksi, jota rakennetaan erityisesti naturalisaation keinoin. Normaaliusdiskurssi merkityksellistää eettisyyden luonnolliseksi, inhimilliseksi ja passiiviseksi asiantilaksi, jota määrittää normaalius ja epäeettisyyden poissaolo.</p> <p>Tulosten mukaan tasa-arvotietoisuutta ja hierarkiadiskurssia rakennetaan kielellisesti monin tavoin. Tasa-arvotietoisuus merkityksellistää eksplisiittisesti tasa-arvon aktiiviseksi tekemiseksi yksilön jokapäiväisessä olemisessa. Tasa-arvo merkityksellistyy myös kyvyksi ja tahdoksi toimia tasa-arvoisesti. Tulosten mukaan tasa-arvosta poikkeava toiminta jättää yksilön tasa-arvon ulkopuolelle. Hierarkiadiskurssi merkityksellistää koulutus pohjaisista hierarkioista puhumisen epäeettiseksi. Vallitsevasta vallan epätasapainosta on mahdollista puhua vain implisiittisesti.</p> <p>Tulokset tukevat aiempaa tutkimustietoa sekä tuovat uutta tietoa monikulttuuristen tutkimusryhmien sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta diskursiivisesti.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords		
Kriittinen diskurssianalyysi, monikulttuurisuus, eettinen viestintä, eettiset diskurssit, työyhteisöviestintä		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited		
Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis: <i>ethesis.helsinki.fi</i>		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Sisällys

1 Johdanto	4
2 Kulttuuri kriittisestä näkökulmasta	6
2.1 Kriittinen tutkimustraditio kulttuurienvälisen viestinnän tutkimuksessa	8
2.2 Kulttuuri ja kulttuurienvälisyys työyhteisöissä	11
3 Eettinen viestintä	16
3.1 Eettisyys	17
3.2 Eettiset diskurssit	19
3.3 Eettinen vuorovaikutus ja kulttuuri kriittisestä näkökulmasta	20
3.4 Eettinen viestintä työyhteisössä	25
3.5 Tutkimuksen teoreettiset sitoumukset	27
4 Tutkimuksen toteutus	29
4.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	29
4.2 Aineistonkeruumenetelmä	29
4.3 Aineisto ja aineistonkeruu	31
4.4 Aineiston analyysi	35
4.4.1 Diskurssianalyysi	36
4.4.2 Kriittinen näkökulma diskursseihin	39
5 Tutkimuksen tulokset	43
5.1 Normaaliusdiskurssi	43
5.2 Tasa-arvodiskurssi	51
5.3 Hierarkiadiskurssi	59
6 Pohdinta	65
6.1 Johtopäätöksiä	65
6.2 Tutkimuksen arviointi	70
6.2 Jatkotutkimusehdotukset	75
7 Kirjallisuus	77
Liite 1 Teemahaastattelurunko, lopullinen	
Liite 2 Esihaastattelurunko	
Liite 3 Osallistumispyyntö tutkimukseen	
Liite 4 Suostumus tutkimukseen	

1 Johdanto

Phippsin (2013, 11) mukaan erilaiset eettiset kysymykset ovat niin 'hyvien kulttuurienvälisten suhteiden' kuin 'hyvän kulttuurienvälisen tutkimuksen' ytimessä. Kulttuurienvälisen viestinnän eettisyyden tutkimusta lukiessa ei voikaan välttyä törmäämästä erilaisiin luetteloihin siitä, millaisia asioita olisi vältettävä, jotta viestintä olisi eettistä (mm. Johannesen ym., 2008). Myös kulttuurienvälisen kompetenssin kuvaukset eri tutkimustraditioiden piireissä kuvaavat pääpiirteittäin sitä, miten toimia eettisesti. Phippsin näkemys hyvästä kulttuurienvälisestä tutkimuksesta on kuitenkin erilainen: se pohjaa kriittiseen traditioon. Tällöin eettisyys rakentuu kompetenssikuvausten sijaan erilaisten lähestymistapojen varaan, joissa yksityiskohtaisten ohjeiden sijaan keskitytään siihen, kuinka yksilö kohdataan.

Perinteisesti kulttuurin ja viestinnän liittoa on tarkasteltu verrattain negatiivissävytteisesti, jolloin huomio on keskittynyt eroihin ja erilaisiin kulttuurienvälisten konfliktien ratkaisumuotoihin (Phipps, 2013; 10). Tätä viestinnän, kulttuurin ja konfliktin kolmikkoa on kuvattu jopa 'Bermudan kolmioksi' (mm. van Meurs & Spencer-Oatey, 2007, 99–122). Phippsin (2013, 10) mukaan tällaisessa tutkimuksessa ei voida välttyä perusasetelmien eettiseltä kyseenalaistamiselta. Tässä tutkimuksessa käsitellään kulttuuria kriittisen näkökulman kautta.

Kriittiselle näkökulmalle ominaista epäessentialistista strategiaa voidaan verrata essentialistiseen strategiaan. Holliday (2011, 4) määrittelee essentialismin tavaksi määritellä yksilöt ja heidän toimintansa ulkoapäin annetun tai määrätyn kulttuurin perusteella. Tällainen voi olla esimerkiksi kansallisuuteen perustuva määritelmä yksilöstä suomalaisena. Hollidayn mukaan tästä seuraa yksilön kohtaaminen stereotyyppinä (*stereotype*) todellisen kohtaamisen sijaan. Epäessentialista strategiaa kulttuuriin on kuvattu moraaliseksi, sillä siinä korostuu ihmisen kohtaaminen ihmisenä; ei vain kulttuurinsa edustajana tai muuna ennalta määritettynä konstruktiona (Holliday ym., 2010, 11). Kulttuurienvälisyyden teoreettisia taustoja on pyritty soveltamaan suoraan monikulttuuristen työyhteisöjen kontekstiin, jolloin tutkimuksissa korostuu näkemys kulttuurista haasteena tai hankaluutena (Lahti, 2015; 56).

Mielenkiintoni aiheita kohtaan nousi kandidaatintutkielmani myötä. Tutkin työpaikkakonflikteja kontekstissa, jossa erilaiset moniammatilliset valta-asetelmat olivat läsnä. Tutkimuksen myötä ymmärsin eettisen viestinnän olevan olennainen osa niin konflikteja kuin 'konfliktittomuutta', enkä ole katunut. Eettisen viestinnän maailmaan tutustuessa on ollut mielenkiintoista huomata, että myös muutamat tunnetut kulttuurienvälisten konfliktien tutkijat, kuten Stella Ting-Toomey, ovat

päätyneet viestinnän etiikan pariin. Kenties juuri tämä 'Bermudan kolmio' ja toisaalta kulttuurienvälisen kompetenssin vahva painotus eettisyyteen ovat piirtäneet samankaltaisia yhteyksiä myös heidän ajatuksiinsa.

Työelämä monikulttuuristuu vauhdilla ja kulttuurienvälisyyden tutkimus on lisääntynyt tarpeen kasvaessa. Tästä huolimatta monikulttuuristen työyhteisöjen eettinen vuorovaikutus on unohdettu lähes täysin eri alojen tutkimuksissa. Ottaen huomioon työelämän jatkuvan monikulttuuristumisen ja toisaalta monikulttuuristen/moninaisten työyhteisöjen ja organisaatioiden kasvavan tutkimusalueen, tämä on hyvinkin yllättävää. Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut eettisestä vuorovaikutuksesta kontekstissa, jossa kulttuurienvälisyys ja monikulttuurisuus ovat läsnä päivittäin. Huomioni kiinnittyy siihen, miten monikulttuuristen tutkimusryhmien jäsenet rakentavat kielellisesti ja sosiaalisesti merkityksiä työyhteisön eettiselle viestinnälle. Toisin sanoen keskityn monikulttuuristen työyhteisöjen eettisiin diskursseihin.

Tutkimukseni aiheessa yhdistyy kulttuurienvälinen ja eettinen viestintä, joista molempiin liittyvän osaamisen voidaan katsoa alkavan yksilön sisäisestä maailmasta (mm. Valkonen, 2003; Guilherme, 2010). Osaamisen näkökulmasta kyseessä ovat siis monimutkaiset ilmiöt. Aiheen problematiikkaa lisää se, ettei yhtä oikeaa vastausta ole. Eettisyys liitetään yksilön arvopohjaan, joka taas voi olla yhteydessä esimerkiksi yksilön uskonnolliseen vakaumukseen, joka taas voi nojata tiettyihin filosofisiin oppeihin, jotka liitetään eri henkilöihin. (ks. Merrill & Christians, 2009.)

Tässä tutkimuksessa on suomennettu käsite *communication* viestinnäksi, sillä se on suomennoksensa mukaisesti eräänlainen sateenvarjokäsite. Konteksti määrittää puhutaanko vuorovaikutuksesta vai esimerkiksi joukkoviestinnästä. Tässä tutkimuksessa havainnot viestinnästä keskittyvät monikulttuurisissa tutkimusryhmissä tapahtuvaan interpersonaaliseen viestintään, sekä kirjalliseen että suulliseen. Viestinnän lisäksi keskustellaan sekä eettisestä toiminnasta että käyttäytymisestä. Tutkimus antaa viitteitä siitä, että eettisyys on ensiarvoisen tärkeää tutkimusryhmien toiminnassa ylipäänsä.

2 Kulttuuri kriittisestä näkökulmasta

Kriittinen kulttuurienvälisyyden tutkimus antaa painoarvoa erityisesti itse käsitteen 'kulttuuri' määrittelylle. Koulukunta kritisoi essentialistista näkemystä kulttuureista staabileina kansallisvaltioihin perustuvina rakenteina, jotka määrittävät suorasti ihmisen toimintaa (mm. Holliday, Hyde & Kullman, 2010; Lahti, 2015; Piller, 2011; Trux, 2010). Sen sijaan useat kriittisen koulukunnan edustajat näkevät kulttuurin olevan alati muuttuva ja yksilöiden identiteetteihin perustuva rakennelma (mm. Dervin, 2011; Holliday, Hyde & Kullman, 2010; Piller, 2011). Jos kulttuurienvälisyyden nähdään olevan sosiaalinen konstruktio (mm. Holliday, 2011; Lahti, 2015), myös kulttuuri voidaan käsittää sellaisena.

Lahden (2015, 20) mukaan useat kriittisen koulukunnan tutkijat ovat esittäneet kritiikkiä kulttuurin essentialistisoivaa määritelmää vastaan (ks. yllä). Dervin (2011, 38) peräänkuuluttaa, että vuorovaikutuksessa ovat aina yksilöt, eivät kulttuurit kuten essentialistinen tutkimus näkee. Kritiikkiä on herättänyt niin eroihin perustuvat oletukset, jotka johtavat turhiin yksinkertaistuksiin kuin makrokontekstien ja globalisaation tuottaman elämän monimuotoisuuden huomiotta jättäminen ja sosiaalisten identiteettien ohittaminen (Lahti, 2015, 20). Lisäksi essentialistinen näkemys kulttuurista ohjaa etsimään yhteisiä piirteitä, joiden tulisi kuvata kokonaista kansaa (Moon, 2010, 38). Kritiikkiä on herättänyt myös kulttuurin rooli selittävänä tekijänä, kun todellisuudessa sen tulisi olla tutkimuksen kohde eli selitettävä tekijä (Piller, 2011 93). Tällöin esimerkiksi suomalaisuuden nähdään selittävän viestintää sen sijaan, että viestintää pyrittäisiin selittämään.

Piller (2011, 64–65) käsittelee kansallisvaltioita kuviteltuina yhteisöinä (*imagined communities*, alkuperäinen käsite B. Anderson, 1991; luettu Anderson & O’Gorman, 2006). Kansallisvaltiot ovat liian suuria ollakseen todellisia yhteisöjä eli yhteisöjä, joissa ihmiset tuntevat toisensa. Sen sijaan kuvitelluissa yhteisöissä yhteisöllisyyden perusta on jossain muussa.

Stahlin ym. (2010) verratessa monimuotoisten tiimien toimintaa yhden valtion kansalaisista (*intra-national*) ja useamman valtion kansalaisista (*cross-national*) koostuvissa tiimeissä he eivät löytäneet merkityksellisiä eroja. Kriittinen kulttuurienväläinen koulukunta näkee, että erilaiset makrokonteksteihin perustuvat tekijät kuten uskonto, kieli tai etnisyys nousevat kansallisuutta merkityksellisemmiksi tekijöiksi kulttuurienvälisyydessä. Stahl ym. (2011) huomauttavat, että kulttuurin määritelmään tulee kiinnittää huomiota. He ehdottavat, että tutkimusta tulisikin jatkaa kulttuurin määritelmän varioimisella keskittyen esimerkiksi etnisyyteen ja arvoihin. Stahlin ym.

(2010) määritelmä monimuotoisuudesta on hyvin samanlainen kuin kriittisen koulukunnan näkemys monikulttuurisuudesta. Käsittelen monimuotoisuutta tarkemmin alaluvussa 2.3.

Kriittinen kulttuurienvälinen koulukunta ei ole löytänyt yhtä yhteistä linjaa kulttuurin määrittelemiseen essentialistisen kulttuurikäsitteen tilalle. Helpompaa onkin ilmaista, mitä kulttuuri ei ole kriittisen kulttuurienvälisen näkemyksen edustajalle. Eri näkemykset kulttuurista koulukunnan sisällä ovat kuitenkin suhteellisen samansuuntaisia. Halualani ym. (2009) ovat vetäneet yhteen viestinnän ja kulttuurin tutkimuksissa esiintyneitä näkemyksiä kriittisen kulttuurienvälisen viestinnän näkökulmasta. He esittävät kolmikohtaisen kantansa, jotka kuvaavat kriittistä kulttuurienvälistä tutkimustraditiota tiiviisti yhteenliittyneinä (*junctions*). Ensimmäinen näistä on kontekstin ja historian merkitys, toiseksi Halualani ym. kritisoivat kansallisvaltioihin perustuvaa käsitystä kulttuurista ja kolmanneksi korostavat kulttuurin, valtasuhteiden ja ideologian välistä yhteyttä eli näkemystä kulttuurista taisteluna tai kamppailuna.

Useat kriittisen kulttuurienvälisyyden tutkijat siis käsittelevät kulttuuria eräänlaisena merkitysten kilpailuna, jossa valta on jatkuvasti läsnä (mm. Yin artikkelissa Alexander ym., 2014a, 28). Martin ja Nakayama (2007, 63) kuvaavat kulttuurin ja viestinnän liittoa taistelukenttänä, jolla eri tulkinnoista vahvempien voittavat alisteiset tulkinnat. Kulttuuri on kriittisestä näkökulmasta läheisesti liitoksissa valtaan ja näkökulma korostuu näkemyksissä kulttuurista kilpailuna tai kamppailuna. Lisäksi käsitys kulttuurista keskittyy tyypillisesti sen jatkuvaan muuttuvuuteen (mm. Moon, 2010, 38 ja Lahti, 2015, 48). Tätä on kuitenkin kritisoitu koulukunnan sisällä. Esimerkiksi Keckes (2014, 4–5) näkee kulttuurin molempina, jatkuvasti muuttoksessa olevana ja yhtälailla pysähtyneen stabiilina. Hän myös kyseenalaistaa kulttuurin rajoja ja kuvaa niitä 'sameiksi' (*fuzzy*).

Yhtälailla jalansijaa ovat ottaneet erilaiset identiteetteihin (mm. Trux, 2010) ja diskursseihin (mm. Holliday, 2011) liittyvät määritelmät. Tällöin tyypillisin näkemys on, että yksilöillä on useita erilaisia identiteettejä, eikä esimerkiksi kulttuurinen identiteetti aina näyttäydy samanlaisena. Nämä näkemykset voivat yhdistyä muihin edellä esitettyihin näkökulmiin. Näin kriittinen kulttuurienvälisyyden koulukunta on yhtälailla erimielinen kuin samanmielinen kulttuurin määritelmässään. Näiden erilaisten näkemysten pohjalta ei ole yllätys, että kriittisen näkökulman tutkijoiden kesken on ollut keskustelua siitä, onko kaikki viestintä jollakin tasolla aina kulttuurienvälistä (Piller, 2011, 70). Mikäli pohjaamme tulkintamme kulttuurienvälisyydestä kriittisen koulukunnan näkemykseen makrokonteksteista, voidaan sanoa, että riippuen

vuorovaikutuksen osapuolista, osa vuorovaikutuksesta on kulttuurienvälisempää kuin osa. Käsittelen makrokonteksteja lisää seuraavassa alaluvussa.

Useat kriittisen koulukunnan tutkijat ovatkin päätyneet määrittelemään kulttuurienvälisyyden (*interculturality*), monikulttuurisuuden (*multiculturality*) ja moninaisuuden (*diversity*) perinteisellä tavalla kansallisuuteen, kieleen tai etnisyyteen perustuvana erona (mm. Lahti, 2015; Piller, 2011; Trux, 2010). Nähdäkseni näitä voidaan tarkastella juurikin erilaisista makrokonteksteista lähtöisin olevina eroina. Kulttuurin määrittäminen tällaisesta näkökulmasta ei siis vielä tee tutkimuksesta essentialista vaan pääpaino on sillä, miten aihetta käsitellään ja tarkastellaan. Esimerkiksi edellä mainitsemani tutkijat ovat tunnustetusti kriittisen näkemyksen edustajia.

Nähdäkseni erilaisten näkemysten olemassaolo kriittisen koulukunnan sisällä on voimavara, jonka tarkoitus on herättää keskustelua aiheesta. Erilaiset määritelmät ja näkemykset voivat tuoda esille erilaisia näkökulmia ja tuloksia, jolloin kuva kulttuurista monipuolistuu ja jatkaa kasvuaan. Tässä tutkimuksessa yhdyn muun muassa Truxin (2010) näkemykseen, että kulttuuria ja muita identiteettejä neuvotellaan jatkuvasti eri konteksteissa, jolloin eri identiteetit ja diskurssit nousevat vaihtelevasti esiin. Tämän myötä näen, että myös kulttuuria neuvotellaan jatkuvasti eikä se ole stabiili rakenne tai ilmiö. Kulttuuri muotoutuu näin monitahoiseksi ja muuttuvaksi, kontekstisidonnaiseksi rakennelmaksi, joka tulee esille vuorovaikutuksessa ja diskursseissa, mutta myös tulkitsijastaan riippuvaisena (osin opittuna) kokemuksena fyysisestä maailmasta.

2.1 Kriittinen tutkimustraditio kulttuurienvälisen viestinnän tutkimuksessa

Scollon ja Scollon (2001, 539, 544) ovat määrittäneet kolme erilaista näkemystä kulttuurisen viestinnän tutkimukseen. Tällaiset ovat kulttuureja vertaileva (*cross-cultural*), kulttuurienvälinen (*intercultural*) ja diskurssienvälinen (*interdiscourse*) viestintä. He huomauttavat, etteivät kaikki alan tutkijat nojautu näkemyksiin yksimielisesti. Käsitteiden määrittelyn haasteista kertoo jo se, että suomen kielessä sekä *cross-cultural* että *intercultural* on tyypillisesti käännetty kulttuurienväliseksi. Tässä päätin selvyyden vuoksi käyttää käsitteistä *cross-cultural* kuvaavaa suomennosta *kulttuureja vertaileva* sekaannuksia välttääkseni. Kulttuurienvälisyys on eräänlainen sateenvarjokäsite, jonka alle käsitteet kulttuureja vertaileva ja kulttuurienvälinen sijoittuvat.

Kulttuureja vertaileva (*cross-cultural*) viestinnän tutkimus keskittyy määrittämään erilaisten kulttuuristen tai muiden ryhmien tai kokonaisuuksien ominaispiirteitä, kun taas kulttuurienvälinen

(*intercultural*) viestinnän tutkimus keskittyy tällaisten kulttuuristen tai muiden ryhmien väliseen vuorovaikutukseen. (Scollon & Scollon, 2001, 239). Perinteisesti eri alojen tutkimuksissa tällaiset kulttuuriset kokonaisuudet ovat määrittäneet kansallisvaltioiden rajojen mukaisesti. Kulttuureja vertaileva viestinnän tutkimus on näkökulmaltaan essentialistista. Kolmas lähestymistapa kulttuurienvälisen viestinnän tutkimukseen on diskurssienvälinen viestintä (*interdiscursive communication*), jolla tarkoitetaan useiden erilaisten diskurssien ja diskurssisysteemien yhtäaikaista olemassaoloa ja vaihtelua viestintätilanteissa. Esimerkiksi sukupuoli, etnisyys, ammatti, ikäluokka ja monet muut tekijät voivat muodostaa tällaisia diskurssisysteemejä. (Scollon & Scollon, 2001, 544).

Diskurssienvälisessä tutkimuksessa essentialistiselle näkökulmalle tyypillisiä määritelmiä tai oletuksia kulttuurista ei ole tehty (Piller, 2010, 9). Vaikka kulttuurienvälisessä (*intercultural*) tutkimuksessa ei ole selkeää säännönmukaisuutta sen suhteen, miten kulttuuri on määritelty, Piller (2010) suosii käsitettä diskurssienvälisyyden sijaan. Kulttuurienvälisyys on yleisempi käsite kulttuurienvälisen tutkimuksen piirissä, minkä lisäksi kulttuurienvälisyyden tutkimuksessa kulttuurin määrittelyä on sekä essentialismin että kriittisen koulukunnan näkemyksiä vastaavia. Tästä syystä tulen itsekkin käyttämään käsitettä kulttuurienvälinen.

Tässä alaluvussa tarkastelen kriittistä lähestymistapaa tutkimukseen kulttuurienvälisen viestinnän kontekstissa. Alexander ym. (2014 a, 16) artikkelissa useat tutkijat kuvaavat, millaisena käsitteenä he tarkastelevat kulttuurienvälistä viestintää. Artikkelin kirjoittajista Halualani (myös Arasaratnam, ks. Alexander ym., 2014a, 16) näkee kulttuurienvälisen viestinnän olevan summa monen eri tieteenalan, kontekstin, sektorin, yhteiskunnan ja näkökulman yhdistämisestä. Se on laajempi kokonaisuus kuin mikroprosessit, viestinnällinen käytös ja dialektiikka ja erilaiset relationaaliset prosessit yhteensä. Tästä syystä kulttuurienvälisyys näyttäytyy laajana ja epästabiilina, mutta relevanttina käsitteenä, vaikka monet tutkijat eivät ole nähneet sitä kovin funktionaalisena (mm. Oetzel ja Arasaratnam artikkelissa Alexander ym., 2014).

Halualanin kuvaus ja näkemys kulttuurienvälisestä viestinnästä on yhteneväinen kriittisen koulukunnan kanssa. Näin ollen se on monitieteinen verrattuna essentialistiseen kulttuurienvälisen viestinnän tutkimukseen. Tämän perusteella voidaan sanoa, että kriittinen koulukunta, vaikka tutkisikin viestintää, on väistämättä monitieteinen yhdistäessään erilaisten makrokontekstien tuntemusta (muun muassa taloustieteet, sosiaalitieteet, historia ynnä muut) viestinnän tutkimukseen. (Alexander ym., 2014a, 14, 26–27).

Kriittisellä näkökulmalla on monia yhteneväisyyksiä tulkinnallisen näkökulman kanssa. Esimerkiksi materiaaliseen todellisuuteen ja subjektiivisuuteen nojaaminen ovat yhteistä tulkinnallisen näkökulman kanssa. Kriittinen näkökulma on yhtäläillä metateoreettinen lähestymistapa, mutta tutkimus keskittyy erityisesti makrokonteksteihin. Makrokonteksteilla tarkoitetaan 'poliittisia, sosiaalisia ja historiallisia tilanteita, taustoja ja ympäristöjä, jotka vaikuttavat viestintään' (Martin & Nakayama, 2007, 62). Kriittisen koulukunnan tutkijan on tutustuttava kontekstiin erilaisine makrokonteksteineen kokonaisuudessaan huolellisesti ja juuri makrokontekstien tutkimus on tyypillistä kriittisen lähestymistavan tutkimukselle. (Martin & Nakayama, 2007, 62).

Erilaisia konteksteja on kuitenkin useita. Kontekstin korostamiselle on omat perusteensa. Esimerkiksi historia osana kontekstia tuo pitkän ajallisen perspektiivin, jonka tapahtumien pohjalta eri ihmisryhmät ovat sijoittuneet muiden joukkoon. Tämän näkökulman pohjalta esimerkiksi sotien, kolonialismin ja imperialismin perinnöt jättävät jälkeensä erilaisia kulttuurisia ryhmiä erilaisiin positioihin. (Martin & Nakayama, 2007; 129). Mendoza tarkentaa, että 'kriittinen tutkimus viittaa erityisen huomion kohdistamiseen valtaan, historiallisiin ja institutionaalisiin konteksteihin, diskursiivisiin järjestelmiin, talouteen ja varojen liikkumiseen, mikromakrorakenteisiin, kulttuuriseen logiikkaan, erilaisiin sosiaalisiin muodostelmiin ynnä muihin' (Alexander ym., 2014a, 27).

Leeds-Hurwitzinkaan (2010, 21) mukaan kriittiselle kulttuurienväliselle viestinnän tutkimukselle ei ole vain yhtä määritelmää. Muutamien eri lähteissä toistuvien näkökulmien voidaan kuitenkin nähdä kuvaavan kriittistä tutkimusnäkökulmaa. Esimerkiksi valta ja edellä mainittu kontekstin merkitys ovat nousseet tällaisiksi. Piller (2011) määrittääkin, että kulttuurienvälisessä viestinnässä tulisi aina kysyä seuraavat kysymykset: kuka määrää kenelle ja kenen kulttuuri on olennaista, missä kontekstissa ja mihin tarkoitukseen? Dervinin (2011, 41) mukaan kysymys on siitä, 'kuinka yksilö rakentaa kulttuuriaan, identiteettiään, kulttuurienvälistä osaamistaan ja kulttuurisen soputumisensa käsitystä (*sense of acculturation*)?'. Siinä missä essentialistinen näkökulma pyrkii antamaan vastauksia, ei-essentialistinen näkökulma pyrkii pikemminkin nostamaan esille ongelmia (Holliday ym., 2010, 4). Holliday ym. (2010, 2) määrittelevät, että ei-essentialistinen näkökulma korostaa sitä, että on ymmärrettävä viestinnän toisen osapuolen kompleksisuus.

Valta ja valtasuhteet ovat kriittisen tutkimuksen ytimessä (mm. Martin & Nakayama, 2007, 63 ja Halualani & Nakayama, 2010, 5). Useat vallan ja valtasuhteiden tutkijat korostavatkin, että kriittistä

tutkimusta tehdään, jotta muutos olisi mahdollista. Esimerkiksi Leeds-Hurwitzin (2010, 21) mukaan muutoksella voidaan tarkoittaa vallitsevien asiointilojen ja totuttujen toimintatapojen kyseenalaistamista. Halualani ja Nakayama (2010, 5) katsovat, että kriittisen näkökulman kautta pyritään tutkimaan niin 'piilotettuja pinnan alla lymyileviä kuin itsestäänselvyyksiksi oletettuja' näkyviä vallan ilmenemismuotoja. He näkevät näiden olevan perustavanlaatuisessa yhteydessä kulttuurienväliseen viestintään ja suhteisiin. Toisin sanoen kriittinen tutkimus pyrkii muuttamaan maailmaa vallanjaollisesti tasa-arvoisempaan suuntaan osoittamalla ongelmakohtia. Muutoksen haku keskittyy näin kriittisessä tutkimuksessa tiedolliseen puoleen, joka voi toimia katalysaattorina muutoksen aikaansaavalle toiminnalle. Edellä mainitut pyrkimykset osoittaa valtaan liittyviä ongelmakohtia asettaa haasteita myös tutkijalle. Curtinin (2010, 270) mukaan kriittisessä tutkimuksessa on tärkeää olla tietoinen omista vakaumuksistaan, arvoistaan ja muista mahdollisesti tutkimukseen ja sen tuloksiin yhteydessä olevista tekijöistä.

Halualanin ja Nakayaman (2010, 5) mukaan kriittisen näkökulman kaikkia mahdollisuuksia tutkimuksessa ei todennäköisesti vielä täysin ymmärretä. Martinin ja Nakayaman (2007, 63) mukaan interpersonaalista viestintää ei ole juurikaan tutkittu kriittisen lähestymistavan avulla, vaan kriittisen viestinnän tutkimuksen huomio on pääosin kiinnittynyt joukkoviestintään. Tämä onkin herättänyt kritiikkiä lähestymistapaa kohtaan. Esimerkiksi tutkimustulosten käytännönläheisyyttä on kritisoitu ja kriittisen interpersonaalisen viestinnän tutkimuksen lisäämistä on ehdotettu korjaavana liikkeenä (Martin & Nakayama, 2007, 69).

2.2 Kulttuuri ja kulttuurienvälisyys työyhteisöissä

Kulttuurienvälisyys ja monikulttuurisuus ovat keskeisimpiä työelämässä tapahtuvia muutoksia tällä hetkellä (mm. Ladegaard & Jenks, 2015; Guilherme ym., 2010). Yleisesti ajatellaan myös, että etnisesti monimuotoisessa työyhteisössä viestintä on hankalaa eikä sitä voida kuvata tehokkaaksi. Tutkimuksia aiheesta on sekä puoltavasti että sitä vastoin (Guilherme ym., 2010, 80). Esimerkiksi Stahl ym. (2009) toteavat, että tiimeissä kulttuuriseen moninaisuuteen yhteydessä olevien haasteiden ja voimavarojen esiintyminen riippuu pääosin kontekstista, jossa tiimi toimii ja tiimin kyvystä hallita tiimiprosessejaan.

Työyhteisöjen jäsenet ovat työpaikoillaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja ottavat osaa erilaisiin kulttuurisiin toimintoihin ja tekoihin (*cultural practices*). Työyhteisön jäsenet toimivat erilaisissa institutionaalisissa rooleissa, jotka tulevat esille diskurssien kautta. (Ladegaard & Jenks 2015, 2).

Piller (2011, 93) huomauttaa, että koska kaikessa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa valta ja epätasa-arvo ovat aina läsnä, niitä on myös kulttuurienvälisessä työelämäviestinnässä. Ne voivat olla peräisin organisaation sisäisistä valtasuhteista eli yksilön asemasta tai sijoittumisesta yritykseen, muista yhteiskunnallis-rakenteellisista tekijöistä ja yksilön kielellisten ja kulttuuristen voimavarojen hyödyntämismahdollisuuksista. Huomauttaisin, että työyhteisöjen valtasuhteissa voivat päteä myös interpersonaalisiin suhteisiin perustuvat valtaajat: esimerkiksi ystävyys-suhteet ja eri tavoin kohtaavat henkilöhistoriat.

Butler (mm. 2002) näkee, että eri identiteetit tulevat todelliseksi teoissa ja viestinnässä. Tällöin identiteetistä tulee eräänlainen suoritus tai toimitus, jonka kautta kyseinen identiteetti tuodaan näkyviin. Esimerkiksi monikulttuurisen työyhteisön kontekstissa muun muassa etnistä identiteettiä tai valtakulttuurin identiteettiä voidaan tuoda esille diskursiivisesti. Marran ja Angourin (2011, 5) mukaan tällaiset diskurssit muotoutuvat yksilön aiempien kokemusten, kontekstuaalisen normiston ja identiteettien suorittamiseen tai toimittamiseen liittyvän jaetun ymmärryksen avulla. Näin identiteettejä neuvotellaan jatkuvasti eri konteksteissa. Tätä kutsutaan diskursiiviseksi näkemykseksi identiteettien rakentumiseen.

Siinä missä edellisen näkemyksen mukaan identiteetit ovat diskursiivisesti vuorovaikutuksessa rakentuneita, kulttuurienvälisyys on Lahden (2015, 49) mukaan sosiaalisesti rakentunutta. Lahti (2015, 50) korostaa kielen merkitystä kulttuurienvälisyyden kokemuksessa. Yksilön haasteet työyhteisön yhteisen kielen osaamisessa voivat korostaa erilaista kulttuurista taustaa ja vaikeuttaa oman ammatillisen osaamisen esiin tuomista. Näkisinkin, että monikulttuurisissa työyhteisöissä kieli voi olla olennainen osa erilaisten identiteettien ja roolien tarkoituksellista ja tahatonta muodostumista.

Kulttuurienvälisyys on olennainen osa työyhteisön vuorovaikutussuhteita. Esimerkiksi erilaisiin kulttuurisiin ryhmiin kuulumisen (tai oletettu kuulumisen) voi toimia voimavarana oman itsen määrittelyyn ja kehyksenä ympäröivän maailman tulkintaan ja omaan paikkaan sosiaalisessa maailmassa'. (Lahti, 2015, 49). Lahden (2015, 56) mukaan kulttuurienvälistä viestintää työyhteisöissä on tutkittu runsaasti, mutta tulokset nojaavat varsin rajattuun näkökulmaan kulttuurienvälisyydestä, joka on yhdistetty organisaatiotutkimukseen. Huomio kiinnittyy tällöin kulttuurienvälisyyteen työyhteisössä joko haasteena tai voimavarana. Tämä on ongelmallista, sillä Lahden (2015, 60–61) mukaan monikulttuurisissa työyhteisöissä kulttuurienvälisyys ei välttämättä ole merkittävä määrittävä tekijä yksilöiden välisissä vuorovaikutustilanteissa. Yksilöt voivat

kiinnittyä yhteisöön esimerkiksi ammatillisen identiteetin tai roolin, organisaation jäsenyyden, interpersonaalisten suhteiden tai henkilökohtaisen kehityksen kautta.

Lahti (2015) ei ole ainoa tutkija, jonka mukaan kulttuuri ei välttämättä ole merkityksellinen työyhteisön vuorovaikutuksen muovaaja. Myös Trux (2010) toteaa, että monikulttuurisessa työyhteisössä esimerkiksi yhteinen ammatillinen identiteetti voi toimia yhdistävänä tekijänä, jolloin erilaiset kulttuuriset jaot jäävät toissijaisiksi. Hänen tutkimuksessaan suomalaiset työntekijät eivät kuitenkaan kokeneet työskentelevänsä monikulttuurisessa työyhteisössä, sillä kulttuurienvälisyys sijoitettiin Suomen ulkopuolelle, eikä Suomessa koettu olevan varsinaista monikulttuurisuutta. Monikulttuuristen työyhteisöjen tutkimuksessa Lahti (2015, 54) suosittaa suoraan hylkäämään oletukset siitä, että kulttuuri on aina merkityksellistä ja lopettamaan kulttuuristen erojen tutkimuksen.

Monikulttuurisuuden lisäksi työyhteisön kontekstissa voidaan puhua moninaisuudesta (*diversity*). Vistin ym. (2006, 428) mukaan moninaisuuden lisäksi käsite *diversity* on käännetty monimuotoisuudeksi. Monimuotoisuuden nähdään kuitenkin viittaavan luontoon ja lajien runsauteen, joten moninaisuutta käytetään työelämän kontekstiin viittaavana suomennoksena. Työelämän moninaisuudella tarkoitetaan eroja ihmisten välillä (Soni, 2000; 396). Bairohin ja Truxin (2010, 2015) mukaan 'kaikki erot voivat olla merkityksellisiä, mutta toiset ovat merkitsevämpiä.' He ovat tarkastelleet työelämän moninaisuutta kriittisen tradition mukaisesti. Tällöin määritelmässä korostuvat kriittiselle näkökulmalle tyypilliset makrokontekstit, kuten historia. Soni (2000, 396) määrittää, että erot perustuvat muun muassa sellaisiin näkyviin merkkeihin kuin ikä, sukupuoli ja etnisyys, mutta myös sellaisiin ei välttämättä niin helposti ulkonäöstä havaittaviin eroihin kuin uskonto, seksuaalinen suuntautuneisuus, fyysinen ja henkinen kyvykkyys ja sosioekonominen luokka. Näin käsite muotoutuu hyvin samankaltaiseksi kuin monikulttuurisuus kriittisestä näkökulmasta. Kriittisistä kulttuurienvälisyyden tutkijoista muun muassa Holliday (2011) käyttää käsitettä moninaisuus monikulttuurisuuden sijaan.

Bairoh ja Trux (2010, 220–221) painottavat monimuotoisuuden ilmenemistä ja muotoutumista sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. He käsittelevät kulttuuria dynaamisena virtauksena monimuotoisuusjohtamisen yhteydessä. Bairohin ja Truxin (2010) kriittiseen näkökulmaan perustuvaa määritelmää tarkastellessa monimuotoisuus vaikuttaakin olevan organisaatiotutkimuksen vastaava käsite monikulttuurisuudelle. Tässä tutkimuksessa tarkastelen

työyhteisöjen moninaisuutta ja monikulttuurisuutta synonyymeinä, mutta käytän käsitettä monikulttuurisuus.

Monikulttuurisia työyhteisöjä voidaan tarkastella myös omina kulttuureinaan. Tällöin puhutaan esimerkiksi kolmannesta kulttuurista (*3rd culture*). Vaikka alkuperäinen käsite binationaalinen kolmas kulttuuri (*binational third culture*) luotiin jo 1960-luvulla ja kehiteltiin 1970-luvulla nykyiseen muotoonsa, on tutkimustietoa edelleen verrattain vähän. Käsitteen kolmas kulttuuri isänä pidetään Casmiria/Casrniria, jonka määritelmään yleisesti viitataan. (Lee, 2006, 254). Saastamoisen (2009, 59) mukaan kolmatta kulttuuria on tutkittu myös lähikäsitteistön avulla. Tällaisia ovat välikulttuuri (*interculture*), hybridi tiimikulttuuri (*hybrid team culture*) ja todellisuuden neuvottelemisen (*negotiating reality*).

Saastamoisen (2009, 58–59) mukaan kolmatta kulttuuria määrittää kulttuurienvälisen viestinnän toteutuminen monikulttuurisessa ympäristössä. Tällöin näkökulma korostaa, etteivät yksilöt yksinkertaisesti mukaudu yhteen valtakulttuuriin, vaan luovat yhdessä uuden, kolmannen kulttuurin. Saastamoinen huomauttaa myös, että eri yksilöiden tai kulttuurien mukautumista yhteen valtakulttuuriin on kritisoitu eikä sen nähdä olevan 'suotuisaa tai eettisesti hyväksyttävää' monikulttuurisuuden toteutumista ajatellen (s. 59). Tällaisen assimilaation sijaan kolmannen kulttuurin muodostuminen siis edellyttää eri kulttuurien yhdenveroista integraatiota joksikin uudeksi.

Kolmas kulttuuri on siis ilmiön lisäksi myös näkökulma, sillä monikulttuurisessa ympäristössä viestintä on tyypillisesti kulttuurienvälistä. Huomio keskittyykin vahvemmin eettiseen ulottuvuuteen kulttuurien valtasuhteissa. Saastamoinen huomauttaa, että monikulttuurisuus on kaksitasoista. Tällä hän viittaa yksilöiden monikulttuurisuuteen eli siihen, että 'heillä on useita erilaisia kulttuurisia identiteettejä ja kulttuurisia viitekehyksiä' (2009, 57). Näkemys on yhteneväinen kriittisen kulttuurienvälisen tutkimuksen kanssa (mm. Lahti, 2015; Piller, 2011; Trux, 2010).

Kulttuureja voidaan käsitellä myös pienen ja suuren vastakohtaisuuden (*binary opposition*) kautta. Vastakohtaisuuden esille tuominen on tärkeää, sillä 'pientä' ja 'suurta' ei tavallisesti käsitetä erillisinä lähestymistapoina kulttuuriin. Suuri lähestymistapa kulttuuriin on siis essentialistinen ja se pyrkii määrittelemään kulttuuria eroihin tai yhtäläisyyksiin perustuen. Pienuudella ei tässä tarkoiteta välttämättä kokoa, vaan se on epäessentialistinen ja epäkulturalistinen lähestymistapa

'yhteneväiseen käytökseen minkä tahansa sosiaalisten ryhmittymien toimissa' (s. 241). (Holliday, 1999, 237–241).

Lähestymistavassa suuri rinnastuu kulttuuriksi etnisyytenä, kansallisvaltioina tai useampana kansallisvaltiona. Sen sijaan pieni kulttuuri voidaan nähdä 'minä tahansa yhtenäisenä sosiaalisena ryhmittymänä' (s. 237). Lähestymistapa jättää sen tarkemmat rajaukset ja määritelmät, jolloin pääpaino on ryhmän yhteisessä toiminnassa tai yhteneväisessä käytöksessä. Näin esimerkiksi työyhteisöjä tai organisaatioita voidaan käsitellä pieninä kulttuureina. (Holliday, 1999, 240).

Jokainen pienen kulttuurin jäsen tuo mukanaan palan, joka on mukana muodostamassa kokonaisuutta. Näin kulttuurien muodostumiseen tyypillisesti liitetty aika tai historia on osa myös joskus nopeastikin muodostuvia pieniä kulttuureja (Holliday, 1999, 248–249). Diskurssit liittyvät pieniin kulttuureihin olennaisesti. Ne ovat sekä osana muodostamassa pieniä kulttuureja esimerkiksi eräänlaisena puherutiinina työyhteisön päivittäisissä rutiineissa ja toisaalta yhtenä pienten kulttuurien tuotteena. Tällöin se voi viitata esimerkiksi yhteisesti arvostettuihin asioihin tai diskursseihin kulttuurista. (Holliday, 1999, 249–251). Kolmannessa kulttuurissa pääpaino on yhteisesti luodussa kulttuurissa sen sijaan, että mukaudutaan yhteen valtakulttuuriin. Pieni kulttuuri sen sijaan ei määrittele, kenen kulttuurisia tapoja tai diskursseja siinä on vaan jättää tämän avoimeksi tarkastelulle. Se ei aseta ennakko-oletuksia sille, kenellä valta on.

Monikulttuurisuutta määrittävät kriittisen kulttuurienvälisyyden koulukunnan makrokontekstit, kuten historia, etnisyys, uskonto, sosioekonominen luokka, ammatti tai koulutus ja niin edelleen. Tämän perusteella tutkimuksessa tarkastellaan kulttuurienvälistä eettistä viestintää ja konteksti on monikulttuurinen työyhteisö. Työyhteisöissä tapahtuva eettinen viestintä voi olla interpersonaalista tai pienryhmässä tapahtuvaa, mutta sen on oltava pääosin kasvokkaista työyhteisöön kuuluvan henkilön kanssa.

3 Eettinen viestintä

Eettisen viestinnän määrittely alkaa eettisyyden tai moraalin määrittelemisestä. Viestinnän eettisyyden määritelmä riippuukin siitä, mistä etiikan näkökulmasta viestintää tarkastelee. Johannesen ym. (2008, 3) mukaan se, kuinka eettiseksi viestintäteko tulkitaan, riippuu paljon tulkitsijasta ja hänen eettisestä orientaatiostaan. Tällainen katsantokanta eettisyyteen ja moraaliin on vastakohta subjektivismille, jossa viestinnän eettisyyttä määritellään lähettäjän näkökulmasta (Yrjönsuuri, 2008, 124). Koulukuntia on monia eikä eettisyys aiheena ole yksinkertainen. Tässä luvussa käsittelen aluksi miten erilaisia eettisiä suuntauksia on jaoteltu. Sen on tarkoitus avartaa sitä, millaisten eettisten periaatteiden mukaan viestintää voidaan tarkastella. Tämän jälkeen käsittelen eettisyyttä yhtenä osaamisen ulottuvuutena ja lopuksi keskityn kulttuurienvälisen viestinnän ja työyhteisöjen tutkimuksessa esiintyviin näkökulmiin eettisyydestä.

Etiikkaa on jaoteltu eri tavoin. Jaottelua on pääasiassa tehty sen mukaan, millä perusteilla teko on eettinen. Länsimaisessa kirjallisuudessa korostuu jako viiteen näkökulmaan, joista jokainen on rakentunut eri filosofien ympärille. Näkökulmat on nimetty kuvaavasti ja ne ovat altruistinen, egoistinen, autonominen, kommunitaarinen ja legalistinen (*leagalist*) näkökulma. (ks. Merrill & Christians, 2009). Altruistinen etiikka määrittelee hyvän sen mukaan kuinka paljonko se tuottaa hyvää toisille kun taas egoistinen etiikka pohjaa yksilön itselle tuotettuun hyvään. Autonominen korostaa yksilön itsemääräämistä ja kommunitaarinen perustaa näkökulmansa yhteisöllisyyteen. (Yrjönsuuri, 2008). Legalistinen näkökulma korostaa lakia yksiselitteisenä näkökulmana moraaliseen hyvään.

Toisaalta myös jakoa kolmeen on käytetty. Tällöin puhutaan normatiivis-eettisistä kategorioista. Nekin jakautuvat sen mukaan, millä periaatteilla teot voidaan määritellä hyviksi. Teleologinen ja deontologinen etiikka kannattavat absoluuttisia säännöstöjä, kun taas kolmas kategoria situationaalinen etiikka (*situational ethics*) käsittelee tekojen eettisyyttä kontekstisidonnaisesti. (ks. Pettit, Vaughn & Pulley, 1990; 234–236)

Eettisyys ja moraaali kulkevat usein käsikädessä, mutta kaikki etiikka ei yhdisty moraaliin yhtä sulavasti tai automaattisesti kuin toiset suuntauksset. Moraaali yhdistyy ihmisten ajatuksissa yleisesti tiukahkoihin sääntöihin ja puhekielessä moraaliala voidaan kuvata esimerkiksi tiukaksi tai höveliksi. Etiikan tarkastelu voi olla myös teoreettista, mutta keskityn tässä viestinnän kontekstissa etiikkaan eletyssä elämässä eli osana ihmisen toimintaa, joka sisältää viestinnän ja teot.

3.1 Eettisyys

Eettinen viestintä on toimintaa (*action*). Tästä syystä tutkittaessa eettistä viestintää huomion on keskityttävä varsinaiseen toimintaan eli viestintään yksilön sisäisen maailman sijaan. Yksilö voi nimittäin viestiä arvojensa mukaisesti tai niitä vastoin, vahingossa tai tahallisesti. Eettinen viestintä on nimensä mukaisesti viestintää ja viestintä on toimintaa.

Clegg, Kornberger ja Rhodes (2007) ovat nimenneet käytäntöön keskittyvän lähestymistavan etiikan käytännöksi (*ethics in practice*). He näkevät, että 'etiikka on pikemminkin sitä, mitä yksilö tekee kuin sitä, mitä hänellä on' (s. 117). Näkemyksen mukaan etiikkaa ei ole mahdollista vangita yksinkertaisiin sääntöluetteloihin tai periaatteisiin. Etiikka käytäntönä on siis monimutkaisempaa kuin yksinkertaiset hyvä-paha -jaottelut. Käytännöllä tarkoitetaan eettisten dilemmojen näkyväksi tuomista sekä samalla niiden hyväksyntää ja avointa keskustelua eettisistä dilemmoista monisyydinä ongelmina. Tämä korostaa, ettei eettisiin ongelmiin sovelleta yksinkertaisia sääntöjä vaan ne pyritään ratkaisemaan dialogissa. (s. 117–118).

Etiikan käsitteleminen käytännön toimintana on lähestymistapa etiikan tutkimukseen. Etiikka käytännön toimintana nostaa valokeilaan eettiset dilemmat ja ongelmat sekä niiden käsittelyn eleyssä elämässä. Edellä mainittuja ilmiöitä tai tekijöitä tarkastelemalla huomio kohdistuu siihen, kuinka etiikka todellisuudessa toteutuu ja kuinka se on osana esimerkiksi työtä tai määrittää sitä. Clegg, Kornberger ja Rhodes (2007, 117–118) kuitenkin huomauttavat, ettei lähestymistavassa katsota, että kaikkia eettisiä dilemmoja voisi ratkaista. Kaikkien eettisten dilemmojen ratkaisun sijaan lähestymistapa näkee valtasuhteiden liittyvän etiikkaan läheisesti. Näin ollen etiikasta tuleekin itsessään eräänlainen kilpailukenttä. (Clegg, Kornberger & Rhodes, 2007, 117–118).

Eettistä viestintää on pyritty määrittelemään myös osaamisen näkökulmasta. Suomessa puheviestinnän ala nojaa Valkosen (2003) osaamisen määritelmään, johon viestinnän eettisyys kuuluu yhtenä sen ulottuvuutena. Valkonen (2003, 38) käsittelee viestinnän eettisyyttä myös omana osaamisalueenaan eli arvo-osaamisena, joka ulottuu useisiin eri konteksteihin ja viestintätehtäviin. Puheviestintäosaaminen on Valkosen (2003, 26) mukaan osa laajempaa viestintäosaamisen käsitettä.

Valkonen (2003, 39) huomauttaa, etteivät viestintäosaamiseen liitetyt jaottelut tehokkuuteen ja tarkoituksenmukaisuuteen sekä tietoihin, taitoihin ja motivaatioon sisällä 'kyvykkyyttä ja halukkuutta moraaliseen vastuuseen ja viestinnän eettisten periaatteiden ja ongelmien

omakohtaiseen ratkaisukykyyn'. Taidokas viestintäkäyttäytyminen sisältää siis sekä halua että kykyä kantaa moraalista vastuuta teoistaan. Viestintäosaamiseen kuuluu kyky arvioida erilaisissa tilanteissa sitä, kuinka moraalista ja oikeutettua oma viestintä on toisten hyvinvoinnin ja omien tavoitteiden saavuttamisen näkökulmista (Valkonen, 2003, 39). Tämän lisäksi yksilön tulisi Valkosen (2003, 26) mukaan pystyä myös toimimaan arvioidensa mukaisesti eli 'noudattamaan sellaisia viestinnän periaatteita, jotka eivät vaaranna viestintäsuhteita tai loukkaa toisia osapuolia'.

Puheviestintäkompetenssiin liitetään tietojen, taitojen ja asenteen ohella myös arvoulottuvuus (Valkonen, 2003, 39). Sillä viitataan yksilön viestinnälliseen vastuuseen ja oikeuksiin. Tutkijat ovat nykyisin sisällyttäneet puheviestintäkompetenssin tutkimukseen ja taitokuvauksiin myös yksilön kyvyn tarkastella hänen vuorovaikutukseensa liittyviä omia eettisiä periaatteitaan (Valkonen, 2003, 30). Sen sijaan sitä, millaista eettisen tai moraalisen osaamisen tulisi olla ei olla määritelty (Valkonen, 2003, 38).

Valkonen (2003, 39) on tästä huolimatta määritellyt muutaman näkökulman, jotka on otettava huomioon viestinnän eettisten periaatteiden noudattamisen suhteen. Viestinnän arvo-ulottuvuutta arvioitaessa on huomioitava vaarantuuko vuorovaikutussuhteessa jotain arvokasta kuten luottamus toisiin ja millaisia laajempia seurauksia tietyllä viestintäteolla voi olla vuorovaikutustilanteessa. Nähdäkseni Valkonen siis painottaa sekä ajallisesti pidempi kestoista suhdeulottuvuutta kuin myös hetkellisempää vuorovaikutustilanteen näkökulmaa arvoulottuvuutta tarkastellessa.

Valkosen määritelmässä liittyen osaamiseen on nähtävissä eettisen universalismin näkökulmaa. Hän pyrkii määrittämään varsin löyhiä universaaleja määritelmiä osaamisen eettiseen ulottuvuuteen. Viestinnän eettisyyttä määritetään vastaanottajan tulkinnan mukaan. Näin Valkonen ulottaa kontekstisidonnaisuuden tarkastelemaansa eettiseen ulottuvuuteen. Hän katsoo eettisyyden alkavan yksilön sisäisestä maailmasta (asenteista, arvoista), mikä on yhtäläistä esimerkiksi kulttuurienvälisen osaamisen määritelmälle (ks. Guilherme, 2010). Viestinnän kriittisessä tutkimuksessa kulttuurienvälisen kompetenssin määritelmiä on kyseenalaistettu esimerkiksi sen suhteen kenellä on valta määrittää osaamista erilaisten yksinkertaistavien piirreluetteloiden kautta (Moon, 2010, 40–41). Samaa voisi kysyä myös esimerkiksi vuorovaikutuskompetenssin suhteen. Miksi juuri eettiseen universalismiin nojaavat näkökulmat osaamiseen ovat vallalla? Kenen arvomaailmaan ne perustuvat?

3.2 Eettiset diskurssit

Edwards (1985, 319) on määritellyt eettiset diskurssit yhdeksi tai useammaksi kannanotoksi tai argumentiksi, jossa tuodaan esille moraaliin tai etiikkaan liittyviä näkemyksiä. Moraaliset väitteet sisältävät käsityksiä sellaisista toimista tai asenteista, joiden käsitetään olevan hyveellisiä tai velvoitteita. Eettiset väitteet sen sijaan selittävät syitä sille, miksi nämä toimet tai asenteet ovat moraalisesti oikeita. (Edwards, 1985, 319). Eettisiä diskursseja on tutkittu muun muassa psykologian ja antropologian aloilla. Antropologiassa eettiset diskurssit on tyypillisesti käsitetty kulttuurin tuotteiksi (Edwards, 1985, 320), jolloin yksilön moraaliset ja eettiset käsitykset ovat yhtäläiset hänen yhteisönsä kanssa. Sen sijaan psykologian alalla eettisten diskurssien määräytyminen on käsitetty sekä kulttuurisesti siirtyväksi että yksilön rationaaliseen harkintaan perustuvaksi (Edwards, 1985, 320).

Eettisten diskurssien tutkimus jakautuu eri tieteenaloille ja erilaisiin konteksteihin. Esimerkiksi sukupuolentutkimuksen alalla Madhok (2014) on tarkastellut globaaleja eettisiä diskursseja sen suhteen, miten muun muassa Intiassa naisiin kohdistuvan kehitysavun onnistumista tulkitaan. Lisäksi tutkimusta on muun muassa journalismiin liittyvistä eettisistä diskursseista (mm. Borden, 2003). Tutkimus on pääosin laadullista ja esimerkiksi Bordenin (2003) tutkimus on tapaustutkimus lehden toimittajien diskursiivista strategioista professionaalisen etiikan ja elinkeinoelämän sanelemien määräysten välisiin ristiriitoihin. Kenties kuuluisin eettisiä diskursseja hyödyntävä tutkimus on antropologi J. Laddin 1950-luvun tutkimus Navajo-intiaanien moraalista koodistosta (ks. Ladd, 1957). Pääosin tutkimus on kuitenkin kriittistä, mutta sitä ei ole paljoa huolimatta sen jakautumisesta usealle eri tieteenalalle. Eettisten diskurssien tutkimus on suhteellisten vähäistä.

Eettisten diskurssien tutkimus on nähdäkseni aina jollakin tasolla viestinnällistä juuri diskurssien tutkimuksen vuoksi. Tästä huolimatta varsinaista puheviestinnän alan tutkimusta ei löydy, vaikka esimerkiksi organisaatiotutkimuksen (*business studies*) alan tutkimukset voivat olla hyvinkin viestinnällisiä. Clegg, Kornberger ja Rhodes (2007, 113–116) käsittelevät eettisiä diskursseja osana edellisessä alaluvussa esittelemääni lähestymistapaa etiikka käytäntönä. He määrittelevät etiikan käytäntönä vain sanoiksi jäävien periaatteiden sijaan varsinaiseksi toiminnaksi, siksi mitä organisaatiot *'do about ethics'* (s. 116).

Clegg, Kornberger ja Rhodes määrittelevät eettiset diskurssit *'kaavamaisiksi tavoiksi käsitellä ja ymmärtää erilaisia eettisiä ja moraalisia päätöksiä ja vaihtoehtoja'* (s. 113). Tämä tarkoittaa, että eettiset diskurssit ovat osa prosessia, jonka avulla ihmiset antavat merkityksiä sosiaaliselle

toiminnalle. Eettisyys tulee siis esille juuri diskursseissa ja diskurssit toimivat keinoina, joiden avulla eettisyys ilmenee. Diskurssit ovat eräänlainen kehys, joiden kautta käyttäytymistä tulkitaan eettisenä tai epäeettisenä. Tällöin tekojen tai viestinnän eettisyydestä tehdyt päätelmät viittaavat diskursiivisesti määriteltyihin arvoihin. Diskurssit ja käytös kulkevatkin siis rintarinnan eivätkä sulje toisiaan pois. Ymmärrän tässä, että Cleggin, Kornbergerin ja Rhodesin (2007, 113–114) käsitys käyttäytymisestä (*behaviour*) sisältää sekä viestinnän että teot. Heidän käsityksensä eettisistä diskursseista on varsin samankaltainen kuin Edwardsin (1985).

Etiikka käytäntönä on kiinnostunut erityisesti tietynlaisista diskursseista. Esimerkiksi diskurssit, joita käytetään apukeinona käytöksen oikeuttamiseen tai viitekehyksen rakentamiseen sisältäen sanavaraston tai diskurssit, joiden avulla pyritään ymmärtämään käytöstä tai tehdään päätelmiä eettisyydestä ja epäeettisyydestä ovat erityisen kiinnostuksen kohteena. Eettiset diskurssit organisaatioissa ovat moninaisia. Ne voivat vaihdella ja olla ristiriitaisia. (Clegg, Kornberger & Rhodes, 2007, 113–114).

3.3 Eettinen viestintä ja kulttuuri kriittisestä näkökulmasta

Kulttuurienvälisen viestinnän eettisyyttä voidaan tarkastella kolmelta eri katsantokannalta. Ensimmäiseksi, eettinen absolutismi määrittää oikean ja väärän universaalien standardien mukaan. Tällöin määritelmässä häivytyy kulttuurisen kontekstin merkitys. Toiseksi, eettinen relativismi korostaa yksilön (viestijän) kulttuurista taustaa viestinnän eettisyyttä arvioitaessa. Eettistä relativismia on kritisoitu liiallisesta joustavuudesta. Kolmanneksi, eettisessä universalismissa pyritään asettumaan näiden kahden vaihtoehdon välille. Siinä pyritään asettamaan universaaleja periaatteita kontekstisidonnaisesti. Se määritelläänkin näistä ideaaleimmaksi näkökulmaksi, jossa on kuitenkin haasteensa, sillä se vaatii oikeanlaista osaamista ja asennetta onnistuakseen. (Ting-Toomey, 2011, 342–343).

Näiden lisäksi neljäntenä katsantokantana voidaan tarkastella eettisestä pluralismista, jossa tunnustetaan useiden erilaisten eettisten todellisuuksien yhtäaikainen olemassaolo. Madsen ja Strong (2003) ovat määrittäneet eettistä pluralismia kulttuurisella tasolla. Eettinen pluralismi nojaa siihen havaintoon, että maailmassa on useita erilaisia eettisiä traditioita, jotka eroavat paitsi moraalisista näkökulmistaan myös niiltä osin miten nämä näkökulmat on perusteltu. Madsen ja Strong ovat tarkastelleet esimerkiksi eri uskontokuntia tällaisina eettisinä traditioina. Pluralismia on

kuitenkin monenlaista. Osa pohjaa pluralismin kevyihin kontekstuaalisiin universaaleihin sääntöihin, osa ei myönnä tällaisia lainkaan.

Kulttuurienvälisen eettisen viestinnän tarkastelu ei rajoitu yhteen määritelmään. Tutkimus risteilee yhtyen monin paikoin kulttuurienväliseen (viestintä)kompetenssiin, eikä näitä kahta voida selvärajaisesti erottaa. Kaikki viestinnän tutkimus kuitenkin perustuu johonkin etiikan näkökulmaan ja eri näkökulmia on vaikea verrata ottamatta jollakin tasolla aina kantaa. Esimerkiksi McDonald ja O'Reagan (2012) kritisoivat kulttuurienvälisen eettisen viestinnän diskurssia universaalin tietoisuuden oletuksesta, jonka arvopohja etsiytyy kohti demokratiaa, harmoniaa, suvaitsevaisuutta/sietämistä (*tolerance*) ja kansallisuutta (*citizenship*). Myös Odysseos (2003) kritisoi universaalin etiikan pohjaavan länsimaiseen arvomaailmaan ja pyrkivän tämän "universaaliuden" määritelmän kautta leviämään länsimaiden ulkopuolelle.

Kaikissa seuraavaksi tarkasteltavissa malleissa tai lähestymistavoissa ei välttämättä mainita eettisyyttä. Niissä on tästä huolimatta havaittavissa eettinen ulottuvuus. Osaa malleista ja lähestymistavoista on käsitelty kulttuurienvälisen eettisyyden yhteydessä. Käsittelen näitä malleja, lähestymistapoja ja muita näkemyksiä "oikeanlaisuuden" sijaan yhdenvertaisina näkemyksinä siihen, miten kriittisen kulttuurienvälisen viestinnän koulukunta näkee eettisyyden. Pyrkimykseni on siis rakentaa kokonaiskuvaa.

Kulttuurienvälisen kompetenssin määritelmä sisältää nähdäkseni aina pohjimmiltaan eettisyyden. Eri kompetenssikuvauksia tarkastellessa on pidettävä mielessä, ettei kulttuurienvälisen etiikan voida koskaan olettaa olevan neutraalia tai objektiivista (Phipps, 2013, 23). Kriittisen kulttuurienvälisen viestinnän koulukunnan edustajat ovatkin kilvan kritisoineet kompetenssikuvauksia (mm. Moon, 2010; Piller, 2011; Phipps, 2013; McDonald & O'Reagan, 2013; Ferri, 2014). Monet seuraavista lähestymistavoista, malleista ja näkemyksistä on laadittu vastineiksi kompetenssikuvausten dominoivalle asemalle kulttuurienvälisyyden tutkimuksessa.

Kriittinen kulttuurienvälinen koulukunta korostaa tapaa, jolla ihminen kohdataan. Kuten johdannossa ilmaisin, Holliday (2011, 11) kuvaa lähestymistapaa seuraavasti: '*non-essentialist strategy is a moral one to do with how we approach and learn about a person as a human being*'. Erilaiset kulttuurienvälisen kompetenssin kuvaukset keskittyvät usein yksilön itsensä toimintaan tai viestintään, kun taas Holliday asettaa sitaatissa huomion vuorovaikutuskumppaniin.

Erilaiset osaamislueitelot kuvaavat siis pääosin sitä, kuinka viestiä eettisesti kulttuurienvälisessä vuorovaikutustilanteessa. Esimerkiksi viestinnän tarkoituksenmukaisuus (*appropriateness*) ja tietoisuus (*consciousness, awareness*) toistuvat Ferrin (2014, 8–11) tarkastelemissa kompetenssikuvauksissa. Näihin sisältyy oletus siitä, että eettisyyttä on vuorovaikutuksen osapuolten huomioon ottaminen, empatia ja oman viestinnän sopeuttaminen kontekstiin ja osapuoliin ja näin pyrkimys vähintäänkin välttämään heidän loukkaamistaan vuorovaikutuksessa tai teoilla. Myös muut tutkijat ovat päätyneet pohtimaan osaamisenäkökulmaa eettisyyden yhteydessä (mm. Guilherme ym., 2010), vaikka niiden yhteyttä ei ole eksplisiittisesti pyritty sanallistamaan. Kyseenalaistaisin näiden välisen oletetun yhteyden tällaisena itsestäänselvyyttenä ellen itsekin näkisi pyrkimyksen eettiseen vuorovaikutukseen ja erilaisten osaamisenäkökulmien välistä yhteyttä. Toki on huomioitava, että etiikka näissä kuvauksissa lähtee siitä oletuksesta, että toisen kunnioittaminen tasavertaisena yksilönä on eettisyyttä.

Ferri (2014, 19) on muodostanut alustavan eettisen mallin kulttuurienväliseen viestintään. Tämän mallin avulla hän pyrkii 'haastamaan ennakko-oletuksia toisesta (*the other*) ja kulttuurista' (s. 19). Hän on liittänyt siihen sellaisia tekijöitä, joiden tunnetut kriittisen koulukunnan kulttuurienvälisyyden tutkijat näkevät olevan merkityksellisiä. Tällaisia ovat epävarmuuden hyväksymisen osoittaminen vastuullisena sitoutumisena dialogiin (alunperin Smith, 1997), erityisesti sosioekonomisten ja kielellisten valta-asetelmien ja epätasa-arvoisuuksien huomiointi viestinnässä (mm. Blommaert, 1998; Piller, 2011; Scollon & Scollon 1995) ja oman itsen ja vuorovaikutusosapuolten riippumattomuuden arvostaminen. Viimeisimpään sisältyy ymmärrys vuorovaikutustilanteen kokonaisvaltaisen kontekstin merkityksestä. Tähän liittyvät olennaisesti niin erilaiset 'ideologiset konstruktiot kulttuurista kuin käsitykseen toisesta yhdistetyt diskursiiviset käytänteet' (s. 19). Ferrin malli näyttää lueitelolta, kuten useat kompetenssikuvauksetkin. Se on kuitenkin sisällöllisesti lähempänä lähestymistapaa.

Myös Levinas (1961/1969) asettaa huomion keskipisteeksi vuorovaikutuksen toisen osapuolen ja hänen kohtaamisensa laadun käsitteen absoluuttinen toiseus (*absolute otherness*) avulla. Se on tapa kohdata toinen (*the Other*) korostamalla sitä, ettei toista voi koskaan ymmärtää. Lähestymistavassa toiseen korostuu kunnioitus tämän erilaisuutta kohtaan samalla kun yksilö pyrkii olemaan katsomatta toista omien dominoivien merkitysrakenteidensa kautta. Ucon-Sayrakin (2016, 124) mukaan Levinasin absoluuttinen toiseus tukee Alexanderin ym. (2014b, 42) näkemystä todellisesta kulttuurin oppimisesta (*true culture learning*). Sen ytimessä on ihmiskeskeisyys, jolloin kulttuurin

oppimisessa huomio keskittyy ihmisten kohtaamiseen sellaisina kuin he ovat, heidän ehdoillaan. Ucon-Sayrakin (2016, 126) mukaan Levinasin filosofian soveltaminen eettisen kulttuurienvälisen viestinnän tutkimukseen on ollut kasvussa, mutta sitä voitaisiin käyttää enemmänkin.

Levinasilainen absoluuttinen toiseus siis korostaa toiseuden kautta erilaisuutta ja samaa ajatusta noudattaa Warren (2008), joka käyttää käsitettä erilaisuus (*difference*). Siinä missä pääosa kriittisistä kulttuurienvälisyyden tutkijoista painottaa identiteettien ja diskurssien vaihteluita, Warren näkee, että ihmiset koostuvat 'palikoista', joiden yhdistelmien kautta jokainen on erilainen, vaikka palikat olisivatkin samanlaisia. Esimerkiksi valkoisuus on tällainen palikka tai tekijä. Hän pyrkii kumoamaan erilaisuuteen tavallisesti liitetyn epäeettiseksikin käsitetyn negatiivisen leiman, joka johtuu erilaisuuden ymmärtämisestä vastakohtina. Vastakohtaisuuden sijaan hän ehdottaa erilaisuuden käsittämistä eräänlaisena vahvistuksena siitä, että me kaikki ihmiset olemme erilaisia erilaisine identiteetteinemme. Tällöin huomio vallan tutkimuksessa siirtyisi binäärivastakohdista yksityiskohtaisempaan suuntaan. (s. 295) Warrenin näkemys erilaisuudesta on samankaltainen kriittisen kulttuurienvälisen viestinnän näkemyksen kanssa identiteeteistä (mm. Halualani, Mendoza, & Drzewiecka, 2009, 31).

McDonald ja O'Reagan (2012) ehdottavat vastuullisuuden diskurssietiikkaa (*discourse ethics of responsibility*) yhdeksi eettiseksi lähestymistavaksi kulttuurienväliseen viestintään. Vastuullisuusnäkökulma korostaa yksilön vastuuta vuorovaikutuskumppanistaan. Yksilön tulisi pohtia esimerkiksi sitä, onko anteeksiannon merkitys todellisuudessa sanktio. Myöskään suvaitsevaisuus/sietäminen ei ole yksinkertaisen positiivinen asia, vaan se käsitetään yhdeksi hyväntekeväisyyden muodoksi. Nouseekin kysymys, voiko toisesta todellisuudessa olla ikinä vastuussa, vai onko ihminen aina ensisijaisesti vastuussa itse itsestään, tunteistaan, reaktioistaan ja teoistaan? Samaa voisi kysyä myös monien muiden tässä alaluvussa tarkasteltujen lähestymistapojen ja mallien kohdalla.

Tervalon ja Murray-Garcia (1998, 118–121) määrittävät, että kulttuurinen nöyryys (*cultural humility*) sairaanhoidon kontekstissa on koko elämän pituinen prosessi, jossa korostuu jatkuva oppiminen itsereflektion ja itsekritiikin kautta. Huomio kiinnittyy niin professionaalisiin valtasuhteisiin hoitajan ja potilaan välillä kuin suhteiden kehittämiseen ja ylläpitämiseen potilaan ja tämän yhteisön kanssa. Hoitajan on tultava eräänlaiseksi potilaansa opiskelijaksi. Nöyryys tässä näkökulmassa tuntuu kiinnittyvän erityisesti jatkuvaan oppimiseen samalla valtatasona kuin potilas. Toisaalta, jos hoitajasta tulee eräänlainen potilaansa opiskelija, eikö tämä aseta hänet alempaan positioon potilaaseen nähden? Kenties opiskelijan tilalle kaivataan metaforaa, joka kuvaa lähemmin

valtasuhteen tasaarvoisuutta.

Oetzelin mukaan kulttuurinen nöyryys on 'yksi osa asennetta ja yksi osa kykyä' (*ability*) (Alexander ym., 2014a, 15). Siinä korostuu yksilön jatkuva oppiminen myös omasta kulttuuristaan. Oetzel näkee, että kulttuurienvälinen kompetenssi, jonka hän määrittelee kehitettäväksi 'kyvyksi viestiä tehokkaasti ja sopivasti eri kulttuurisista taustoista tulevien ihmisten kanssa' (s. 15) kuvaa kulttuurisen nöyryyden käsitteen ohella sitä, kuinka kulttuurienvälisen vuorovaikutuksen tulisi toimia. Näkemyksessä korostuu sekä oppiminen toisilta ja itsestä sekä kunnioitus muita kohtaan. Tällainen määritelmä kulttuurisesta nöyryydestä on herättänyt kannatusta kulttuurienvälisyyden tutkimuksessa (mm. Oetzel, Arasaratna ja Alexander artikkelissa Alexander ym., 2014a).

Holliday (2011, 12–15) näkee kriittisen kosmopolitanismin (*critical cosmopolitanism*) yhtenä lähestymistapana kulttuurienvälisyyteen. Kriittinen kosmopolitanismi antaa tilaa kaikille kulttuurisille todellisuuksille, ei vain niille, jotka tukevat tai vastaavat länsimaista etuoikeutettua elämäntapaa. Näitä hän kutsuu perifeerisiksi kulttuurisiksi todellisuuksiksi. Kriittisessä kosmopolitanismissa nähdään, että länsi määrittelee "epä-lännen" eli Periferian ja tästä syystä Periferia joutuu jatkuvasti työstämään ja vahvistamaan haluamaansa kuvaa itsestään, ettei valta määritellä olisi täysin lännellä. Näin kriittisessä kosmopolitanismissa valta ja eräänlainen kaksijakoisuus on aina läsnä.

Kriittinen kosmopolitanismi ei kuitenkaan nojaa kulttuuriseen relativismiin, joka on siitä näkökulmasta pikemminkin holhoava (*patronizing*) ja toiseuttava (*othering*) näkökulma. Sen sijaan kriittisessä kosmopolitanismissa tulee ensisijaisesti tarkastella kulttuuristen toimien (*cultural practice*) moraalisia seurauksia ja välineellistä hyötysuhdetta (*instrumental efficiency*). Lähestymistapa korostaa dialogin avaamista sellaisista toimista, joiden koetaan olevan syrjiviä tai muilla tavoin haitallisia. Dialogista pidättäytyminen viittaa Hollidayn mukaan holhoavaan näkemykseen toisesta osapuolesta, sillä sen taustalla voi olla esimerkiksi oletus siitä, ettei toinen osapuoli pysty irtautumaan perinteistään tai totutusta normistostaan. Näin toiselle osapuolelle ei anneta mahdollisuutta muutokseen. (Holliday, 2011, 12–15). Tämän kautta kriittistä kosmopolitanismia voidaan tarkastella eettisenä lähestymistapana kulttuurienvälisyyteen, vaikka Holliday ei sanallista tätä suorasti.

Tässä alaluvussa esittelemäni lähestymistavat ja mallit kulttuurienväliseen eettiseen viestintään ovat suhteellisen samankaltaisia. Niiden pääpaino on siinä, miten toinen pyritään kohtaamaan. Yksinkertaisten luetteloiden sijaan ne ovat moniulotteisia ja sisältävät niin viestinnän, teot kuin

asenteen. Ne eivät osoita suoria viestinnällisiä ohjenuoria, vaan niiden viestinnällisyys koostuu siitä, miten kukin kukin pyrkii tilanteessa ja suhteessa toiseen osapuoleen viestimään esimerkiksi Ferrin edellä kuvattua riippumattomuuden arvostamisen osoittamista. Ne voivat ohjeistaa myös millaisia tekijöitä yksilön olisi huomioitava omassa viestinnässään. Esimerkiksi edellä mainitut kielelliset ja sosio-ekonomiset epätasa-arvoisuudet ovat Ferrin mukaan tällaisia. Holliday taas suositteli dialogia, sillä dialogista pidättäytyminen voi olla holhoavaa. Viestintä on siis keskeistä näissä lähestumistavoissa.

Tässä luvussa mainitut mallit herättävät kuitenkin kysymään seuraavia asioita. Onko eettisesti oikein asettaa yksilö vastuuseen toisen henkilön reaktioista kulttuurienvälisessä kohtaamisessa? Miksi vastaanottava osapuoli on usein se, jonka mukaan määritellään viestinnän eettisyyden onnistuminen eli eikö tarkoituksella (*intention*) ole merkitystä? Lähestymistavoista tulisi nähdäkseni puhua osaamisena, mikäli puhdas yrittäminen ei ole riittävää eettisyyttä arvioitaessa. Velvollisuusetiikka asettaa kyseenalaiseksi myös sen, voiko asenne olla velvollisuus? Onko eettistä toimia eettisesti, mutta vain velvollisuudesta tai muusta pakosta? Mikäli yrittäminen riittää, asenne ja halu toimia oman etiikan mukaisesti määrittävät jo paljon.

3.4 Eettinen viestintä työyhteisöissä

Epäeettinen käytös työyhteisöissä on ilmiönä varsin yleinen (Kaptain, 2011, 843). Yrityksen eettisyydestä puhuttaessa ajatellaan ensimmäisenä *code of conduct* -tyyppisiä periaatteita, jotka voivat toimia pikemminkin markkinointitarkoituksissa kuin olla implementoitu käytäntöön. Joyner ja Payne (2002, 298) huomauttavat kuitenkin useiden tutkimustulosten vahvistavan, että 'hyvä etiikka on hyvää bisnestä'.

Tutkimuksissa työelämän eettisessä kontekstissa on käytetty erityisesti kahta käsitettä (Huhtala, 2013, 15 ja Kaptain, 2011, 845). Nämä ovat eettinen kulttuuri (*ethical culture*) ja eettinen ilmapiiri (*ethical climate*). Ensimmäinen liittyy niihin tekijöihin, jotka muodostavat (epä)eettisen kulttuurin organisaatiossa kun taas toinen käsittää pikemminkin niitä tekijöitä, mistä (epä)eettinen käyttäytyminen koostuu tai mistä sen käsitetään koostuvan (Kaptain, 2001, 846). Eettisen kulttuurin on tarkoitus olla selittävä malli (epä)eettiselle käyttäytymiselle eli eettiselle ilmapiirille.

Vuorovaikutuksen tutkimukseen soveltuvampi eettinen ilmapiiri on Kaptainin (2011, 845) mukaan käsitteenä ensimmäinen organisaatioiden epäviralliseen eettiseen kontekstiin sopiva malli.

Kaptainin (2011) mukaan alkuperäisen mallin kehittivät Victor ja Cullen. He määrittelevät eettisen ilmapiirin 'niiksi näkökulmiksi työilmapiirissä, jotka määräävät mikä edustaa eettistä käyttäytymistä töissä' (1988, 101). Eettinen ilmapiiri on siis kontekstisidonnaisesti normatiivinen. Huhtalan (2013, 9) mukaan aiemmat tutkimukset eettisyydestä organisaatioiden kontekstissa ovat pääosin koskeneet eettistä käytöstä ja työhön liittyviä asenteita. Esimerkiksi eettisen kulttuurin tutkimus on keskittynyt organisaatiotutkimuksen alalle ja sitä on yhdistetty muun muassa asennetutkimukseen (Huhtala, 2013, 70).

Vahva eettinen organisaatiokulttuuri vähentää työntekijöiden kokemaa eettistä stressiä (*ethical strain*), joka liittyy omien ja yrityksen epäyhteneviin eettisiin periaatteisiin. Tämän kautta myös työperäinen uupumus on vähäisempää. Työyksiköiden todettiin myös jakavan yhteisesti samankaltaiset kokemukseen perustuvat näkemykset siitä, millä tasolla yksikön eettisyys on. Tämän pohjalta voidaan puhua myös eettisistä alakulttuureista organisaatioissa. Lisäksi vahva eettinen organisaatiokulttuuri edisti työhön sitoutumista. Myös työhön liittyvät tavoitteet ja niiden kautta eteneminen liittyivät vahvaan eettiseen organisaatiokulttuuriin. Sen sijaan heikko eettinen organisaatiokulttuuri vähensi työntekijöiden tavoitteita onnistua ja edetä yrityksessä, mikä oli yhteydessä esimerkiksi toiveisiin vaihtaa työpaikkaa tai alaa. (Huhtala, 2013).

Huhtalan (2013) tulokset perustuvat valmiin Corporate Ethical Virtues – mittarin (CEV) soveltamiseen, jossa mitataan kahdeksaa hyvettä. Mitä useampaa näistä esiintyy organisaatiossa, sitä vahvemaksi sen eettistä kulttuuria voidaan kutsua. Organisaatioiden eettisyyttä onkin tutkittu useiden erilaisten kvantitatiiviseen tutkimukseen kehitettyjen mittareiden avulla (Huhtala, 2013, 17), mutta mittarit eivät nähdäkseni sovellu viestinnälliseen tutkimukseen. Tutkimus organisaatioiden eettisyyden eri osatekijöistä on pääosin kyselytutkimusta (Huhtala, 2013, 26–30).

Organisaatioiden etiikka liittyy aina laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin (Huhtala, 2013, 31). Globalisaation ja jatkuvasti monikulttuuristuvan työelämän huomioiden onkin yllättävää, että monikulttuurisuus on unohdettu eettisen työelämäviestinnän saralla lähes kokonaan. Toistaiseksi näyttäisi siltä, että aihetta on lähestytty vain monikulttuurisen työyhteisön kulttuurienvälistä osaamista ajatellen. Vaikka osaamisenäkökulma kulttuurienvälisyydessä on nähdäkseni aina pohjimmiltaan eettistä viestintää, sitä varten on kehitetty erityisesti eettisyyteen viittaava kulttuurienvälinen vastuullisuus (*intercultural responsibility*, mm. Guilherme ym., 2010). Tällöin huomio osaamisessa syvenee tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti viestimisestä seuraavaan ulottuvuuteen. Guilhermen ym. (2010, 79) mukaan kulttuurienvälinen vastuullisuus viittaa

kuitenkin ensisijaisesti suhteen laatuun. Tällöin suhde on 'niin tietoisesti ja vastavuoroisesti kunnioittava, kuin sekä professionaalinen että henkilökohtainen tiimin jäsenten välillä' (s. 79).

Kulttuurienvälisessä vastuullisuudessa tiimin jäsenet voivat edustaa yhtä tai useampaa kansallisuutta, mutta vaihtelevin etnisin taustoin. Tällöin huomio kiinnittyy tiimin jäsenten useisiin erilaisiin identiteetteihin, joiden perustat ovat sekä sosiaalisia että kulttuurisia. Käsitteen sisältämään osaamisnäkökulmaan kuuluu, että jokainen tiimin jäsen käsittää ja havaitsee nämä erilaisuudet ja muodostaa suhteen tiiminsä jäseniin. Tiimin jäsenet myös tiedostavat odotuksensa muita kohtaan ja pyrkivät myös toimimaan omien odotustensa mukaisesti itse. Tämän kaltaisen johdonmukaisuuden lisäksi Guilherme ym. (2010, 80) mainitsevat empatian ja solidaarisuuden sijaitsevan kulttuurienvälisen vastuullisuuden ytimessä. Ferri (2014, 13–14) kritisoi kulttuurienvälistä vastuullisuutta sen neoessentialistisesta näkökulmasta kulttuurienvälisyyteen. Tällä hän viittaa Hollidayn (2011, 6–9) kuvaukseen neoessentialismista kulttuurienvälisten erojen käyttämisenä viestinnän selittämiseen, joka korostaa toiseutta ja/tai kulttuurisia eroja.

Varsinaista eettisen vuorovaikutuksen tutkimusta työn kontekstissa ei siis juurikaan ole, ei essentialistisesta eikä kriittisestä näkökulmasta. Lähinnä aihetta ovat tutkimukset, joissa tutkitaan (epä)eettistä käyttäytymistä (*behavior*). Viestinnän ja tekojen suhde on monimutkainen, eikä niitä aina voida erottaa toisistaan täysin, sillä teotkin viestivät merkityksiä. Lisäksi voidaan puhua viestintäteoista. Tästä syystä olen katsonut, että eettisen viestinnän ohella eettisen käyttäytymisen tutkimus on tarkoituksenmukaista aiheeseeni nähden. Tulen tässä puheviestinnän alan tutkimuksessani huomioimaan sekä viestinnän että teot, mutta pyrin sanallisesti erittelemään ne sikäli kuin se on tarpeen.

3.5 Tutkimuksen teoreettiset sitoumukset

Tässä tutkimuksessa sitoudutaan tarkastelemaan eettistä viestintää kriittisen kulttuurienvälisen koulukunnan mukaisesti kohtaamisena. Kohtaaminen taas sitoutuu käytäntöön. Eettisyyttä käsitellään tutkimuksessa monitahoisena käytännön toimintana ja viestintänä. Lisäksi tutkimuksessa sitoudutaan ajatukseen siitä, ettei yksilön arvoja voida täysin erottaa käytännöstä. Tähän liittyy diskurssianalyysiin tutkimusmenetelmänä olennaisena osana liittyvät näkökulmat (mm. sosiaalinen konstruktionismi), joita tarkastellaan lisää luvussa 4.4.1. Lisäksi Cleggin, Cornbergerin ja Rhodesin (2007, 113) mukaisesti eettisiä diskursseja tarkastellaan tässä tutkimuksessa osana prosessia, jonka

avulla avulla ihmiset antavat merkityksiä sosiaaliselle toiminnalle. Näin ollen eettisyys tulee esille juuri diskursseissa ja diskurssit toimivat keinoina, joiden avulla eettisyys ilmenee.

Tästä syystä eettisyyttä on operationaalistettu haastattelurunkoon (liite 1) paitsi kysymyksinä konkreettisesta toiminnasta, myös kysymyksinä yksilön omista eettiseen toimintaan liittyvistä periaatteista. Tämä valinta osoittautui merkitykselliseksi, sillä muutoin hegemoniseksi noussutta diskurssia ei olisi tuotettu aineistossa. Tätä tarkastellaan tulosluvussa 5.1.

Merrillin ja Christiansenin (2009) mukaan länsimaisessa kirjallisuudessa tyypillisesti käytetyssä etiikan näkökulmien jaottelussa viiteen, kolmessa eettisyyttä määritellään hyvän kautta suorasti. Katsoin, että tällainen yksinkertainen jako, jossa haastateltavalle henkilölle jää määriteltäväksi mikä on hyvää toimii tällaisessa tutkimusaiheessa, josta ei ole juuri aimpaa tutkimusta.

Eettisyys käsitteellistettiin siis tässä tutkimuksessa hyvään ja sen myötä epäeettisyys pahaan. Tämän sitoumuksen myötä eettisyyden operationaalistamista jatkettiin haastattelurunkoon pitäen silmällä hyvää ja pahaa käytännössä. Koska eettiset diskurssit ovat osa prosessia, jossa ihmiset antavat merkityksiä sosiaaliselle toiminnalle, operationaalistettiin hyvää ja pahaa pyytäen esimerkkejä viestintätilanteista. Haastatteluissa kysyttiin esimerkiksi esimerkkiä tapahtuneesta tilanteesta, jossa tutkimusryhmän jäsen on käyttäytynyt hyvin tai huonosti. Lisäksi haastattelurunkoon lisättiin sellaisia aiheita kuin pettymys (*disappointment*) ja ärtyisyys (*crankyness*). Näillä pyrittiin operationaalistamaan epäeettisyyttä käytännössä. Ajatuksena oli, että jos eettisyys ei toteudu käytännössä, tällaiset tunteet voivat olla seurausta siitä.

4 Tutkimuksen toteutus

Tutkimus on toteutettu laadullisena tutkimuksena. Tutkimusmenetelmänä käytettiin teemahaastattelua ja aineisto analysoitiin käyttäen kriittistä diskurssianalyysiä. Tämä luku jakautuu alalukuihin, joista ensimmäisenä tarkastellaan tutkimuksen tavoitetta ja tutkimuskysymyksiä. Tämän jälkeen huomio kohdistuu aineistonkeruumenetelmään ja tämän jälkeen itse aineistoon ja sen keräämiseen. Lopuksi tarkastelen analyysin etenemistä ja analyysimenetelmäksi valikoitunutta diskurssianalyysiä.

4.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Eri tutkimusaloilla ei ole vielä juurikaan keskitytty eettisen vuorovaikutuksen tutkimukseen monikulttuurisissa konteksteissa. Tutkimukselle näyttääkin olevan sekä tilaa että tarvetta. Tässä tutkimuksessa tavoitteenani on tunnistaa monikulttuuristen tutkimusryhmien eettisiä diskursseja. Pyrin myös tarkastelemaan sitä, millaisin vuorovaikutuksellisin prosessein nämä merkityssysteemit tutkimusryhmien eettisestä viestinnästä rakentuvat. Tavoitteena on lisätä tietoa ja ymmärrystä monikulttuurisissa työyhteisöissä tapahtuvasta eettisestä viestinnästä ja toiminnasta.

Tutkimusta määrittää kriittinen tiedonintressi ja se ohjaa katsettani aineistossa. Huomio aineistossa kohdentuu tämän myötä esimerkiksi siihen, miten valtasapainoa uudelleentuotetaan. Kriittisen diskurssianalyysin pyrkimys on Faircloughn (1989) mukaan aina emansipoida ryhmiä, jotka asettuvat valtahierarkian alapäähän. Tässä tutkimuksessa pyritään vastaamaan seuraaviin kolmeen tutkimuskysymykseen:

1. Millaisia eettisiä diskursseja monikulttuurisen luonnontieteellisen tutkimustyöyhteisön jäsenet käyttävät puhuessaan työyhteisön jäsenten välisestä eettisestä vuorovaikutuksesta?
2. Millaisia hegemonisia eettisiä diskursseja aineistosta löytyy ja miten tällaisia diskursseja rakennetaan kielellisesti?
3. Miten tunnistetut eettiset diskurssit ovat yhteydessä toisiinsa eli millaista interdiskursiivisuutta voidaan havaita?

4.2 Aineistonkeruumenetelmä

Aineistonkeruumenetelmäksi valikoitui teemahaastattelu. Tutkimushaastatteluja on eritelty sen mukaan kuinka tarkasti niiden kulku on ennalta määrätty tutkijan eli tässä tapauksessa itse

haastattelijan toimesta. Voidaan puhua strukturoiduista ja strukturoimattomista haastatteluista ja näiden välimuodoista, puolistrukturoiduista haastatteluista. Strukturoiduissa haastatteluissa haastattelun kulku on siis ennalta määrätty tarkoin kysymyksin, jotka eivät jätä varaa polulta poikkeamiseen. Strukturoimatonta haastattelua sen sijaan määrittää sen eteneminen haastateltavan enemmän ehdoilla eikä valmista kysymyspatteristoa ole välttämättä lainkaan. Strukturoimatonta haastattelua kutsutaankin kuvaavasti myös avoimeksi haastatteluksi.

Tunnetuin puolistrukturoitujen haastattelujen muoto on teemahaastattelu, joka valikoitui tutkimusmenetelmäksi myös tähän tutkimukseen. Siinä haastattelurungon muodostavat teemat, jotka ohjaavat keskustelun kulkua. Teemat voivat kuitenkin vaihdella paikkaa ja haastattelijalla on mahdollisuus pureutua merkityksellisemmiltä vaikuttaviin teemoihin lisäkysymyksin (Tiittula & Ruusuvuori, 2005, 11–12). Haastatteluja voidaan jakaa myös monin muin eri tavoin. Haastatteluja voidaan tehdä ryhmissä tai yksilöittäin ja ne voivat pohjata kerronnallisuuteen tai esimerkiksi etnografisen tiedon tuottamiseen. (Tiittula & Ruusuvuori, 2005).

Tiittulan ja Ruusuvuoren (2005, 10–13) mukaan haastattelijan on aina tärkeää huomioida kysymysten mahdollinen vastauksia ohjaava ja johdatteleva luonne. Aineistoa tarkastellessa on muistettava haastattelijan vaikutus haastattelun sisältöön. He korostavat, että haastattelussa tiedon tuottamiseen osallistuvat kaikki sen osapuolet. Haastattelussa on aina huomioitava, että se on haastattelijan ja haastateltavan välistä vuorovaikutusta. Tästä johtuen aineisto on aina kaikkien haastatteluun osallistujien yhteisen panoksen tulos.

Haastattelu on yksi tiedon tuottamisen ja hankinnan muoto, joka on tuttu koko yhteiskunnalle (Tiittula & Ruusuvuori, 2005, 9). Ruusuvuoren ja Tiittulan, 2005, 22–36) mukaan tutkimushaastattelu rakentuu samoista elementeistä ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen pohjautuvista oletuksista kuin keskustelu. Sitä kuitenkin määrittävät tietyt tekijät, jotka tekevät vuorovaikutustilanteesta tai keskustelusta tutkimushaastattelun. Tutkimushaastattelussa osallistujilla on joko haastattelijan tai haastateltavan rooli. Haastateltava on se, jolla on tieto, kun taas haastattelijalla on tietämättömänä osapuolena kiinnostunut tästä tiedosta. Haastattelulla on siis tavoite, jonka haastattelijalla on asettanut. Hän myös pyrkii ohjaamaan keskustelua niin, että pääsee tavoitteeseensa.

Vaikka esimerkiksi teemahaastattelu pyrkii olemaan keskustelunomainen tilanne, senkin sisältöä määrittävät kysymys-vastaus-parit. Esimerkiksi tällaisissa kohdin tutkimushaastattelu rakentuu

odotuksenmukaisuuksiin, joista poikkeaminen voi aiheuttaa hämmennystä. Yhtä oikeaa vastausta ei kuitenkaan ole. Tutkimushaastattelun institutionaalista luonnetta taas korostavat niin nauhoitus kuin mahdolliset muistiinpanot, joita haastattelija voi tehdä. Haastattelun institutionaalisuutta korostaa myös esimerkiksi tutkimusluvan allekirjoitus ja haastattelijan antama suullinen kuvaus tutkimuksesta haastattelun alussa. (Tiittula & Ruusuvuori, 2005).

Haastatteluissa haastattelijan ja haastatellun suhdetta määrittää eräänlainen asiakas-ammattilainen-näkökulma. Tällöin haastattelijan rooliin kuuluu tietty professionaalisuus, joka säätelee tilantessa sopivaksi katsottua vuorovaikutusta. Haastattelijan tulisi esimerkiksi pysyä suhteellisen neutraalina ja välttää ”turhaa” haastatellun henkilön puheen kommentointia tai hämmästyä. Myös empatian osoittamiselle on siis omat rajansa, joissa se voi haastattelutilanteessa toteutua. Haastattelijan tulisi myös pyrkiä luomaan luottamuksellinen hyvä suhde haastateltuun henkilöön. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 107) Haastattelijan tulisi siis pysyä totuudenmukaisena ja avoimena haastattelun tarkoituksesta. (Tiittula & Ruusuvuori, 2005, 40–51).

Teemahaastattelu vaikutti parhaalta valinnalta aiheelle, josta ei ole paljoa etukäteistietoa. Näin haastattelua ohjaa rakenne, mutta haastattelija pystyy kysymään lisäkysymyksiä tärkeiksi nousevista aiheista. Teemahaastattelu tuntui lisäksi turvalliselta valinnalta verrattuna avoimeen haastatteluun, sillä en koe olevani riittävän kokenut haastattelija jättäytyäkseni ilman varsinaista haastattelurunkoa. Tutkimuksen teemahaastattelurunko (liite 1) jakautui viiteen teemaan. Nämä teemat nimesin seuraavasti: ihmissuhteet tiimissä (*relationships in team*), yhteinen aika (*hanging out*), esimerkit viestinnästä/käyttäytymisestä tiimissä (*examples about communication/behaviour situations in team*), täydellisessä maailmassa (*in a perfect world*) ja etiikka ylipäänsä (*over all ethics*). Käytin samaa englanninkielistä haastattelurunkoa kaikissa haastatteluissa. Teemojen alle olen luetteloinut aiheita, joita voin kysyä. Nämä pysyivät kuitenkin enemmän löyhinä ohjenuorina ja haastatteluissa pyrin keskittymään aiheisiin, jotka nousivat merkityksellisiksi. Seuraavaksi käsittelen tarkemmin aineistonkeruuta ja aineistoa.

4.3 Aineisto ja aineistonkeruu

Aineistonkeruumenetelmästä johtuen aineisto on laadullista haastatteluaineistoa. Tein yhden esihaastattelun testatakseni haastattelurunkoa. Haastattelurunko ei toiminut odotetusti. Esihaastattelussa ongelmat kohdentuivat paljolti siihen, että eettinen viestintä on abstrakti käsite eikä sinällään ole käytössä eletyssä elämässä. Tästä syystä haastattelurunko muuttui merkittävästi

esihaastattelusta (liite 2) eikä esihaastattelu ole osa analysoitua aineistoa. Kuten liitteitä vertaillen voidaan huomata, suurin ero haastattelurungossa on se, että pyrin tuomaan eettisyyden konkreettiseksi käytännön toiminnaksi pyytämällä haastateltavilta henkilöiltä esimerkkejä eri tilanteista. Käytin sanoina esimerkiksi oikea, hyvä, väärä, paha ja lisäksi kysyin tilanteista, jotka ovat esimerkiksi ärsyttäneet tai aiheuttaneet pettymyksiä. Valinnat on perusteltu tarkemmin aiemmissa luvuissa 3.1 ja 3.3. Tämä haastattelurunko toimi paremmin tehtävässään kuin esihaastattelussa käyttämäni. Ero ei välttämättä näytä paperilla suurelta, mutta teoreettiset kysymykset etiikasta haastattelun alussa toivat pikemminkin negatiivisia kuin positiivisia tuloksia. Haastateltava henkilö hämmäsi aiheen vaikeutta ja koki tilanteen kiusallisen oloisena.

Lähetin tutkimuspyyntöä (liite 3) eri tutkimusryhmille järjestyksessä Helsingin yliopiston verkkosivuilla listattuihin tutkimusryhmiin kunnes sain riittävästi aineistoa. En tehnyt etukäteisvalintaa sen suhteen, mikä ryhmä on monikulttuurinen. Pyrin näin toimimaan kriittisen näkökulman mukaisesti ja välttämään päälleliimattua nationalistista katsantokantaa kulttuuriin. Tähän voisi viitata esimerkiksi nimien tai ulkonäön mukaan tehty tutkimuskutsujen lähettäminen valituille riittävän monikulttuurisen näköisille tai kuuloisille tutkimusryhmille. Tutkimukseen osallistuvat henkilöt ovat siis itse vastanneet kutsuuni sen mukaan, kokevatko he työskentelevänsä monikulttuurisessa työyhteisössä. Sain myös vastauksia, joissa valiteltiin, ettei tutkimusryhmä kenties ole riittävän monikulttuurinen, joten kyseiset henkilöt eivät voi osallistua. Kaikki haastatellut henkilöt toivat sanallisesti ilmi haastattelussa, että kokevat työskentelevänsä monikulttuurisessa tutkimusryhmässä.

Valitsin kohteekseni luonnontieteisiin perustuvat ryhmät, koska toivoin, ettei ihmistieteistä tai muista humanistisista tieteistä ole saatu valmiita vastauksia siihen, mikä on eettistä. Tästä syystä en lähettänyt tutkimuspyyntöä niille muutamille luonnontieteelliseksi luettavissa tutkimusryhmissä työskenteleville, joiden koulutukseksi mainittiin psykologian pääaineopinnot. Sivuaineina haastatellut henkilöt ovat voineet lukea myös etiikkaa tai ihmistieteitä tai omasta henkilökohtaisesta kiinnostuksestaan he ovat voineet myös vapaa-ajalla perehtyä aiheisiin. Vain yksi haastateltava henkilö kuitenkin mainitsi lukeneensa itse 'näitä päänsisäisiä taitoja' self-help-kirjoista. Haastateltavien puheessa tuli esille ajatus eettisyydestä esimerkiksi yleisten tutkimuseettisten ja eläinkokeiden suhteen. Tämä tuli pääosin ilmi väitelleiden haastateltavien ja tohtoriopiskelijoiden puheessa, sillä he olivat osana opintojaan käyneet kurssin tutkimusetiikasta. Haastateltavat henkilöt tiesivät tullessaan haastatteluun, että haastattelun aiheena on eettinen viestintä työyhteisössä. Eettisyys tuli sanana esille myös usein jokaisen haastattelun aikana.

Haastattelut pidettiin kahviloissa. Tarjosin kahvin tai teen haastateltaville henkilöille kiitoksena heidän ajastaan. Haastattelujen alussa kaikki haastateltavat ja tutkija allekirjoittivat tutkimusluvan (liite 4), josta yksi kappale jäi tutkijalle ja toinen haastateltavalle itselleen. Jokaisen haastateltavan kanssa käytiin läpi, ettei kysymyksiin ole pakko vastata ja että tutkimuksesta voi vetäytyä halutessaan ennen tutkimuksen julkaisua. Lisäksi yksi henkilö pyysi nähtäväkseen litteraatin. Olen pyrkinyt huomioimaan ja peittämään kaikki sellaiset seikat, jotka voisivat paljastaa haastatellun henkilön henkilöllisyyden.

Päätin haastateltavia hakiessani rajata esimiehet aineiston ulkopuolelle. Näin ollen en kutsunut ryhmänjohtajia (PI, *principal investigator*) mukaan. Haastateltavien henkilöiden koulutus ja positio ryhmässä vaihteli. Ryhmien sivuille ei päivitetty maisteri- tai kandidaattiopiskelijoiden sähköposteja, joten en saanut heitä mukaan tutkimukseen. Haastateltavat toimivat avustavissa tehtävissä (laboriotyöntekijät), väitöskirjatyöntekijöinä (jatko-opiskelijoina) ja postdocceina (jo väitelleinä tutkijoina). Kaikilla haastateltavilla oli vähintään alempi korkeakoulututkinto ammattikorkeakoulusta. Lisäksi kahdella henkilöllä oli ylempi korkeakoulututkinto ammattikorkeakoulusta. Käytännössä alimmin koulutetut työskentelivät avustavissa tehtävissä eli laboriotyöntekijöinä. Väitöskirjan tekijöitä oli kaksi henkilöä. Lisäksi tohtoreita, joilla ei ollut esimiesvastuuta eivätkä he olleet dosentteja oli viisi henkilöä. Kaikki haastateltavat katsoivat olevansa luonnontieteilijöitä eikä joukossa ollut yhtään klinikkoo eli lääkäriä.

Haastattelut toteutettiin niillä kahdella kielellä, joilla haastattelijana koin pystyvänsä olemaan osana tuottamassa laadukasta aineistoa kielenosaamiseni suhteen. Nämä kielet olivat suomi ja englanti. Jokainen haastateltava henkilö sai valita, kummalla kielellä hän halusi haastattelun pidettävän. Suomea äidinkielenään puhuvien kanssa valinta oli jokaisessa tapauksessa suomi ja äidinkielenään muita kieliä puhuvat valitsivat englannin. Tämä valinta oli suhteellisen selkeä jokaisessa tapauksessa jo, kun he vastasivat tutkimuspyyntöni. Työkieli kaikissa tutkimusryhmissä oli englanti.

Kymmenestä haastatellusta henkilöstä Suomessa syntyneitä suomalaisiksi itsensä kategorioivia oli neljä henkilöä. Luku vastaa haastateltavien kertomaa tutkimusryhmien jakaumaa suomalaisiin ja muiden maiden kansalaisiin. Kaikki haastateltavat kertoivat, että heidän tutkimusryhmissään työskenteli haastattelun aikana vähintään noin puolet suomalaisia ja puolet Suomen ulkopuolelta muuttaneita henkilöitä. Yli puolet haastateltavista henkilöistä kertoi, että vaihtuvuus työryhmissä on

suurta, sillä esimerkiksi maisteri- ja kandidaattiopiskelijoita tulee ja menee. Lisäksi tohtoriopiskelijat väiteltään monesti vaihtavat ryhmää. Kyseessä on kuitenkin useiden vuosien projekti. Lisäksi vaihtelua lisää rahoitus, tai pikemminkin sen mahdollinen puute. Rahoituksen loppuessa tai lisääntyessä tutkimusryhmien koko elää. Myös klinikot eli lääkärit ovat läsnä ryhmissä vaihtelevasti.

Pyysin tutkimuksessani kertomaan vain nykyisestä työpaikasta. Tein tämän rajauksen siksi, että pyrin rajaamaan kontekstia lyhyemmälle aikavälille ja Suomeen. Monet olivat työskennelleet tutkimusryhmissä myös muissa maissa ja lisäksi halusin rajata mahdolliset yritysorganisaatiot pois aineiston joukosta ja keskittyä tutkimusryhmiin. Katsoin rajaamisen olevan tarpeellinen analyysinimenetelmäni diskurssianalyysin vuoksi. Käsittelen diskurssianalyysin ja kontekstin yhteyttä lisää myöhemmin tässä luvussa.

Tutkimusryhmät olivat kooltaan kymmenestä hengestä noin 50:en henkeen. Kaikki haastateltavat lisäksi mainitsivat, että tutkimusryhmät voivat olla isoja, mutta ne jakautuvat pienempiin alaryhmiin, jotka tutkivat tarkemmin tiettyä yksittäistä asiaa. Lisäksi he voivat tehdä yhteistyötä muiden tutkimusryhmien kanssa myös globaalisti ja toisaalta haastateltavat henkilöt kertoivat myös, että osin työ on hyvin itsenäistä ja jokainen tekee ikään kuin omaa palastaan. Työ on siis osin hyvin itsenäistä, mutta vaatii yhteistyötä.

Haastateltavat henkilöt olivat kotoisin kolmelta eri mantereelta, kuitenkin pääosin Euroopasta. Haastatellut henkilöt puhuvat kuutta eri äidinkieltä, joista yksi on suomi. He puhuivat kaikki vähintään sujuvaa englantia. Elämänsä aikana muussa kuin synnyinmaassaan asuneita ja työskennelleitä oli yhdeksän henkilöä ja vain yksi henkilö oli asunut ja työskennellyt vain synnyinmaassaan. Haastatellut henkilöt, jotka eivät olleet kotoisin Suomesta, olivat asuneet täällä muutamista vuosista yli kymmeneen vuoteen. Haastateltavista yhdeksän henkilöä totesi maailmankatsomuksensa nojaavan luonnontieteisiin ja uskonnon olevan mitätön osa yhteistä työkalutuuria. Yksi haastateltu henkilö kertoi olevansa uskonnollinen. Haastateltavat henkilöt olivat iältään arviolta 20-50-vuotiaita. Miesoletettuja oli kaksi henkilöä ja naisoletettuja kahdeksan.

Litteroitua haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 184 sivua rivivälillä 1,5 ja fontilla Times New Roman. Haastattelujen pituus litteroituna vaihteli 13 sivusta 24 sivuun. Haastattelujen kesto vaihteli välillä 52–79 minuuttia. Yhteensä aineistoa kertyi 10 tuntia ja 55 minuuttia. Kaikki haastattelut, yhteensä 10 kappaletta, litteroitiin mahdollisimman pian heti haastattelun jälkeen.

4.4 Aineiston analyysi

Sisällytin litteraatteihin myös tilanteet, jotka eivät tapahtuneet nykyisessä tutkimusryhmässä, vaikka ne eivät päätyneet osaksi analyysiä. Päädyin tähän, sillä kriittisessä diskurssianalyysissä myös tällaiset tilanteet ovat osa vuorovaikutuskontekstia ja niihin saatetaan viitata myöhemmin haastattelun aikana. Litteroin tarkasti tauot, sillä taukojen pituus ja määrä omalta osaltaan voivat merkityksellistää aiheen esimerkiksi haastavaksi. Litteroin myös huokaukset ja nauramisen. Aiheen vaikeudesta huolimatta haastatteluissa oli yllättävän paljon naurua. Jokinen ym. (2016, 34) huomauttavat, että diskursseihin sisältyy myös sanatonta viestintää ja tästä syystä olen huomionut tutkimuksessani niin sanallisen kuin sanattoman viestinnän eli teot, eleet ja muut merkitykselliset viestintäteot. Litteroin myös täytesanat, sillä monin paikoin ne toimittivat tauon virkaa ja niiden merkitys aineistossa saattoi olla esimerkiksi pitkittää aikaa ajatella.

Laadullisen aineiston analyysi alkaa monissa tapauksissa jo litterointiprosessissa. Litterointiprosessin aikana merkitsin mahdollisesti merkityksellisiä kohtia aineistosta. En kuitenkaan esimerkiksi karsinut tai luokitellut aineistoa vielä tuossa vaiheessa. Kirjasin korostusten herättämiä ajatuksia ylös. Varsinaista analyysiä aloittaessani luin haastattelut ensin silmäilemällä ja tämän jälkeen tarkasti. Keräsin selontekoja erilliseen tiedostoon molemmilla kerroilla kopioi-liitä -komennon avulla. Aluksi keräsin kategorioita, joissa korostuivat eri merkitykset. Tällaisia kategorioita olivat esimerkiksi meillä on kaikki hyvin, tasa-arvo, eriarvoisuus ja kieli ja osaaminen. Kaiken kaikkiaan kategorioita kertyi noin 15 kappaletta ja niissä esiintyivät paikoitellen myös samat selonteot aineistosta. Vaikka tarkastelin merkityksiä, huomioni kiinnittyi ensimmäisenä eksplisiittisesti ilmaistuihin sisältöihin ja jalostui tästä implisiittisempiin sisältöihin. Sekä eksplisiittinen että implisiittinen merkityssisältö on analysoitu Faircloughn (1989) mukaan.

Luin aineistoa läpi loppujen lopuksi useaan kertaan. Tämän lisäksi luin kertyneitä kategorioita läpi useaan kertaan. Litteraatiosta asti pyrin tarkastelemana aineistoa valta-asetelmien näkökulmasta. Pyrin huomioimaan erityisesti sen, miten erilaisia teemoja on rakennettu kielellisesti ja toisaalta miten ne ovat yhteydessä toisiinsa. Tasa-arvodiskurssista muotoutui merkityssysteemi, johon liittyy esimerkiksi kompetenssi. Olen pyrkinyt tarkastelemaan diskurssia tulosluvussa huomioiden tasa-arvoon liitetyt moninaiset merkitykset. Aluksi diskursseja oli useampi, mutta päädyin siihen, että kyseessä ovat pikemminkin osat tasa-arvodiskurssista.

Lopulliset diskurssit muodostuivat tarkasteltuani erilaisia kielellisiä tapoja rakentaa näistä kategorioista kokonaisia valta-asetelmiin liittyviä yhteisesti jaettuja merkityssysteemejä. Apunani

käytin erityisesti Faircloughn (1989) näkemyksiä kriittisestä diskurssianalyysistä käytännön työssä. Tämän jälkeen aloin tarkastella, millaisilla kielellisillä tavoilla näitä kategorioita on merkityksellistetty. Pyrin huomioimaan sekä erot että säännönmukaisuudet. Lopuksi tarkastelin niiden suhdetta toisiinsa eli eri diskurssien intertekstuaalisuutta. Analyysin viimeisessä vaiheessa luin aineiston läpi, tarkistin erillisen otetiedoston, johon olin kerännyt otteita kategorioiden alle ja luin analyysin läpi huolella.

Käsittelen seuraavassa alaluvussa tarkemmin diskurssianalyysin ominaispiirteitä. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan erityisesti kriittisen diskurssianalyysin ominaispiirteitä, sillä analysoin kerätyn aineiston pyrkien noudattamaan kriittistä näkökulmaa. Kaikki käyttämäni kirjallisuus nojautuu kriittiseen diskurssintutkimukseen, joten oletettavissa on, että myös tämä alaluku käsittelee kriittistä diskurssianalyysiä. Diskurssianalyysin tulokset ovat diskursseja (Jokinen ym., 2016; 35). En siis tutki itse diskursseja vaan pikemminkin sitä, miten ne tulevat näkyviksi sosiaalisessa todellisuudessa ja siihen analyysini siis kohdistuukin.

4.4.1 Diskurssianalyysi

Aineisto on analysoitu käyttäen kriittistä diskurssianalyysiä. Diskurssianalyysi hajaantuu varsin kirjavaksi seurueeksi erilaisia näkökulmia, joista kriittinen diskurssianalyysi on yksi. Tässä alaluvussa tarkastellut näkemykset määrittävät diskurssianalyysin eri muotoja ja tämän myötä myös kriittistä diskurssianalyysiä. Seuraavassa alaluvussa tarkastellaan tarkemmin kriittisen diskurssianalyysin erityispiirteitä.

Diskurssilla voidaan tarkoittaa 'verrattain eheää merkityssuhteiden kokonaisuutta tai merkitysulottuvuutta, joka rakentaa todellisuutta tietyllä tavalla' (s. 234). Toisaalta Jokinen ym. (2016, 34) ovat määritelleet diskurssin myös 'verrattain eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta'. Jokisen ym. (2016, 25) mukaan diskurssianalyysiin ei ole olemassa yhtä vakiintunutta käsitteistöä. Eri käsitejärjestelmiä on useita, mutta tässä tutkimuksessa nojaudun heidän käyttämäänsä käsitteistöön ellen toisin mainitse.

Diskurssianalyysia on pyritty määrittelemään muun muassa yhdeksi laadullisista tutkimusmenetelmistä. Se ei kuitenkaan istu täysin tähän kuvailuun, vaan diskurssianalyysi on enemmänkin yläkäsite, jota määrittää kolme oletusta kielen ja maailman suhteesta. Nämä ovat

sosiaalinen konstruktioismi, merkityssysteemien kirjo ja kontekstisidonnaisuus. Käsittelen näitä tarkemmin alempana tässä luvussa.

Tässä tutkimuksessa käyttämäni tutkimusmenetelmän, diskurssianalyysin, myötä sitoudun tässä tutkimuksessa seuraaviin näkemyksiin maailmasta ja kielestä. Ensimmäinen on *sosiaalinen konstruktivismi*. Sen katsotaan olevan peruslähtökohta diskurssitutkimukselle. Voidaan katsoa, että diskurssitutkimuksen todellisuuskäsitys perustuu sosiaaliseen konstruktioismiin. Sosiaalisella konstruktivismilla tarkoitetaan sitä, miten sosiaalinen todellisuutemme ja merkitykset rakentuvat. (Pietikäinen & Mäntynen, 2014, 12). Tämä tarkoittaa sitä, ettei kieli heijastele suorasti maailmaamme, vaan me tuotamme maailmaa kielen avulla ja kielenkäyttömme tuottaa maailmaa (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2016, 32). Toisin sanoen kielen avulla me merkityksellistämme ympäröivää maailmaa. Kieli on siis työkalun omainen väline, jonka avulla muokkaamme sosiaaliselle maailmallemme merkityksiä. (Pietikäinen & Mäntynen, 2014, 13).

Diskurssianalyysin avulla siis tutkitaan kielellisiä käytäntöjä ja merkitysten suhteita näihin merkityksiä rakentaviin käytäntöihin. Näin ollen analyysin tuloksena on kulttuuristen merkitysten tai merkityksiä luovien prosessien erittely. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2016, 264). Diskurssianalyysin perusoletus siis on, että todellisuutta tarkastellaan aina erilaisten värillisten linssien läpi sen sijaan, että todellisuus kohdattaisiin ”värittämättömänä”. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2016, 252).

Diskurssianalyysin toinen oletus on, että kieli on merkityssysteemi, joka mahdollistaa useiden erilaisten merkityssysteemien yhtäaikaisen olemassaolon. Näin ollen esimerkiksi eri konteksteissa kieli luo käytänteet ja erilaiset muut merkityssysteemit, joiden mukaan ympäröivä maailma näyttäytyy. Merkityssysteemejä on useita päällekkäisiä eivätkä ne sulje toisiaan pois. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2016, 32) Diskurssianalyysissä paino asettuukin sille, millaisia merkityksiä ympäröivälle sosiaaliselle maailmalle annetaan ja miten ne muokkaavat sosiaalista maailmaamme.

Esimerkiksi voikukista voidaan puhua rikkaruohoina, kauniina pihakasveina, ruokaan sopivina hyötykasveina tai ekosysteemin monimuotoisuuden ylläpitäjinä osana pölyttäjien elonkierron ylläpitoa. Nämä merkitykset muokkaavat sitä, miten suhtaudumme voikukkiin; kitkemmekö, syömmekö vai kasvatammeko niitä. Toisaalta voimme myös yksilöinä käsitellä voikukkia kaikissa näissä merkityksissä riippuen kontekstista. Tällöin puhutaan siis *merkityssysteemien kirjosta* (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2016, 32).

Diskurssianalyysissä tutkitaan siis juuri tällaisia merkityssysteemejä, jotka ovat osa sosiaalisia käytäntöjä. Ne rakentuvat ja uudelleenrakentuvat sosiaalisissa käytännöissä. Merkitykset rakentuvat suhteessa toisiinsa merkityksiin. Esimerkiksi ilman kylmää voi olla vaikea kuvata kuumaa. Nämä sanat kuvaavat suomenkieltä osaaville henkilöille tiettyjä asioita. Voidaan luottaa siihen, että sanojen merkitykset ovat yhteisesti jaettuja. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2016, 26–29).

Diskurssintutkimuksessa nojataan myös näkemykseen kielestä toimintana. Tarkoitan tällä *funktionaalista kielikäsitystä*, jossa huomio kiinnittyy kielenkäyttöön sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, eri konteksteissa ja tilanteissa. Näkemys korostaa valintaa siitä, miten käyttäjä eri tilanteissa valitsee käyttää kieltä ja millaisia merkityksiä hänen puheensa näin kantaa. Kielenkäytölle onkin annettu kolme eri funktiota. Kieli nähdään sekä viestinnän välineenä, maailman kuvaajana ja sosiaalisten suhteiden että identiteettien luojana. Kaikki funktiot voivatkin olla osa yhtä lausumaa. (Pietikäinen & Mäntynen, 2014, 14–15). Diskurssianalyysissä tarkastelun kohteena on siis toiminta eli kielenkäytön sosiaaliset käytännöt. Tämä rajaa tarkastelun ulkopuolelle esimerkiksi syyt sille, miksi yksilö puhuu näin ja onko syynä psykologiset vai ulkoiset syyt (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2016, 43–44).

Näiden kolmen oletuksen ohella diskurssianalyysissä liikutaan kahdella tasolla, vuorovaikutuksen kulun ja merkityssysteemien tasolla. Vuorovaikutuksen kulkuun liittyvät niin erilaiset konventiot kuten kysymys-vastausparit kuin vuorovaikutuksen vaiheet. Tällöin on tärkeää huomioida kokonaisuus, sillä pienet osat voivat muuttaa lauseiden merkityksiä täysin tai seuraava lause kumota edellisen sisältämän merkityksen. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2016, 65–73). Tästä syystä seuraavassa luvussa on eritelty selontekojen ohella myös sitä vuorovaikutuskontekstia, jossa selonteko esiintyy. Tämä on tehty niissä määrin, kuin se on katsottu tutkimuksen luotettavuutta ja lukijan ymmärrystä lisääväksi.

Diskurssianalyysissä kontekstin merkitys on siis korostunut. Vuorovaikutuskontekstin huomioiminen on tärkeää, sillä esimerkiksi haastatteluaineistossa jokainen lause suhteutuu aina edelliseen tai useampaan ja seuraaviin lausumiin. Lisäksi keskusteluiden suhteen on muistettava, että yksilöiden väliset suhteet, keskustelun rajaukset ja muut diskursseihin mahdollisesti yhdistettävät tekijät rakentuvat aina suhteessa toisiinsa keskustelun soljuessa eteenpäin. Vuorovaikutuskontekstilla tarkoitetaan juuri tällaisia vuorovaikutuksen ominaisuuksia, jotka

ovat yhteydessä siihen, miten teemme tulkintoja eri lausumista. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2016, 38).

Vuorovaikutuskontekstin lisäksi diskurssianalyysissä katsotaan, että myös ympäröivä sosiaalinen todellisuus on merkityksellistä. Esimerkiksi kulttuuri ja kulttuuriset käytänteet sekä niiden ymmärtämisen osoittaminen ja oikein käyttäminen sisältyvät tällaiseen sosiaaliseen todellisuuteen, joka on pikemminkin analysoitavan tilanteen ulkopuolella, sen ympärillä kuin välttämättä aktiivisesti sen osa. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2016, 39). Näistä molemmista kontekstuaalisista syistä tein aiemmin mainitsemani kontekstirajaukset.

Diskurssianalyysissä aineiston otteita tai kuvauksia, jotka ovat tarkastelun kohteena kutsutaan selonteiksi (*account*). Ajatuksena on, että maailmamme pohjautuu selonteille, jotka taas muokkaavat maailmaamme. Näin selonteot ovat osana sosiaalisen todellisuutemme rakentumista. Selonteko käsitteenä korostaa sitä, ettei aineistoa lueta suorana kuvauksena ympäröivästä todellisuudesta vaan kielen värittämänä kuvana. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2016, 233–234). Tulenkin nimittämään tulosluvun otteita aineistosta selonteiksi.

Jokisen, Juhilan ja Suonisen (2016, 235) mukaan selonteot ylläpitävät ja jatkavat kulttuuria kolmella tavalla. Ne paitsi ylläpitävät diskursseja, jotka vetoavat yleisöön ja joihin ne viittaavat, mutta myös ylläpitävät 'niitä konventionaalisia rakenteita, joiden noudattamista ja joista poikkeamista ne perustelevat'. Lisäksi selontekojen tuloksena on tyypillisesti moninaisia symbolisia ja aineellisia seurauksia, jotka eivät ole aina suorasti yhdistettävissä selontekoihin.

4.4.2 Kriittinen näkökulma diskursseihin

Faircloughn (1995) ja van Dijk (1993, 249–252) mukaan kriittinen diskurssianalyysi (*critical discourse analysis, CDA*) tutkii valtaa ja sen epätasapainoa. He katsovat, että juuri vallan ja sen epätasapainoisesti jakautumiseen keskittyminen erottaa kriittisen diskurssianalyysin muista diskurssianalyysin muodoista. Tavoitteena on sekä tunnistaa diskursseja, joilla ylläpidetään ja (uudelleen)tuotetaan vallan epätasaisista jakautumista että diskurssivisia puhetapoja, joilla haastetaan olemassa olevaa epätasaisista valtasapainoa alhaalta päin (van Dijk, 1993, 249). Van Dijk (1993, 249–250, 253, 254) mukaan erityisen huomion kohteena ovat ryhmät, instituutiot ja yhteiskunnallinen eliitti sen sijaan, että huomio keskittyisi yksilöihin. Tutkimus keskittyy siis

sosiaaliseen valtaan, jota edustaa muun muassa etuoikeutettu pääsy tai oikeus (*access*) ryhmiin, koulutus tai tieto ja asema tai status.

Valtaa ei tarkastella yksisuuntaisena ylhäältä alas-valtana, vaan sen voidaan katsoa olevan myös yhteisesti tuotettua (*jointly produced*). Tällöin myös ryhmät, joilta valta puuttuu tai sitä on vain vähän osallistuvat valtaepätasapainon uudelleen tuottamiseen, sillä sen katsotaan olevan luonnollista tai muutoin oikeutettua. (van Dijk, 1993, 250). Valtaa voidaan siis tarkastella sekä toimintana että mahdollisuutena vaikuttaa toisten (ryhmien) mieleen ja ajatuksiin (van Dijk, 1993, 254). Siinä missä valta voi kuulostaa tässä huomattavalta ja suurieleiseltä, van Dijk huomauttaa, että se voi piiloutua arkeemme monin erilaisin hienovaraisin, 'yleisesti hyväksytyin' (*acceptable*) ja 'luonnollisiksi' (*natural*) tulkituin tavoin (s. 254).

Van Dijk (252) peräänkuuluttaa avoimuutta kriittisen diskurssianalyysin tekijöiltä (*critical discourse analyst*). Hänen mukaansa sekä alakohtaiset että laajemmin yhteiskunnalliset näkemykset ja periaatteet tulisi tuoda esille tutkimuksessa. Näin lukija pystyy suhteuttamaan lukemaansa näihin ilmi tuotuihin tutkijan henkilökohtaisiin näkemyksiin. Van Dijk korostaakin, ettei kriittisen diskurssianalyysin tekijä voi olla neutraali tai muutoin pidättyväinen liittyen näkemyksiinsä tai tavoitteisiinsa. Lisäksi hänen tulee poikkeuksetta asettua niiden puolelle, jotka kaipaavat solidaarisuutta, sillä ne, joilla valta on, pystyvät pitämään huolen itsestään.

Kriittisen diskurssianalyysin tavoitteena on aina tuoda näkyväksi valtaeliitti ja sen keinot ylläpitää, oikeuttaa ja hyväksyä vallan epätasapaino. Näin kriittisen diskurssianalyysin lopulliseksi tavoitteeksi muotoutuu muutos, joka mahdollistuu kriittisellä näkökulmalla (*critical understanding*). (van Dijk, 1993, 252). Myös Fairclough (1995, 1–2) kuvaa, että kriittistä diskurssianalyysiä erottaa sen huomio valtaan ja vallan epätasaiseen jakautumiseen. Hän määrittelee vallan kahteen osa-alueeseen. Ensimmäinen on vallan epäsymmetria puhetilanteissa ja toinen on valta määrittellä mitä puhutaan, millaisia viestejä se kantaa ja kenelle sitä jaetaan. Hän liittää valtaan erilaiset ideologiat. Niitä voi kantaa esimerkiksi erilaiset tehdyt oletukset, käytetty sanasto, kohteliaisuuskäytännöt, puheenvuorojen jako ja moni muu puheen eri osa-alue.

Valtaa voidaan tarkastella usealla eri tavalla. Se voi olla diskurssien välistä, jolloin aineistosta riippuen voidaan erottaa hegemonisempia diskursseja ja toisaalta ei yhtä vakiintuneita, mutta laajempaa valikoimaa erilaisista diskursseista. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2016, 77–79). Valtasuhteet voivat olla myös diskurssien sisäisiä. Tällöin huomio tulee kohdistaa siihen, miten eri

tilanteissa eri toimijoilla on valtaa. Valta voi olla puhevaltaa, diskurssin eri subjektipositioden oikeuksia ja velvollisuuksia tai esimerkiksi diskurssin toimijoiden asettuminen ja ulkoapäin tuleva asemoiminen näihin subjektipositioihin. Diskurssien sisäisiä valtasuhteita tarkastellessa ei tulisi unohtaa myöskään sitä mitä diskurssissa sanotaan ja mitä siinä ei saa lausua. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2016, 85–86).

Hegemoninen diskurssi määritellään puhetavaksi, joka tulee merkittävässä määrin esille, mahdollisesti myös peittäen alleen vaihtoehtoiset puhetavat (Fairclough, 1995, 91–111). Diskurssianalysissä voidaankin tarkastella myös prosesseja. Esimerkiksi diskurssien hegemonisoitumisen suhteen voidaan tarkastella sitä, miten erilaisia itsestäänselvyyksiä tuotetaan ja uusinnetaan vuorovaikutuksessa. Tällöin hegemoniset diskurssit ovat jo selvillä ja huomio kiinnittyy juurikin prosesseihin, ei niiden tulokseen.

Yksinkertaistaminen on yksi tällainen prosessi ja naturalisaatio yksi sen käytetyimpiä muotoja. Naturalisaatiossa tuotetaan 'luonnollisia itsestäänselvyyksiä' (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2016, 90) vetoamalla luonnollisuuteen. (mm. Jokinen, Juhila & Suoninen, 2016, 88–90 ja Fairclough, 1995, 91–111). Fairclough (1989, 91) toteaa, että naturalisaation myötä yhdestä tavasta tehdä tai katsoa asioita tulee niin luonnollinen, että se muodostuu ainoaksi tavaksi, jolla yksilöt voivat toteuttaa itseään. Muiksi tavoiksi rakentaa hegemonisia diskursseja mainitaan esimerkiksi kulttuurisiin konventioihin tai konsensukseen vetoaminen.

Huomion kiinnittäminen vain hegemonisiin diskursseihin voi kääntyä näitä diskursseja uusintavaksi. Tästä syystä huomion tulisi kiinnittyä diskursseihin paitsi sosiaalisessa vuorovaikutuksessa uusiutuvina myös muuttuvina merkityssysteemeinä. Näin päästään käsiksi muutoksen problematiikkaan. Jokinen ym. (2016, 99) näkevät, että hegemoniset diskurssit syntyvät käytännössä, joten niitä voidaan myös muuttaa käytännön toiminnassa. Transformaatioksi voidaan kutsua sosiaalisia käytäntöjä silloin, kun ne muokkaavat diskursseja. Se liitetään alkuperältään erityisesti interdiskursiivisuuteen. (Jokinen ym., 2016, 98–102).

Interdiskursiivisuudella tarkoitetaan sitä, että diskurssit ovat aina yhteydessä toisiin diskursseihin. Tällöin yhteyksien uudelleenjärjestäminen luo uusia mahdollisuuksia. Jokinen, Juhila ja Suoninen (2016, 101–102) huomauttavat, että usein puheessa vaihtoehtoiset diskurssit esiintyvät hegemonisten diskurssien ohessa. Jo tämä voi avata uusia väyliä transformaatioon. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2016, 98–102)

Jokisen, Juhilan ja Suonisen (2016, 103) mukaan diskurssianalyysiä määrittää tulkinnallisuus. Sen pohjana on laadulliselle tutkimukselle tyypillinen tutkijan vuoropuhelu aineiston kanssa. Vuoropuhelun avulla löydetään merkityksiä, mutta oikeita vastauksia ei ole. Tästä huolimatta tutkijan löytämien valtakurssien suhteen vähättely tulisi unohtaa ja keskittyä siihen, miksi nämä kurssit ovat merkityksellisiä.

Diskursseihin liittyy olennaisena osana myös ideologiat. Kriittisessä kurssintutkimuksessa huomio kohdistuu paitsi siihen, miten kieltä käytetään luomaan erilaisia merkityksiä, myös siihen, millaisia ideologisia seurauksia sillä on sosiaalisessa maailmassamme. Fiskin (1992, 143) mukaan ideologiset seuraukset ovat yhteydessä niin kurssien käyttöön kuin vakiintumiseen. Kurssit tuottavat siis usein myös yhteiskunnallisesti validia tietoa esimerkiksi moraalisiin ja poliittisiin teemoihin liittyen. Jokinen, Juhila ja Suoninen (2016, 94–95) huomauttavat, että kurssien ideologisten seuraukset eivät välttämättä näy aineistossa. Ne ovat siis monesti tutkijan spekulatiivisen pohdinnan tulosta. Fairclough taas huomauttaa, että ideologinen osa diskursseista painottuu paljolti siihen, mikä jätetään sanomatta (1995, 24).

Seuraava luku on tulosluku. Pyrin tulosluvussa siis perustelemaan analyysiäni aineistosta poimittujen selonteiden myötä. Englannin kieliset selonteot on suomennettu parhaaksi näkemälläni tavalla ja ne kuvaavat sitä, millaisia merkityksiä näen aineistossa. Luotettavuuden lisäämiseksi olen jättänyt alkuperäiset englannin kieliset selonteot suomennoksen ylle, jotta lukija voi verrata merkityksiä. Tuloksia eritellessäni olen pyrkinyt keskittymään sellaisiin merkityksiin, jotka ovat olennaisia kullekin kurssille ja kuvaavat sitä parhaiten.

5 Tutkimuksen tulokset

Tutkimuksen tavoitteena oli tunnistaa eettisiä diskursseja monikulttuurisissa työyhteisöissä. Kolmea diskurssia uudelleentuotettiin haastateltujen henkilöiden puheessa. Nämä olivat normaaliusdiskurssi, tasa-arvotietoturssi ja hierarkiadiskurssi. Normaaliusdiskurssi nousi aineistossa hegemoniseksi diskurssiksi. Diskurssien yhteydessä on pyritty avaamaan sekä diskurssien yhteyttä että eroa. Diskurssien interdiskursiivisuutta käsitellään selonteiden yhteydessä sikäli kuin se nähdään tarpeelliseksi. Lisäksi interdiskursiivisuutta tarkastellaan kunkin diskurssin yhteydessä. Ideologinen pohdinta on jätetty seuraavaan lukuun, johtopäätöksiin.

Haastateltavat on merkitty käyttäen kirjainta I (*interviewee*) ja tämän jälkeen satunnaista lukua välillä 1-10. Niissä selonteissa, joissa haastattelija on mukana, on haastattelija merkitty kirjaimella R (*researcher*). Lisäksi selonteot on numeroitu, jotta niihin on helpompi palata myöhemmin. Niissä kohdissa kun toinen aineiston tuottamisen osapuolista on puhunut toisen päälle, tekstit ovat siltä osin päällekkäin. Hakasulkuihin on merkitty kohtia, joista on poistettu osia yksityisyyssyistä tai lisätty selvennys. Suluissa on merkitty tauot sekunteina ja erilaiset reaktiot, kuten nauru. Ensimmäisenä tuloksista tarkastelemme normaaliusdiskurssia.

5.1 Normaaliusdiskurssi

Normaaliusdiskurssi kuvaa eettisyyttä itsestäänselvänä osana ihmisen toimintaa. Eettisyys viestinnässä on siis tavallista, arkipäiväistä toimintaa, jonka huomaa vain sen puutteesta. Syitä sen toteutumiseen ei osattu selittää, koska näin vain tapahtuu ja asiaan puututtaisiin, jos ei tapahtuisi. Aineiston perusteella näyttää siltä, että eettisyyden ajattelemisen osana viestintää tai muussa inhimillisessä toiminnassa on haastavaa.

Normaaliusdiskurssi merkityksellistyi aineistossa sellaisena itsestäänselvytenä, jota ei tarvitse mainita, ellei siitä kysytä. Vastaukset olivat lyhytsanaisia ja ilmaisivat asian suorasti. Eettisen viestinnän luonnollisuudessa tai normaaliudessa ei ollut paljoa pohdittavaa. Se vain on. Tämä ajoikin tarkastelemaan normaaliusdiskurssia hegemonisena diskurssina ja nähdäkseni sen status itsestäänselvytenä tulee enemmän selville siinä, ettei diskurssia edes muisteta mainita muiden ohella.

Normaaliusdiskurssi nousi aineistosta ainoaksi hegemoniseksi diskurssiksi. Jokinen ym. (2016, 90) kuvaavat tällaista normaaliksi ja luonnolliseksi asioiden kuvaamista hegemonisten diskurssien

yleisimmäksi muodoksi. Aineistossa sitä tuotettiin haastateltavien toimesta sekä implisiittisesti että eksplisiittisesti. Eettisyys ihmisen toiminnassa kuvattiin niin normaaliksi ja tavalliseksi, että monin paikoin se tuntui unohtuvan sanoittaa haastateltavilta henkilöiltä. Eettisyys kuului aineistossa luonnollisena asiaintilana, joka havaitaan sen puuttuessa. Samalla eettisyyteen liitettiin normaaliuden ja luonnollisuuden lisäksi henkisen ja fyysisen pahoinvoinnin poissaolo. Epäeettisyys näyttääkin olevan osa sitä, miten eettisyys merkityksellistetään.

Normaaliusdiskurssin hegemonisuus aineistossa ei perustu sen muut diskurssit peittävään esiintymistiheyteen. Sen sijaan toinen Jokisen, Juhila ja Suonisen (2016, 80) kuvaama hegemonisen diskurssin tunnusmerkki, vaihtoehdottomuus, merkityksellistää normaaliusdiskurssin hegemoniseksi diskurssiksi. Normaaliusdiskurssi merkityksellistetään aineistossa ehdottomaksi tavaksi ihmisen toimintaa. Eettisyys merkityksellistyy vaihtoehdottomaksi asiaintilaksi. Seuraavaksi tarkastellaan diskurssin ilmentymistä aineistossa selontekojen avulla.

Selonteko 1

R: Nyt mä kyselen sit tosta, no oikeestaa etiikasta, et onko semmonen eettinen viestintä tai käyttäytyminen muita kohtaan tavoite sun tiimissä, eli pyrittekö te siihen?

I5: Emmä tiä pyritäänkö me siihen aktiivisesti, ku mun mielest se on ennemminki niinkö itsestäänselvyys. Et kyl siihe varmaa joku puuttuis jos näin ei tapahtuis.

R: Minkä takii se sit on semmonen itsestäänselvyys, sillee et sitä tehä vaik se ei oo aktiivinen tavoite?

I5: Mun mielest se on tavallaa itsestäänselvää, emmä nää oikeestaa mitää muuta vaihtoehtoo.

Ensimmäisessä selonteossa edetään juuri teemahaastattelurungon viimeiseen osaan, kun haastateltava henkilö I5 kuvaa eettisyyttä työtiimin toiminnassa ja viestinnässä olemassa olevana asiaintilana, jota ei tehdä aktiivisesti. Eettisyys merkityksellistetään joksikin, joka on 'itsestäänselvyys' ja jonka poissaoloon puututaan, koska sille 'ei ole vaihtoehtoa'. Eettisyys ihmisen toiminnassa merkityksellistyy olemassa olevaksi asiaintilaksi, joka vain tapahtuu.

Seuraavassa selonteossa 2 haastateltavalta henkilöltä kysytään hänen eettisiä tavoitteitaan. Vastatessaan hän (I2) käyttää sanaa impulsiivisuus (*impulsivity*) vastakohtana sanalle impulsiivisuus (*impulsively*). Hän selvittää tarkoitustaan seuraavassa puheenvuorossaan. Tämän

jälkeen kysyttäessä hän kuvaa suuntaviivoja eettiselle viestinnälleen ja toiminnalleen tilanteissa, joissa hän ei ole pois tolaltaan.

Selonteko 2

R: *What are your ethical goals, do you have something like, some guidelines for your communication or actions?*

I2: *Yes, sometimes I'm very upset and I act impulsively but my goal is impulsivity.*

R: *Impulsivity?*

I2: *So my goal is to always give it 24 hours, always. And let it wait and answer later. This is my goal.*

R: *And am, what if you're not upset, do you have some basic rules, guidelines?*

I2: *Yeah but natural guidelines. I treat everyone equally. I don't offend anyone. It's just normal. I just act normally. It's really nothing good, it's normal.*

R: *Mitkä on sun eettisiä tavoitteita, onko sulla jotain niinkun, jotain suuntaviivoja sun viestinnälle tai toiminnalle?*

I2: *Kyllä, joskus olen pois tolaltani ja toimin impulsiivisesti, mutta tavoitteeni on impulsiivisuus.*

R: *Impulsiivisuus?*

I2: *Eli tavoitteeni on aina antaa sille 24 tuntia, aina. Ja antaa sen odottaa ja vastata myöhemmin. Se on mun tavoite.*

R: *Ja tuota, mitä jos et ole poissa tolaltasi, onko sulla jotai perussääntöjä, suuntaviivoja?*

I2: *Joo, siis luonnollisia suuntaviivoja. Kohtelen kaikkia tasavertaisesti. En loukkaa ketään. Se on vain normaalia. Käyttäydyn vaan normaalisti. Se ei ole mitään hyvää, se on normaalia.*

Normaaliusdiskurssia ajatellen huomio kiinnittyy kuvaukseen '*natural guidelines*' eettisistä tavoitteista. Eettisyys toiminnassa merkityksellistyy tämän kautta luonnollisuuteen. '*natural guidelines*' viittavat jo edellä mainittuihin (ks. s. 42) yksinkertaistamisen prosesseihin, jotka voivat olla osa hegemonisia diskursseja. Naturalisaatio on sen käytetyimpiä muotoja ja tässä selonteossa sitä käytetään uudelleentuottamaan luonnollista itsestäänselvyyttä eettisyydestä osana ihmisen toimintaa. Selonteko antaa ymmärtää, että eettisesti kuuluu käyttäytyä, koska se on luonnollista.

Fairclough (1989, 115–116) määrittelee synonyymit kriittisessä diskurssianalyysissä samoin kuin määrittelemme ne puhekielessä, sanoiksi, jotka tarkoittavat samaa. Kriittisessä diskurssianalyysissä samaa tarkoittavat sanat eivät välttämättä kuitenkaan tarkoita täysin samaa muutoin kuin

ideologisessa mielessä. Haastateltava henkilö I2 käyttää selonteossa 2 synonyymeinä sanoja 'natural' ja 'just normal' puhuessaan viestinnän ja toiminnan eettisyydestä. Lisäksi hän kuvaa eettisyyttä sanoin 'It's really nothing good, it's normal'. Normaali on siis neutraalia eikä siihen liity positiivisia tai negatiivisia miellelyhtymiä. Normaalia jopa hieman vähätellään kuvaamalla sitä vain normaaliksi (just normal). Näin eettisen viestinnän ja käyttäytymisen merkitys työyhteisössä muodostuu tavalliseksi itsestäänselvyydeksi.

Kuvaus siitä, että haastateltava henkilö kohtelee kaikkia tasavertaisesti nousee mielenkiintoiseksi, sillä aiemmin haastattelun aikana hän on kuvannut tarkan hierarkian eri positioille tutkimusryhmässä. Hän (I2) on ainoa henkilö haastatteluaineistossa, joka myönsi hierarkian eksplisiittisesti. Hän myös kielsi hierarkian olemassa olon eksplisiittisesti haastattelun aikana. I2 myös käsittelee tässä 'natural guidelines', joiksi hän kuvaa muun muassa tasa-arvoisen kohtelun. Näin hän merkityksellistää tasa-arvoisen kohtelun eettiseksi ja sen myötä luonnolliseksi. Tämä kuvaa näiden kolmen diskurssin, normaaliusdiskurssin, tasa-arvotietokurssin ja hierarkiadietokurssin interdiskursiivisuutta aineistossa.

Selonteossa 3 on esimerkki siitä, millä tavalla käsitys epäeettisyydestä saattoi erota haastattelijan haastateltavan henkilön välillä ja haastaa yhteisen ymmärryksen luomista.

Selonteko 3

R: *Can you think of a situation where you would've acted unethically?*

[...]

R: *Can you think of something in your present team? Like even some small things?*

I1: (mietti 6s.) *A lot of things can be classified as unethical so, I'm just trying to think of examples of that.*

R: *Well, we can leave that and if something comes to your mind just tell me?*

I1: *Is there, do you have any, types of unethical behaviour in particular that you...*

R: *... I think there's no right or wrong answer to any of these questions. It's basically up to you, like how do you feel, maybe you didn't act that ethically, like for example in the mornings, I'm sometimes very tired, so then I don't say hello loud enough. Then I start thinking in the day like 'did that person hear that...'*

I1: *I mean, yeah, that's the thing. For me unethical is really like formal, like academic conduct and like not plaguering, not stealing other peoples work, not amm... mistreating people. So in general I'm not worried about these things. That anything I'm doing might even be interpreted that way, that I'm, and most people are that way, so I wouldn't consider that unethical though.*

R: *Muistatko tilannetta, jossa olisit käyttäytynyt epäeettisesti?*

[...]

R: *Tuleeko mieleesi tilannetta nykyisessä tiimissäsi? Esimerkiksi edes joitain pieniä asioita?*

I1: (mietti 6s.) *Monet asiat voidaan luokitella epäeettisiksi, joten, yritän vain miettiä esimerkkejä siitä.*

R: *No, me voidaan jättää tämä aihe ja jos sinulle tulee jotain mieleen voit kertoa minulle?*

I1: *Onko, onko sinulla mitään, erityistä tyyppiä/lajia epäeettisyydestä mielessä, jonka...*

R: *... Ajattelen, ettei näihin kysymyksiin ole oikeita tai väärä vastauksia. Se on oikeastaan sinusta kiinni, niin kuin miten sinä koet, ehkä et toiminut niin eettisesti, esimerkiksi aamuisin, olen joskus todella väsynyt, jolloin en tervehdä riittävän kovalla äänellä. Sitten alan miettimään päivän mittaan, että 'kuulikohan se henkilö tervehdystäni...'*

I1: *Tarkoitan siis, niin tuohan se juttu on. Mulle epäeettisyys on tosi sellaista, virallista, niinku akateeminen menettelytapa ja että ei saa plagioida, ei varasta muiden tuloksia, että ei.. kohtelee huonosti muita ihmisiä. Yleisesti ottaen en ole huolissani näistä asioista, että mikään mitä teen voisi tulla tulkituksi noin, koska olen, ja suurin osa ihmisistä on sellaisia, niin en näkisi sitä epäeettisenä.*

Selonteossa 3 haastattelija käsitti epäeettisyyden eri tavoin kuin haastatettava henkilö. Aineistossa kävi ilmi, että pienet virheet, kuten haastattelijan esimerkki, käsitetään inhimillisyytenä. Inhimillisyyteen viittaa haastateltavan henkilön I1 käyttämä *'most people are that way'*. Epäeettisyys siis käsitteellistyy vakaviin rikkeisiin, joita tekevät harvat ihmiset. Inhimillisyydellä uudelleentuotetaan tässä käsitystä luonnollisesta asiaintilasta. Inhimillisyyden voidaan ajatella olevan sellainen ominaisuus, joka on ominainen kaikille ihmisille.

Selonteossa 3 haastatettava henkilö I1 toteaa ristiriitaisesti, että *'a lot of things can be classified as unethical'*. Tämä näyttäytyy ristiriidassa hänen viittauksen kanssa, että epäeettisyys on vakavia tekoja, joita harvat tekevät. Tässä on tulkittu, että haastateltavan henkilön hämmennys siitä, mitä tarkemmin tarkoitetaan epäeettisyydellä selittää hänen näkemystään siitä, että monet asiat voidaan luokitella epäeettisiksi. Haastatettava henkilö ei siis näin kommentoidessaan tarkoita itseään, vaan puhuu yleisesti katsovana, että ihmisillä voi olla erilaisia ajatuksia epäeettisyydestä. Hän pystyy selittämään näkemyksensä ymmärrettyään, että tässä kysytään hänen näkemystään siitä, onko jokin hänen tekonsa jäänyt vaivaamaan häntä epäeettisenä. Tämän myötä myöhemmissä haastatteluissa kysymys muotoutui muotoon *'onko jokin tekemäsi asia jäänyt vaivaamaan sinua, että olisit voinut sanoa paremmin tai että loukkasitkohan ..'*

Selonteossa 4 jatketaan yksinkertaistamista naturalisaation keinoin.

Selonteko 4

R: *Is ethicalness in communication and in behaviour a goal in your team?*

I6: *We don't put any goal in our communication. It should be just a normal thing, it should be natural.*

R: *Onko eettisyys viestinnässä ja käyttäytymisessä teidän tiimin tavoite?*

I6: *Me ei olla aseteta tavoitteita meidän viestinnälle. Sen pitäisi olla ihan vaan normaali asia, sen pitäisi olla luonnollista.*

Selonteossa 4 eettisyyttä ei käsitetä aktiivisena tavoitteena, vaan sen *'should be'* normaalia ja luonnollista. Sanavalinta *'should'* asettaa eräänlaisen pakon viestinnän eettisyydelle. Fairclough (1989, 127) käsittelee modaliteettiä eli jonkin asian tai tapahtuman laatua. Sana pitäisi (*should*) on yksi modaalisisista avustavista verbeistä (*modal auxiliary verbs*). Niiden merkityksen (modaliteetin) tulkintaan ovat yhteydessä myös esimerkiksi aikamuoto ja avustavat verbit kuten tässä tapauksessa olla (*be*).

'We don't put any goal' viittaa siihen, ettei eettisyyttä tehdä aktiivisesti vaan se on passiivinen asiantila, jonka *'should be'* eli toisin sanoen on tapahduttava tai oltava olemassa, jonka jälkeen tästä huolimatta eettisyys merkityksellistetään pakolliseksi. Näin eettisyys viestinnässä merkityksellistyy selonteossa 4 luonnolliseksi itsestäänselvyydeksi, josta ei poiketa.

Haastateltavan I6 näkemys siitä, ettei viestinnälle tarvitse asettaa tavoitteita tutkimusryhmässä voi liittyä hänen näkemykseensä työryhmän ihmisistä, joka tulee esille selonteossa 14. Hän liittää kyseisessä selonteossa korkeasti koulutettuihin henkilöihin myös muita positiivisiksi katsottavia piirteitä. On mahdollista, että tällainen näkemys korkeasti koulutettujen lähtökohtaisesta hyvyydestä on taustalla myös siinä, ettei aktiivista tavoitetta nähdä tarpeellisenä eettiselle viestinnälle. Oletus siis on, että kaikki toimivat saman eettisen koodiston tai normiston mukaisesti ilman sen sanoittamista.

Selonteossa 5 haastateltava henkilö I9 merkityksellistää eettisyyden yleisesti hyväksytyksi toiminnaksi, joka ylläpitää ihmisten hyvinvointia.

Selonteko 5

R: *Mitä on eettinen toiminta? Tämä on villi kysymys.* (selittelevä naurahdus)

I9: *Eettinen toiminta* (pohdiskelevasti)

H: *Joo.*

I9: *Eettinen toiminta on mun mielestä toimintaa, jonka kaikki hyväksyy ja jonka piirissä kaikkien on hyvä olla. Minusta se lähinnä liittyy näitten ihmisten henkiseen hyvinvointiin, et ruumis ja henki on sama asia melkei. Niin sitte jos sä et voi henkisesti hyvin ni sit tulee kaiken näköstä psykosomaattisia oireita ja ei oo hyvä olla.*

Kaikkien hyväksynnän korostaminen on vetoamista yleiseen konseksukseen, jonka Fairclough (1995, 91–111) liittää yksinkertaistamisen prosesseihin. Kuten jo aiemmin mainittu, yksinkertaistaminen on on yksi hegemonisten diskurssien tuottamisen prosessi. 'Kaikkien hyväksymä' voidaan tulkita myös normaaliksi tai tavalliseksi. Lisäksi sitä voidaan tarkastella inhimillisyytenä. 'Kaikkien hyväksymä' herättää kuitenkin kysymään, keiden kaikkien hyväksymä? Ketkä tästä käytännössä päättävät?

Haastattelijan selittelevä kommentti villistä kysymyksestä ja naurahdus viittaavat aiempaan keskusteluun teemahaastattelun teemasta 'Eettisyys ylipäänsä' ja pyrkivät vähentämään vastaamisen paineita haastateltavalta henkilöltä. Haastateltava henkilö I9 koki nämä kyseisen teeman eettisyyteen liittyvät kysymykset hankalina eikä aina osannut vastata.

Fairclough (1989, 127) ohjaa tarkastelemaan myös lauseen pronomineja. Tässä I9 puhuu 'näitten ihmisten' ja 'jos sä et voi hyvin' eli hän lukee itsensä ulos näistä ryhmistä, mutta lauseen alussa ilmaisee kertovansa mielipidettään. Hän tekee näin vahvistakseen ajatusta siitä, että puhuu hypoteettisesta tilanteesta, jossa eettisyyttä ei olisi. Tämä vahvistaa käsitystä eettisyydestä normaalina asiointilana.

Lisäksi selonteossa 5 eettinen toiminta merkityksellistetään epäeettisyyden poissaolona. Yllä eettisyyttä merkityksellistetään antonyymilla (*antonymy*), jolla Fairclough (1989, 116) tarkoittaa merkitysten vastakkaisuutta. Tällä hän viittaa käsitteisiin, jotka ovat ikäänkuin yhteensopimattomia, toistensa vastakohtia. Haastateltava henkilö I9 sanoo 'ei voi henkisesti hyvin' ja 'ei oo hyvä olla'. Hyvää voidaan tarkastella pahan poissaolona. Eettisyys muodostuu näin epäeettisyyden poissaoloksi.

Normaaliusdiskurssin yhteydessä voidaan katsoa, että luonnollisuus ja normaalius sanoina esiintyvät eettisyyden yhteydessä. Ne kollokoivat, eli Faircloughin (1989, 113–115) mukaan esiintyvät tietyssä kontekstissa eli niiden voidaan katsoa liittyvän toisiinsa kiinteästi. Näin katsottuna eettinen viestintä tai toiminta monikulttuurisissa tutkimusryhmissä on kiinteästi yhteydessä inhimilliseen, tavalliseen, normaaliin ja luonnolliseen.

Normaaliusdiskurssi näyttäytyy aineistossa merkityssysteeminä, jota ei ole olemassa ilman suoria kysymyksiä eettisestä toiminnasta. Eettisyys ihmisen toiminnassa nähdään niin luonnollisena osana, että sen sanallistaminen myös tällaisissa suorissa kysymyksissä oli haastateltaville henkilöille vaikeaa. Normaaliusdiskurssin merkitys onkin eettisyyttä määrittävä ja kuvaava. Se merkityksellistää eettisyyden luonnolliseksi ja normaaliksi asiaintilaksi ja epäeettisyyden poissaoloksi, jota ei tehdä aktiivisesti. Eettisyys ihmisen toiminnassa vain on ja tämän myötä se muotoutuu yhdeksi inhimillisyyden perusasetuksista.

Inhimillisyyden lisäksi eettisyyden itsestäänselvä luonne voi aiheuttaa haasteita käytännössä, kun eettisyydestä poiketaan. Seuraukset epäeettiseksi katsotusta toiminnasta voivatkin olla tämän myötä vakavia. On todennäköistä, etteivät kaikki ihmiset toimi yhden ja saman eettisen koodiston mukaisesti. Lisäksi ihmiset voivat tulkita viestintä ja käyttäytymistä eri tavoin. Haasteeksi voikin nousta eettisyyden merkityksellistäminen itsestäänselväksi olemassaolevaksi asiaintilaksi, jota ei toteuteta aktiivisesti viittaa siihen, että siitä poikkeaminen voidaan tulkita vakavaksi yhteistä olemista vahingoittavaksi teoksi. Eettisyydestä poikkeamisen voidaan katsoa vaativan aktiivista toimintaa, sillä eettisyys on luonnollista ja normaalia, jotain mikä tapahtuu itsestään.

Normaaliusdiskurssin merkitystä uudelleentuotetaan aineiston perusteella kielellisesti yksinkertaistamalla naturalisaation keinoin. Normaaliusdiskurssi muodostuu tutkimusryhmien eettisen koodiston perusjalaksi. Eettisyyden katsotaan olevan ihmisen toiminnassa itsestäänselvää ja luonnollista. Näin ollen sitä on vaikea huomata tai sanallistaa. Normaaliusdiskurssin merkitystä voi tarkastella kuvaannollisesti esimerkiksi painovoimana. Painovoima on niin itsestäänselvää käytännön elämässämme, ettemme tule ajatelleeksi sitä. Huomaisimme sen puuttumisen vasta, kun pöytämme leijui kohti taivasta. Jos tasa-arvodiskurssi olisi tuo pöytä, pöydän leijuminen olisi merkki siitä, ettei tällainen yleinen eettisyyden itsestäänselvyys ole toteutunut sen kohdalla, vaan joku on toiminut epäeettisesti. Olisimme tästä itsestäänselvän gravitaation poissaolosta pöydän kohdalla hyvin järkyttyneitä, sillä se on horjuttanut jotain, minkä katsoimme olevan horjumatonta.

Eettisyyden itsestäänselvyys näyttäytyy aineistossa sosiaalisesti rakennetun maailman yhtenä peruspilarina. Se leijuu näin taustalla molemmissa diskursseissa, sekä tasa-arvon että hierarkian. Diskurssien kantamat merkitykset eettisyydestä merkityksellistyvät normaaliusdiskurssin myötä vakaviksi rikkeiksi. On myös huomattava, ettei aineistosta tunnistettu varsinaista vaihtoehtoista diskurssia normaaliusdiskurssille eikä näin ollen transformaatioon ole mahdollisuutta.

5.2 Tasa-arvodiskurssi

Tasa-arvodiskurssi näyttäytyy erityisesti monikulttuurisuudesta ja työhön liittyvistä positioista puhuttaessa. Se kuitenkin kattaa läpi lähes kaikki osa-alueet aina sukupuolesta ikään ja muihin tekijöihin. Tasa-arvoa arvostetaan ja sen katsotaan olevan eettistä. Tämä sanoitettiin jokaisessa haastattelussa eksplisiittisesti, mutta se tuli esille myös implisiittisesti. Tasa-arvodiskurssi muodostui monin diskurssiivisin keinoin.

Seuraavissa kahdessa selonteossa 6 ja 7 tasa-arvo eettisyytenä tuodaan suorasti esille. Selonteossa 7 kommentoidaan samalla myös avointa pääsyä työryhmään, joka tuli haastatteluissa esille osana kuvausta työyhteisöjä määrittävästä kaikkien ottamisesta mukaan. Sen katsottiin olevan osa tasa-arvoa.

Selonteossa 6 haastateltava henkilö I9 kuvaa tasa-arvoa osana eettistä käyttäytymistä.

Selonteko 6

R: Miten sitte, jos mietitää et miten sun pitäis käyttäytyä teil työpaikal et susta mietitää et sä käyttäydyt eettisesti

I9: No varmaa mun pitäis osata ensinnäkin viestiä hyvin ja sitten mun pitäis osata suhtautua kaikkiin samalla tavalla riippumatta siitä, mitä he ovat uskonnolliselta taustaltaan, mistä kulttuurisesta taustasta he tulevat, mikä heidän ihonvärinsä on...

Selonteossa 6 haastateltava henkilö I9 merkityksellistää tasa-arvon aktiiviseksi tekemiseksi, hyvin viestimiseksi. Hyvin on antonyymi pahalle. I9 käsittää tasa-arvon osaamisena eli se on hänen näkemyksensä mukaan jotain, missä voi kehittyä ja mitä voi oppia. Hän kuvaa tätä sekä konkreettisen tekemisen, viestimisen yhteydessä, mutta myös suhtautumisen suhteen.

Suhtautumista voidaan tarkastella vain ihmisen sisäisenä ajatusmaailmana, mutta myös sen näkymisenä ulospäin. Suhtautuminen voi näkyä muille ihmisille ja tässä sen katsotaan oleva jotain, mitä aktiivisesti tehdään ja mitä voidaan oppia. Selonteossa 6 haastateltava henkilö I9 siis merkityksellistää tasa-arvon yksilön sisäisestä maailmasta kumpuavaksi aktiivisesti tehtäväksi ja kehittymismahdollisuuksia sisältäväksi samalla tavalla tekemiseksi kaikkia ihmisiä kohtaan. Tasa-arvon ilmaukseksi on tulkittu 'kaikkiin samalla tavalla'.

Haastateltava henkilö I8 on puhunut haastattelussa aiemmin paljon tasa-arvosta ja siitä, ettei hän hyväksy esimerkiksi eri positioihin perustuvaa epätasa-arvoa. Selonteossa 7 hän viittaa tähän sanoessaan 'niinku varmaan tuli esille'. Epätasa-arvo ja tasa-arvo ovat antonyymejä.

Selonteko 7

R: Onks sulla muita tavoitteita eettisesti viestinnässä, käytöksessä?

I8: Ainahan sitä ois hyvä käyttäytyä paremmin. (nauraa) Mä toivon että mä pystyn olemaan kaikkia kohtaan tasa-arvon koska mä, niinku varmaan tuli esille, ni jotenki se semmonen ihmisten kohtelevinen epätasa-arvoisesti vaan sen takia että heillä on joku toinen koulutustaso tai tulevat toisesta maasta niin se on musta jotenkin täysin anteeksantamatonta.

Selonteossa 7 käy ilmi tasa-arvon suuri merkitys käytännön toiminnassa eli aktiivisena tekemisenä sen suhteen, miten ihmiset kohdataan. Tasa-arvo muodostuu selonteossa siksi, miten ihmisiä kohdellaan. Sitä kuvataan 'toiveena' eli myös ajatuksen tasolla olevana tiedostettuna palana omaa etiikkaa ja 'pystymisenä olemaan' eli pyrkimyksenä ja toisaalta myös kykynä tai osaamisena olla tasa-arvoinen. Tasa-arvo muodostuu siis aktiiviseksi toiminnaksi sekä ihmisen mielessä että teoissa.

Osaamisenäkökulman tasa-arvoon voidaan tarkastella ikään kuin asettavan tasa-arvon valinnaksi, jota jokaisella olisi halutessaan mahdollisuus toteuttaa ja kehittää. Mahdollisuus kehittyä tasa-arvossa voidaan tulkita sitä henkilöä vastoin, joka ei toteuta tasa-arvoa. Se voidaan tulkita aktiivisena kieltäytymisenä tasa-arvon etiikasta ja yhteisyydestä, jonka tulkitaan kuuluvan kaikille. Eettisen toiminnan ylipäänsä liittyessä luonnollisuuteen, inhimillisyyteen ja normaaliuteen, voivat päätelmät tällaisesta toiminnasta olla erityisen negatiivisiksi tulkittavia.

Selonteossa 7 kuvataan tällaista toimintaa 'täysin anteeksantamattomaksi'. 'Täysin anteeksantamaton' on antonyymi anteeksiannettavalle, pienelle ikävälle, joka on loppujen lopuksi

sovittavissa. Epätasa-arvoinen toiminta ei siis ole sovittavissa. Epätasa-arvosta puhutaan kuitenkin ryhmiä kohtaan ja kysymykseksi jää, voiko esimerkiksi ärsyttävää kollegaa kohdella epätasa-arvoisesti.

Selonteossa 8 haastateltava henkilö I2 kuvaa tasa-arvoa sen kautta, mitä tasa-arvoisuus ei ole.

Selonteko 8

R: *Okay, and at work, what do you think, what is ethical action, practice or communication in your team?*

I2: *To me ethical meaning (mieltii 3s.) respectful, we don't really have problems. We don't sexually harrass each other, we don't swear at each other, we don't call each other names. No, everyone's equal, we're like civilized people.*

R: *Okei, ja töissä, mitä oot mieltä, mitä on eettinen toiminta tai viestintä teidän tiimissä?*

I2: *Mulle eettinen tarkoittaa (mieltii 3s.) kunnioittavaa, meillä ei ole oikeastaan ongelmia. Me ei ahdistella toisiamme seksuaalisesti, me ei kiroilla toisillemme, ei kutsuta toisiamme haukkumanimillä. Ei, kaikki on tasavertaisia, me ollaan niinku sivistyneet ihmiset.*

Haastateltava henkilö I2 kuvaa tasa-arvoa sen kautta, mitä tasa-arvo ei ole kuvatessaan ensin mitä he eivät tee ja tämän jälkeen todetessaan '*no, everyone's equal*'. Näin hän kuvaa tasa-arvon negatiivisten toimintojen puuttumisen kautta. Samanveroisuutta eli tasa-arvoisuutta hän kuvaa sivistyneeksi. Samalla hän tulee tasa-arvodiskurssin myötä vakuuttaneeksi, ettei tasa-arvon vastaisuutta kuten eriarvoisuutta ole työyhteisössä. Tasa-arvodiskurssi toimiikin vakuutuksena epäeettisyyden poissaolosta. Haastateltava henkilö I2 käyttää antonyymeinä tasa-arvoa ja sellaisten ongelmien poissaoloa kuin seksuaalinen häirintä, kiroilu tai (haukkuma)nimillä kutsuminen.

Selonteossa 8 haastateltava henkilö myös tekee nopean vaihdon siinä, kenen puolesta hän puhuu. Hän aloittaa kertomalla omasta näkökulmastaan, mutta vaihtaa sen meihin eli tutkimusryhmään kokonaisuudessaan. Näin hän pyrkii korostamaan tasa-arvoa ja sitä, että se on jotain yhteistä hyvää, jota toteutetaan aktiivisesti yhdessä. Siitä kertoo ongelmien poissaolo ja tähän hetkeen kiinnittyvä '*everyone's equal*'.

Alla olevassa selonteossa 9 haastateltava henkilö viittaa muutamia minuutteja aiempaan osaan haastattelua sanalla 'tämän' selonteon alussa. Tuolloin hän vastasi kysymykseen siitä, mikä työkieli tutkimusryhmässä on.

Selonteko 9

I4: *For example with this [nationality] girl we did sometimes something together but it's not that we would hangout cause we're [nationality]. She's a nice girl but it's not just for speaking [language].*

R: *What about the lunch times for example or freetime. Do you hang out together outside work?*

I4: *Well, lunch times we (tutkimusryhmä) go for lunch in various constellations. That really depends who's free that moment. Some people also go out after work but I mean again nothing to do with nationality, there's really like similar interests.*

I4: *Esimerkiksi tämän [kansallisuus] tytön kanssa me tehtiin joskus jotain yhdessä, mut se ei oo vaan että me hengattais koska me ollaan [kansallisuus]. Hän on mukava tyttö mut se ei oo vain siksi että me puhutaan [kieli].*

R: *Tuota, entä miten lounastauot esimerkiks tai vapaa-aika. Hengaatteko yhdessä myös töiden ulkopuolella?*

I4: *Tuota noin, lounaalle me (tutkimusryhmä) mennään syömään erilaisissa muodostelmissa. Se kenen kanssa syödään oikeasti riippuu siitä kuka on vapaana siihen aikaan. Jotkut tapaa myös töiden jälkeen, mut sillä ei ole mitään tekemistä kansallisuuden kanssa, enemmän että on samanlaiset kiinnostuksenkohteet.*

Haastateltava henkilö 14 kertoo joskus puhuvansa äidinkieltään toisen samasta maasta kotoisin olevan henkilön kanssa, mutta vaihtavansa kielen tarpeen mukaan takaisin englantiiin kohteliaisuussyistä. Ennen alla olevaa selontekoa haastattelussa kysytään onko tiimissä kulttuurisia jakoja (*cultural divisions*). Vastauksena hän pohtii ensin onko sillä yhteyttä tuntevatko ihmiset toisiaan entuudestaan ja päättyy lopulta selontekoon 9.

Haastattelun alussa ja jo tutkimuspyynnössä on kerrottu, ettei kulttuuria tarkastella nationalistina kulttuureina. Tästä huolimatta haastateltava henkilö ottaa nationalistisen kulttuurin esille kieltämällä sen merkityksellisyyden työyhteisön sosiaalisissa suhteissa. Kulttuuriset jaot monikulttuurisissa tutkimusryhmissä merkitsevät tasa-arvon kyseenalaistamista. Haastateltava henkilö I4 vakuuttaa näin, että hän toimii tasa-arvoisesti eikä nosta omaa kansallisuuttaan muiden yläpuolelle suosimalla heidän seuraansa.

Haastateltava henkilö I4 käyttää kieltoilmausta '*nothing to do*' selonteon 9 alimmalla rivillä. Lounaalle mennään niiden henkilöiden kanssa, jotka ovat samalla hetkellä vapaana. Töiden jälkeen yhteisellä ajanvietolla ei ole hänen mukaansa 'mitään tekemistä' kansallisuuden kanssa. Näillä ilmauksilla haastateltava henkilö tuottaa kuvaa siitä, ettei juuri kansallisuudella ole merkitystä, vaan kaikkia kohdellaan tasa-vertaisesti. Tasa-arvoisuus yhdistyy näin yksilöinä kohtaamiseen. Tutkimusryhmän sosiaalisissa suhteissa merkityksellisiä ovat yksilöt, eivät kansallisuudet. Tasa-arvo merkityksellistyy tässäkin selontessa aktiiviseen tekemiseen ja toimimiseen jokapäiväisissä toimissa. Nämä teot ja toimet ovat siis arvolatautuneita.

Hän on juuri aiemmin haastattelun aikana kuitenkin kuvannut esimerkiksi sitä, kuinka tietyn maan kansalaiset liikkuvat yhdessä (selonteko 10). Tästä syystä kieltoilmaus ja sen kantama merkitys tasa-arvosta liittyen kansallisuuksiin kiinnittää huomiota ja on suhteutettava selontekoon 10. Selonteko 9:n merkitys näyttää olevan vakuuttaa kansallisuuksien merkityksettömyydestä ja sen myötä tasa-arvosta. Tasa-arvo merkityksellistyy näin yksilöihin.

Toinen tapa, jolla henkilöt, jotka eivät toteuttaneet tasa-arvoa viestinnällään tai käytöksellään merkityksellistettiin aineistossa poikkeaviksi on ryhmiin lukeminen. Aiemmassa selonteossa 9 katsotaan, että kansallisuuksilla ei ole merkityksistä. Aineistosta käy tästä huolimatta ilmi, että tietyt kansallisuudet liikkuvat oman maansa kansalaisten parissa esimerkiksi lounailla. Näin toimimalla heidän tulkitaan toimivan tasa-arvoa vastoin, sillä tasa-arvo merkityksellistyy aineistossa esimerkiksi siihen, ettei seuraa valita kansallisuuden perusteella (selonteot 6 ja 7).

Tämän seurauksena henkilöt, jotka toimivat näin luetaan ryhmiin, joiden yhteinen nimittäjä on kansallisuus. Etäisyyttä näihin ryhmiin ylläpidetään ja uudelleentuotetaan kielellisesti. Voi myös olla, että eriytyminen ja etäisyys itsessään johtaa siihen, ettei ryhmästä tunneta juuri ketään kunnolla. Tämä voi johtaa yksilöiden käsittelyyn pikemminkin ryhmän edustajina kuin yksilöinä. Erityisesti venäläiset, kiinalaiset, intialaiset ja japanilaiset henkilöt merkityksellistetään aineistossa tällaisiin ryhmiin.

Selonteossa 10 haastateltava henkilö I4 kuvaa [kansalaisuus, monikko] yhdessä liikkumista töissä. Hän kuvaa ennen selontekoa, että työkieli on englantia, mutta tämän maan kansalaiset puhuvat yhdessä kieltään jonkin verran vaikka hän olisi paikalla. Tämä selonteko on lähes edeltävä

selonteolle 17 ja niitä edeltää sama osa keskustelua, jonka olen kuvannut edellä mainitun selonteon yhteydessä.

Selonteko 10

I4: *The [nationality, plural] we have actually social with each other quite a lot but it can also be that they like to speak their language a lot and... Their English is not so strong, so they seem to maybe also have a similar interest of social life. I don't know, I haven't done so much with [nationality] people on my free time. I mean once in a while but usually the things in which we are interested like going out were somewhat different.*

R: *Okay, are there any cultural divisions in the team basically then or is it just all mixed?*

I4: *Ne [kansallisuus, monikko], jotka meillä on itseasiassa sosialisoi keskenään aika paljon, mutta se voi olla että he vaan tykkää puhua omaa kieltään... Niiden englantia ei ole kovin vahva, joten niillä vaikuttaa ehkä olevan samanlaiset intressit sosiaalisessa elämässä. En tiedä, en ole ollut kovin paljoa tekemisissä [kansallisuus, monikko] kanssa vapaa-ajalla. Tai siis, aina joskus, mutta yleensä ne asiat mistä me ollaan kiinnostuneita niinku ulkona käyminen on jokseenkin erilaisia.*

R: *Okei, onko tiimeissä siis kulttuurisia jakoja vai onko kaikki sekaisin?*

Selonteossa 10 haastateltava henkilö I4 merkityksellistää yhden kansallisuuden jäsenet objektiksi, joka subjektilla (tutkimusryhmällä) on sanoilla '*the [nationality, plural] we have...*'. Ryhmän henkilöillä ei ole toimijuutta lauseessa suhteessa muuhun ryhmään, mutta toisiinsa kyllä. Fairclough (1989, 124) suosittelee, että toimijuuteen kiinnitetään huomiota, sillä se voi kantaa ideologisia seurauksia syy-seuraussuhteen (*causality*) ja vastuun (*responsibility*) suhteen. Selonteossa haastateltava henkilö I4 ilmaisee, että kyseisen ryhmän jäsenten tasa-arvon vastainen eriytyneisyys omaksi ryhmäkseen on seurausta heidän heikosta englannin kielen taidostaan. Vastuu on heidän, sillä taitoa on mahdollista kehittää.

Kielitaito merkityksellistyi aineistossa osaksi tasa-arvoa. Siihen liittyy ideologia kielen lähtökohtaisesta instrumentaalisuudesta (Fairclough, 1989, 115). Fairclough tarkoittaa tällä näkemystä kielestä 'työkaluna, jolla asioita saadaan aikaan' (s. 115). Niiden ryhmien, joiden aineistossa mainittiin eriytyvän oman maansa kansalaisten keskuuteen katsottiin puhuvan heikkoa englantia. Esimerkiksi yllä olevassa selonteossa 10 haastateltava henkilö I4 käyttää loogista yhdistäjää (*logical connector*) joten (*so*) yhdistämään heikon englannin kielen taidon erilaisiin

intresseihin ylipäänsä sosiaalisesta elämästä. Loogisen yhdistäjän tunnistaa tekstistä myöntävällä sanalla, joka yhdistää pää- ja sivulauseen toisiinsa. Selonteossa 10 tuo sana on 'so'. Faircloughn (1989, 131) mukaan loogisiin yhdistäjiin liittyy ideologisia oletuksia.

Kielen instrumentaalisuus linkittyy tätä kautta mahdollisuuteen luoda jotain yhteistä ja sen myötä puhua ja viettää aikaa niin töissä kuin töiden ulkopuolella yhdessä. Kielitaito on siis työkalu, joka mahdollistaa tasa-arvon. Kielitaidon merkitys onkin näin ollen merkittävä suhteessa tasa-arvoon ja sen piiriin lukemiseen. Kyky käyttää englannin kieltä sujuvasti osana työtä ja interpersonaalisia suhteita mahdollistaisi tasa-arvoisesti käyttäytymisen ryhmille, joiden aineistossa kuvattiin sulkeutuvan tasa-arvon ulkopuolelle eli pitäytyvän omissa kansallisissa ryhmissään.

Selonteosta 10 voi myös huomata, kuinka kyseisen maan kansalaiset henkilöt merkityksellistetään yhdeksi ryhmäksi, joka on etäinen. Etäisyyden ilmaukseksi tulkitsin muun muassa kommentin '*I don't know, I haven't done so much with [nationality] people on my free time*', jossa haastateltava henkilö I4 ilmaisee sitä, ettei itseasiassa juuri tunne kyseisen ryhmän tapoja tai mieltymyksiä. Tällaista ilmausta voidaan tarkastella ekspressiivisenä modaliteettinä (*expressive modality*), joka Faircloughn mukaan ilmaisee puhujan kantaa asian todenmukaisuuteen. Tässä tapauksessa haastateltava henkilö I4 ilmaisee, että kyseessä ei ole totuuden kaltainen fakta sanomalla 'en tiedä'.

Samalla hän myös käsittelee tämän maan kansalaisia ryhmänä, jolla on yhteiset omat tavat ja mieltymykset, jotka eroavat siinä määrin hänen intresseistään ettei kohtaamista ole juuri tapahtunut. Näillä molemmilla tavoilla hän ylläpitää etäisyyttä ja osallistuu sen uudelleentuottamiseen. Samanaikaisesti hän vahvistaa essentialista käsitystä kulttuureista, vaikka pian tämän jälkeen (selonteko 9) kieltää sen.

Selonteossa 11 käytetään Faircloughin (1989, 131) loogista yhdistäjää (*logical connector*).

Selonteko 11

I1: *He's from [country] but he's incredibly good at communicating with the whole team.*

I1: *Hän on kotoisin [maa], mutta hän on uskomattoman hyvä kommunikoimaan koko tiimin kanssa.*

Kyseisen maan kansalaisiin liitetään negatiivisia käsityksiä ryhmänä ja tästä yhdestä kyseessä olevasta henkilöstä puhutaan poikkeuksena. Siinä missä sanottu asia voidaan tulkita positiiviseksi kuvaukseksi kyseessä olevasta henkilöstä, se merkityksellistää ryhmän, johon hänen kantsotaan kuuluvan, negatiivisesti. Selonteosta voidaan tulkita, etteivät venäläiset tavallisesti ole hyviä kommunikoimaan, etenkin koko tiimin kanssa. Jos *but* -sanon korvaisi tästä lauseesta esimerkiksi sanalla *and*, lauseen merkitys muuttuisi.

Tasa-arvodiskurssi näyttäytyy merkityssysteeminä, joka ylläpitää ja tuottaa yhteisyyttä ja samanlaisuutta. Se merkityksellistää samanlaisuuden yksilöihin ja interpersonaalisiin suhteisiin ja näin kieltää sosio-kulttuuristen tekijöiden merkityksen. Tasa-arvo merkityksellistyy joksikin, jota tehdään ja jota on tehtävä aktiivisesti. Tasa-arvodiskurssi muotoutui aineistossa usein kielellisiin prosesseihin. Tällaisia ovat antonyymit, loogiset yhdistäjät, ekspressiivinen modaliteetti ja objektivointi. Sen todellinen voima tulee kuitenkin esille vasta sen yhdistyessä muihin diskursseihin.

Ryhmiä ja yksilöitä voidaan lukea tasa-arvon ulkopuolelle jos he eivät osoita käytännössä jakavansa tätä merkityssysteemiä. Tasa-arvodiskurssin merkitys onkin kaksijakoinen. Se sekä kokoaa samanlailla ajattelevat ja tasa-arvoon kykenevät yhteen, mutta myös jättää ulkopuolelle ne, joilla ei ole riittävää tahtotilaa tai osaamista toimia arvon mukaisesti. Näin tasa-arvo koskee vain tiettyjä ryhmiä, joilla katsotaan olevan riittävä kompetenssi kuulua sen piiriin. Länsimaalaisiksi katsotut postdocit ovatkin aineiston perusteella tällaisen valta-aseman voittajia.

Kriittisen diskurssianalyysin konstruktionismiin perustuvan todellisuuskäsityksen pohjalta tasa-arvodiskurssi näyttäytyykin sekä tasa-arvoa ylläpitävänä ja uudelleentuottavana merkityssysteeminä että sen vastaisia merkityssysteemejä hiljentävänä. Hiljentämällä ja peittämällä diskursseja, jotka toimivat sitä itseään vastaan, se ylläpitää ja vahvistaa itseään. Tasa-arvodiskurssiin itseensä liittyy siis paljon valtaa eikä sen kyseenalaistaminen ole helppoa. Tasa-arvodiskurssi onkin tällä tavoin yhteydessä hierarkiadiskurssiin, jota käsitellään seuraavaksi. Hierarkiadiskurssi lausuu implisiittisesti asioita, joiden tasa-arvodiskurssi merkityksellistää olevan epäeettisiä.

Samalla kun tasa-arvodiskurssi ohjaa ihmisten toimintaa oikeaksi katsottuun suuntaan, se osallistuu myös ideaalikuvaan ylläpitämiseen. Voidaankin katsoa, että tasa-arvodiskurssi asettaa ideaalin, jonka mukaan kaikkien on näyteltävä. Näin se ohjaa myös koulutukseen pohjautuvasta hierarkiasta puhumista ja merkityksellistää sen negatiiviseksi tai epäeettiseksi. Tasa-arvodiskurssi pyrkii siis

peittämään epäkohdat, jotka eivät istu kuvaan tasa-arvosta. Hierarkiadiskurssi merkityksellistyy implisiittisyydessään ainoaksi tavaksi, jolla valtahierarkioiden olemassaolo voidaan sanallistaa. Käsittelen hierarkiadiskurssia seuraavaksi.

5.3 Hierarkiadiskurssi

Hierarkiadiskurssi nousi aineistossa merkitykselliseksi erityisesti koulutukseen liittyvän tiedemaailman hierarkkisuuden suhteen. Aineistossa kuuluu pyrkimys tasa-arvoon ja tasa-arvoisuuden sanallistaminen todellisuudeksi, mutta toisaalta siinä kuuluu korkeamman koulutuksen merkityksellistäminen esimerkiksi erilaisiksi positiivisiksi koetuiksi ominaisuuksiksi. Alempi koulutus taas merkityksellistetään implisiittisesti alempiarvoiseksi. Kyseessä on siis tarkemmin sanottuna eriarvoisuusdiskurssi, mutta selkeyden vuoksi diskurssin nimi on vaihdettu. Tällä vaihdolla pyritään välttämään yhteyden luomista hierarkiadiskurssin ja tasa-arvodiskurssin välille. Tasa-arvodiskurssi näkyy akateemisen hierarkkisuuden kieltämisessä, mutta toisaalta tämä hierarkkisuus vaikutettiin jossain määrin otettavan jopa itsestäänselvyytenä. Sitä, että se saneltaisiin institutionaalisesti ylhäältä päin ei otettu esille aineistossa.

Seuraavassa selonteossa 12 haastateltava henkilö I9 kuvaa koulutustaustaa sanalla samanarvoisuus, jolla hän selventää kysyttäessä tarkoittavansa yhtä korkeaa koulutustaustaa.

Selonteko 12

I9: Sillon ku hän tuli, ni hänhän rupes niinku tavallaan pompottaa niitä muita, saman saman arvosia ihmisiä, et..

R: Onks samanarvonen niinku sama koulutus?

I9: Joo. Saman koulutustason omaavia ihmisiä vaikka periaatteessa mulla on korkeampi koulutus ku hänellä. Periaatteessa, mut se ei kuulu tähän, niin minun ois yks kaks pitäny ruveta tekee hänen töitään.

Haastateltava henkilö I9 kuvaa, miten ei hyväksynyt, että samanarvoinen henkilö 'pompotti' eli käski 'muita samanarvoisia' 'tekemään omia töitään'. Oletuksena otteessa siis on, että ylempi koulutus antaa oikeuden 'pompottaa' ja hierarkia muovautuu koulutuksen perusteella. Tämä ei kuitenkaan ole sellainen asia, jota voitaisiin sanoa suoraan. Haastateltu henkilö kommentoi, ettei koulutus siis itseasiassa kuulu tähän, kun kysyin tarkennusta.

Selonteossa 12 huomionarvoista on myös, että saman koulutustason synonyyminä käytetään samanarvoisuutta. Fairclough (1989, 16) kuvaa synonyymin tarkoittavan käsitteenä kriittisessä diskurssianalyysissä samaa kuin mitä se tarkoittaa puhekielessä. Synonyymillä tarkoitetaan sanaa, joka tarkoittaa samaa kuin jokin toinen sana. Tässä selonteossa sama koulutustaso merkityksellistyy synonyymiksi samanarvoisuudelle. Samanarvoisuutta voidaan tarkastella synonyyminä tasa-arvolle. Selonteon 12 kohdalla tämä viittaa siihen, että varsinaista tasa-arvoa on vain niiden henkilöiden välillä, joilla on sama koulutustaso. Toisin sanoen eri koulutustasojen välillä on eriarvoisuutta.

'Pompottamista' voidaan tarkastella diskursiivisena metaforana (*metaphor*). Fairclough (1989, 119-120) määrittelee metaforan laaja-alaisesti tarkoittamaan yhden tapahtuman tai asian representoimista toista tapahtumaa tai asiaa tarkoittavalla ilmauksella, joka lisää tietyn näkökulman representaatioon. Pompottaminen sanana viittaa urheiluun ja pallon pompottamiseen. Pallo on objekti, jota subjekti pompottaa. Näin selonteossa 12 kuvataan, kuinka koulutushierarkian mukaisesta käskyjärjestyksestä poikkeaminen merkityksellistyy subjektiuden kieltämiseen tai pois viemiseen.

Selonteossa 13 kuvataan sitä eroa, minkä haastateltu henkilö näkee avustavan henkilökunnan ja tohtorin koulutettavien ja väitelleiden tohtoreiden välillä.

Selonteko 13

I1: *When you're supervising someone, there's sort of two main styles. There's the one way of training to be a lab tech to do your work for you and there's the other way to train them to be a scientist and actually question things and think about the bigger picture of what they're doing.*

I1: *Kun ohjaat jotakuta, siihen on kaksi päätyyliä. Voit ohjata niin kuin laboratorioteknikkoa eli tekemään laboratoriotyöt puolestasi tai voit ohjata heitä niin kuin tieteentekijää ja oikeasti kyseenalaistamaan asioita ja näkemään työnsä laajemmasta perspektiivistä.*

Selonteossa 13 kuvataan, kuinka avustava henkilökunta tekee työtä käskettyä, kun taas viimeiseksi mainitut 'actually' (suom. tässä: varsinaisesti/oikeasti/todella) pystyvät ajattelemaan asioita eri tasoilla. Sanalla *actually* viestitään arvostusta lauseen jälkimmäistä osaa kohtaan. Haastateltu henkilö I1 ikään kuin vertaa suorittavaa käsillä tehtävää työtä älykkyyttä vaativaan ajatustyöhön, jota korkeammin koulutetut eli väitöskirjaopiskelijat ja postdocit tekevät.

Selonteossa 13 haastateltava henkilö I1 muodostaa näistä kahdesta koulutustavasta, joilla hän kuvaa teknisen henkilökunnan työtä korkeammin koulutettavien työhön vertauksen sanan '*actually*' avulla. Ne ovat siis antonyymejä (Fairclough, 1989, 116). Vertaamalla näiden kahden ryhmän työtehtävien luonnetta kuvaamalla niiden vaatimaa koulutusta/ohjausta, hän luo ryhmistä antonyymit. Sanalla *actually* myös asetetaan arvo viestitään arvostusta jälkimmäistä ryhmää kohtaan. Sitä voikin tarkastella myös loogisena yhdistäjänä näiden kahden antonyymin välillä, sillä se luo käsityksen ideologiasta selonteon 13 taustalla.

Seuraava selonteko 14 kuvaa sitä, kuinka korkeaan koulutustasoon liitetään myös myös muita positiivisia mielle yhtymiä, kuten ystävällisyys.

Selonteko 14

I6: People are very very friendly at each other and I don't know about many places but I think in science everybody, majority have their PhD's. I'm not trying to judge anyone here but it already tells something about the person that they're very educated and understand things.

I6: Ihmiset ovat todella ystävällisiä toisilleen, enkä voi sanoa monista paikoista, mutta ainakin tiedemaailmassa kaikilla, tai suurimmalla osalla, on tohtorintutkinto. En yritä tuomita ketään, mutta kyllä se kertoo jo jotain henkilöstä, että, hän on korkeasti koulutettu ja hän ymmärtää asioita.

Huomio siitä, ettei haastateltu henkilö pyri tuomitsemaan ketään, ohjaa kuulijaa kuitenkin tekemään vertailua korkeasti koulutettujen ystävällisten ja ei-niin-korkeasti koulutettujen välillä. Jos tätä sivulauseen huomiota ei olisi, jäisi lauseen loppuosan vertailu kahden koulutusryhmän välillä teroittamatta niin tarkasti. Kuten selonteon 10 kohdalla kuvasin, tässä *but* -sanaa käytetään samalla tavoin loogisena yhdistäjänä, joka antaa viitteitä selonteon taustalla vallitsevasta ideologiasta.

Selonteossa 15 haastateltava henkilö I1 kuvaa tilannetta palaverissa, jossa epäeettisesti viesti esimiestasoinen väitellyt toisen tutkimusryhmän esimies eli PI.

Selonteko 15

I1: If I would've think that, I would've taken [the student] aside and then talk to [the student] about his/her work. But this was 'why are you doing a PhD and this isn't good enough' and all that. And it was in front of a group of 30 people. I call that like cohort humiliation. The [PI] didn't judge that well. First of all, [PI] wasn't the student's supervisor, so it wasn't his/her place to say that for the [student]. And secondly, you just don't talk to someone like that at work. So, that I consider unethical. You can really destroy someone especially in a PhD, to be so publicly humiliated like that. But again, like afterwards, everyone in the group went to this [student] and said you know [PI] shouldn't have sad that to you, you were fine. If it had been me I would've burst into tears.

I1: Jos olisin miettinyt niin, olisin pyytänyt [opiskelijan] sivuun ja sitten puhunut [opiskelijalle] hänen työstään. Mutta tämä oli, että 'miksi sä teet väikkäriä ja tämä ei ole riittävän hyvää' ja muuta sellaista. Ja se oli 30 henkisen ryhmän edessä. Mä kutsuisin sitä joukkonöyryytykseksi. [PI] ei arvioinut tilannetta kovin hyvin. Ensinnäkin, [PI] ei ole sen opiskelijan ohjaaja niin ei ollut hänen asiansa sanoa niitä asioita [opiskelija]lle. Toiseksi, noin ei vaan puhuta kenellekään töissä. Se on mun mielestä epäeettistä. Tuolla tavalla julkisesti nöyryyttämällä voi todellakin tuhota jonkun, erityisesti väikkäriä tehdessä. Sen palaverin jälkeen koko meidän ryhmä menttiin sen [opiskelijan] luo ja sanottiin, ettei sen [PI]:n ois pitänyt puhua sille sillä tavalla ja että se selvisi siitä hyvin. Jos se olisin ollut minä siinä, olisin varmasti purskahtanut itkuun.

Tilanteessa oli läsnä 30 henkilöä, joista haastateltavan mukaan kukaan ei kommentoinut tilanteessa mitään. He osoittivat tukensa opiskelijalle palaverin jälkeen. Haastateltava henkilö piti tätä selonteossaan positiivisena asiana, eikä huomioinut sitä, ettei kukaan noussut epäeettisesti käyttäytyvää toisen ryhmän esimiestä vastaan tai puolustanut opiskelijaa. Haastateltava henkilö I1 kuitenkin kuvaa sanottuja asioita varsin vakaviksi. Selonteko kuvaakin nähdäkseni hierarkkista eriarvoisuutta tutkimusryhmissä ja erityisesti sitä, miten valta puhua ansaitaan. Aineiston perusteella näyttää siltä, että mitä korkeammassa virassa yksilö on, sitä itsestäänselvempää hänen valtansa ja sen kyseenalaistamattomuus on.

Selonteossa 15 merkityksellistetään tapahtuma epäeettiseksi toiminnaksi kuvaamalla sitä negatiivisiksi miellettyillä sanoilla. Haastateltava henkilö I1 käyttää tapahtumaa kuvatessaan muun muassa sanoja julkinen nöyryytys, tuhota ja itkuun purskahtaminen. Fairclough (1989, 112–116) kutsuu tätä sanojen kokemukselliseksi arvoksi (*experiential values*).

Oman paikkansa tietämistä kuvaa myös seuraava selonteko.

Selonteko 16

”I9: Sillon ku hän sano mulle, että [tapahtuma] ni mä sanoin että, rupesin nauramaa ja sanoin älä viitti narraa minua, don’t kidding me. Siitä se lähti, mä oon ihan varma. Siitä se lähti, että mä aliarvioin hänen tietämyksensä. Sit se vielä kumuloitu, että nyt hän on kärsinyt tässä arvovaltatappion ja senhän hän kyllä kieltämättä kärsi. Hän on ryhmänjohtaja ja väitellyt ja arvostettu tieteen tekijä.”

Haastateltu henkilö, joka ei ole väitellyt, kuvaa tilannetta, jossa hän kyseenalaisti korkeasti koulutetun henkilön tietämyksen. Kyseessä oli hänen oma osaamisalansa, mutta kyseenalaistettu henkilö osoittaa paheksuntaansa haastateltavan henkilön kuvauksen mukaan vielä nykypäivänäkin tavalla X haastateltua henkilöä I9 kohtaan. Tähän hän viittaa todetessaan ’siitä se lähti’.

Sanaa tappio käytetään metaforana, joka viittaa kilpailuun arvovallasta kyseisessä tapahtumassa. On häviöjä, joka menetti tapahtumassa arvovaltansa ja on voittaja, jota korkea-arvoisempi henkilö muistuttaa tavalla X voittamisesta ja tietämyksen aliarvioinnista edelleen. Koulutukseen perustuvan vallan epätasapainon ylläpitäminen näyttäytyykin tärkeänä. Se osoitetaan selonteon 16 mukaisesti implisiittisesti, sillä sen sanallistaminen eksplisiittisesti olisi tasa-arvon vastaista ja se voitaisiin näin ollen tulkita epäeettiseksi toiminnaksi.

Haastateltavat henkilöt toivat aineistossa ilmi sekä olevansa samanarvoisia että eriarvoisia. Eriarvoisuutta ei haluttu myöntää eksplisiittisesti muissa kuin yhdessä tapauksessa. Myönnettäessä sen todettiin olevan epäeettistä (selonteko 7) tai turhaa (selonteko 12). Aineiston perusteella voidaan katsoa, että koulutukseen liittyvä hierarkiadiskurssi viestii käsitystä siitä, että haluamme katsoa toimivamme eettisesti eli olevamme tasa-arvoisia, mutta työyhteisömme on (kenties laajemmassakin mittakaavassa) rakentunut hierarkkisesti koulutustason ympärille. Eriarvoisuusdiskurssista poikkeava toiminta tai viestintä voidaankin lukea vakaviksi loukkauksiksi, kuten edellisessä selonteossa 16 on tapahtunut. Toisaalta tasa-arvodiskurssin yhteys hierarkiadiskurssiin näkyy siinä, ettei eriarvoisuudesta ole sopivaa puhua suoraan.

Siinä missä tasa-arvodiskurssi ohjeistaa toimimaan aktiivisesti tietyllä tavalla, hierarkiadiskurssin merkitys on päinvastainen. Sen merkitys muodostuu siitä, mitä ei haluta sanoa ja minkä ei koeta

olevan eettistä sanallistaa eksplisiittisesti. Sen sijaan hierarkiadiskurssi merkityksellistää implisiittisesti tutkimusryhmien valtahierarkian muodostumaan koulutuksen perusteella. Tämän valtahierarkian yhteys eettiseen viestintään liittyy kiinteästi siihen, että tällainen valtahierarkia ilmaistaan implisiittisesti. Aineistossa tällaisia implisiittisiä prosesseja merkityssysteemin rakentamiseen olivat loogiset yhdistäjät, metaforat, sanojen kokemukselliset arvot ja antonyymit.

6 Pohdinta

Tässä luvussa tarkastellaan ensimmäisenä tutkimuksen johtopäätöksiä. Ne pohjaavat tuloksiin. Tämän jälkeen tarkastellaan tutkimusta kriittisesti tutkimuksen arvioinnin alaluvussa. Lopuksi tehdään nopea katsaus jatkotutkimusehdotuksiin.

6.1 Johtopäätöksiä

Aineistosta tunnistettiin kolme diskurssia. Nämä ovat normaaliusdiskurssi, tasa-arvodiskurssi ja hierarkiadiskurssi. Normaaliusdiskurssi nousi hegemoniseksi diskurssiksi. Normaaliusdiskurssiin kuuluu viestinnän ja toiminnan määrittelemisen passiivisesti olemassa olevaksi normaaliksi ja luonnolliseksi asiaintilaksi. Tasa-arvodiskurssi taas merkityksellistää tasa-arvon aktiiviseksi tekemiseksi, jota tehdään esimerkiksi toimimalla eri maista kotoisin olevien henkilöiden kanssa. Tämän näkemyksen voi tulkita olevan ristiriidassa eettisyyden normaaliuden passiivisen luonteen kanssa. Tasa-arvon yhteydessä uudelleentuotettiin myös käsitystä tasa-arvosta tai eettisyydestä osaamisena. Tähän liittyi myös englannin kielen osaaminen. Hierarkiadiskurssissa tas uudeleentuotettiin implisiittisesti koulutukseen ja koulutushierarkiaan liittyvää eriarvoisuutta.

Kriittiseen diskurssianalyysiin kuuluu myös ideologisten seuraamusten tarkasteleminen. Näillä tarkoitetaan sitä, miten diskurssit muokkaavat sosiaalista todellisuutta. Tässä luvussa tarkastelen diskurssien ideologisia seurauksia ja pyrin liittämään tulokset aiempaan tutkimukseen. Ensimmäiseksi tarkastellaan tasa-arvodiskurssia.

Tässä tutkimuksessa tasa-arvo näyttäytyi aineiston perusteella koskevan pääasiallisesti länsimaalaiseksi katsottavia henkilöitä ja/tai sellaisia henkilöitä, jotka käyttäytyivät itse tasa-arvon vaatimalla tavalla. Tällainen tapa on ihmisten kohtaaminen yksilöinä ja tämän myötä olemisen ihmisten kanssa riippumatta heidän kulttuurisesta nationalistisesta taustastaan. Ajatukseen tasa-arvosta kuuluu kuitenkin se, että kaikki ovat tasa-arvoisia, toisin sanoen tasa-arvo on tasaisesti jakautunutta arvoa tai arvostusta kaikkia kohtaan. Tästä syystä erityistä huomiota kiinnitti se, että aineiston perusteella joidenkin ryhmien katsotaan kuuluvan enemmän tasa-arvon piiriin kuin esimerkiksi toisten. Tästä syystä tasa-arvo käsitteenä onkin käytännön etiikkaan sitoutuvana ilmiönä niin moniulotteinen - ja nimensä mukaisesti arvoperusteinen.

Tasa-arvoon liittyy aineistossa ihmisten kohtaaminen yksilöinä. Aineistossa tuotiin eksplisiittisesti esille, ettei kohtaamisessa merkitystä ole sosio-kulttuurisilla tekijöillä kuten ihon värillä, kielellä tai

muilla vastaavilla tekijöillä. Sen sijaan huomio tuli kiinnittää ihmiseen näiden alla ja tämän yksilön kohtaamiseen.

Tasa-arvodiskurssi antaa arvoa sille, että yksilöt toimivat vapaa-ajalla ja työssä eri kansallisuuksien kanssa. Tasa-arvo muodostuukin näin essentialistisesti toteutettavaksi erilaisuuden suosimiseksi. Käytännössä yksilön on toimittava eri kansallisuuksien kanssa, sillä jos hän toimii vain oman kansallisuutensa kanssa, hänen ei katsota toimivan yhteisen eettisen normiston mukaan. Tämä on siis jokseenkin essentialistinen käsitys, sillä se jaottelee ihmiset kansallisuuden mukaan ja tasa-arvoa toteutetaan näin huomioimalla kansallisuudet.

Toisaalta yksilönä kohtaamista voidaan tarkastella luvussa 3 esiteltujen kriittisen tutkimustradition lähestymistapojen mukaisesti. Niissä korostettiin kulttuurienvälistä kohtaamista yksilön kohtaamisena (mm. Holliday, Levinas, Alexander ym.). Näiltä osin tasa-arvodiskurssissa kuuluva yksilön kohtaaminen on yhteneväinen kriittisen koulukunnan eettisyyteen ja monikulttuurisuuteen keskittyneiden lähestymistapojen parissa.

Ideologisesti tulisikin tarkastella sitä, kuka määrittelee tasa-arvon ja kuinka sitä tulee tehdä? Kenellä on valta tuottaa tällainen tasa-arvo, joka lukee oikealla tavalla tasa-arvoa tekevät henkilöt sen piiriin ja loput ulkopuolelle? Aineiston perusteella tällaisen valta-aseman voittajia akateemisen maailman tutkimusryhmissä ovat länsimaiset postdocit, jotka puhuvat hyvää englantia.

Tämän tutkimuksen tulosten pohjalta voidaan katsoa, että yksilö voi olla sokea sille, ettei hänen mielestään tasa-arvo kuulukaan kaikille. Voi olla vaikeaa havaita tätä sen myötä, miten sana 'tasa-arvo' korostaa kaikkien tasavertaisuutta. Tästä huolimatta, ja juuri tästä syystä, meidän tulisi tuoda näkyväksi myös oma sokeutemme sille, millä perusteilla jaamme oikeuden tasa-arvoon omassa sosiaalisessa todellisuudessamme. Omien sokeiden pisteiden havaitseminen on nähdäkseni ensimmäinen askel niiden ylittämiseen. Itsereflektio ja sen kautta tutuksi tuleminen niiden tekijöiden kanssa, jotka ovat yhteydessä arvojemme syntymiseen voivat olla ensimmäisiä askeleita tällä tiellä.

Erityisesti kielikysymys muodostui mielenkiintoiseksi osaksi tasa-arvon piiriin lukemista ja ulkopuolelle jättämistä. Lahti (2015, 50) toteaa että kielen merkitys monikulttuurisissa työyhteisöissä on moniulotteinen. Erityisesti haasteet yhteisen kielen osaamisessa voivat korostaa kulttuurisia eroja ja haastaa oman alan asiantuntijana esiintymistä myös konkreettisessa työssä.

Näkisinkin, että monikulttuurisissa työyhteisöissä kieli voi olla olennainen osa erilaisten identiteettien ja roolien tarkoituksellista ja tahatonta muodostumista. Tasa-arvodiskurssin etiikka määrittelee, että tasa-arvoa tuotetaan aktiivisesti omalla toiminnalla muun muassa sosialisoiden työssä ja vapaalla oman nationalistisen ryhmän ulkopuolella. Voikin olla, että henkilöt, joiden englannin kielen osaaminen katsotaan heikoksi ajautuvat liikkumaan enemmän oman nationalistisen ryhmänsä kanssa. Tämän myötä heille annetaan ulkopuolelta rooli tai identiteetti, joka lukee heidät tasa-arvon ulkopuolelle, etäiseksi nationalistisen ryhmän jäseneksi.

Lahti (2015, 49) huomauttaa, että nationalistisiin tai muihin kulttuurisiin ryhmiin kuulumisen (tai oletettu kuulumisen) voi toimia voimavarana oman itsen määrittelyyn ja kehyksenä ympäröivän maailman tulkintaan ja omaan paikkaan sosiaalisessa maailmassa'. Erityisesti työkielen osaamiseen liittyvien haasteiden myötä oman kieliryhmän henkilöiden kanssa liikkuminen voi muodostua tutkimusryhmien jäsenille merkitykselliseksi. Haasteeksi nouseekin tämän myötä eriytyminen ja etääntyminen muusta ryhmästä. Lisäksi vain oman ryhmän kanssa liikkuminen tulkitaan tasa-arvon vastaiseksi toiminnaksi. Näin henkilö, joka jo valmiiksi jää kielellisten haasteiden myötä alakynteen tulee lopulta asetetuksi ulkopuolisen asemaan. Myös Piller (2011, 93) toteaa, että yksilön kielellisten ja kulttuuristen voimavarojen hyödyntämismahdollisuudet ovat osa vallan ja epätasa-arvon muodostumista työelämässä. Monikulttuurisissa tutkimusryhmissä tulisikin löytää tapoja, joilla valjastaa työyhteisön toiminta tukemaan heitä, joilta näitä kielellisiä tai kulttuurillisia voimavaroja tulkitaan puuttuvan.

Tasa-arvodiskurssi katsoo, että kaikkien tasa-arvoisesti kohteileminen sosio-kulttuurisiin tekijöihin katsomatta on eettistä. Koulutukseen liittyvä hierarkiadiskurssi taas viestii käsitystä siitä, että akateeminen työyhteisö on rakentunut hierarkkisesti koulutustason ympärille, kenties laajemmassakin mittakaavassa. Hierarkiadiskurssin ja tasa-arvo-diskurssin interdiskursiivisuuden merkitys onkin, ettei eriarvoisuutta voida sanoittaa eksplisiittisesti, koska se olisi tasa-arvodiskurssin kantaman merkityksen mukaisesti epäeettistä. Näin työpaikka näyttää edustavan eri arvoa kuin sen työntekijät.

Huhtalan 2013, 63 mukaan useat tutkimukset osoittavat, ettei organisaatioiden tule asettaa työntekijöitään tilanteisiin, joissa heidän tulisi toimia etiikkansa vastaisesti. Tutkimusryhmiä ajatellen on epäselvää, hakeutuvatko tutkimusryhmiin töihin koulutushierarkkisesti orientoituneet henkilöt vai sanellaanko tämä valta-asetelma postdocceja ylempää. Toisaalta tämä valta-asetelma voi olla ominaista akateemiselle maailmalle globaalisti. Tämän tasoihin kysymyksiin vastaaminen

ylittää kuitenkin sekä pro gradu -tutkielmaan vaadittavan aineiston riittävyyden että tekstimäärän ja jää näin ollen tarkastelun ulkopuolelle. Joka tapauksessa näyttää siltä, että tutkimusryhmien jäsenet uudelleentuottavat koulutukseen pohjaavaa hierarkkista eriarvoisuutta implisiittisin keinoin, sillä eksplisiittisesti ilmaistuna kyseessä olisi epäeettinen teko, joka on vastoin tasa-arvodiskurssin asettamaa aktiivista tapaa toimia tasa-arvoisesti.

Jos tarkastelemme monikulttuurisia tutkimusryhmiä pieninä kulttuureina (ks. Holliday, 1999), voimme katsoa, että esimerkiksi tasa-arvon toteuttaminen käytännössä liikkumalla eri maiden kansalaisten kanssa on osa rutiinia, joka liittyy yksilön pieneen kulttuuriin. Holliday (1999, 249–251) mainitsee, että tällaiset rutiinit voivat viitata esimerkiksi yhteisesti arvostettuihin asioihin tai diskursseihin kulttuurista. Tämän tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että tasa-arvo on tällainen yhteisesti arvostettu asia. Tähän liittyy osana myös hierarkiadiskurssin implisiittisyys ja tästä huolimatta hierarkkisesti toimiminen työyhteisössä. Hierarkiasta poikkeaminen rikkoisi tällaisen pienen kulttuurin rutiinia. Toisaalta on epäselvää, voidaanko eriarvoisuutta tarkastella osana pienen kulttuurin itse määrittelemiä tapoja vai saneleeko maailmanlaajuinen akateeminen työyhteisö tämän asetelman. Joka tapauksessa voidaan katsoa, että monikulttuurisissa tutkimusryhmissä kulttuuriset tavat määrittävät länsimaiset hyvin englantia puhuvat postdocit.

Sekä tasa-arvodiskurssiin että hierarkiadiskurssiin liittyy ihmisten jaottelu arvon mukaan. Tasa-arvodiskurssissa arvo ansaitaan toimimalla oikeaksi katsotulla tavalla kun taas hierarkiadiskurssissa se ansaitaan positiolla, joka on koulutus pohjainen. Molempien diskurssien kantamiin valta-asetelmiin liittyy näin tietyn ryhmän valta sanella, mikä on oikein ja millä arvo ansaitaan.

Tämä ohjaa tarkastelemaan niitä, jotka jäävät arvoasteikon häntäpäähän. Kokevatko he, että heitä kohdellaan epäeettisesti? Kokevatko he jäävänsä arvoasteikon häntäpäähän? Heidän äänensä ei kuulu tässä tutkimuksessa. Kuten sanottua, valta-asetelman voittajia ovat länsimaiset ja hyvin englantia puhuvat korkeimmin koulutetut henkilöt.

Normaaliusdiskurssin ideologiset seuraukset ovat moniulotteiset. Eettisyyttä tarkastellaan normaalina ja inhimillisenä itsestäänselvyytenä. Tästä syystä onkin pohdittava, että mitä on eettisyys, eli mitä on se normaaliksi ja inhimilliseksi kuvattu? Eettisyyden itsestäänselvyys antaa viitteitä siitä, että eettisyyttä pohditaan universaalina itsestäänselvyytenä. Haasteeksi nouseekin, ettei voida katsoa, että ihmiskunta, tai edes yhden tutkimusryhmät jäsenet, toimisivat saman eettisen

normiston mukaisesti. Kuka siis määrittelee, mikä on inhimillistä tai normaalia eettistä toimintaa? Kuka tai ketkä ovat tämä universaali?

Odyseos (2003) kritisoi universaalia etiikkaa todeten sen pohjaavan länsimaiseen arvomaailmaan. Odyseos katsoo myös, että ”universaaliuden” myötä länsimainen arvomailma pyritään levittämään länsimaiden ulkopuolelle. Tutkimuksen tuloksissa esiintyviä diskursseja tuottivat aineistossa vain länsimaalaisiksi katsottavat haastateltavat henkilöt. Haastattelija itse katsoo myös olevansa länsimainen, jolloin molemmat aineiston tuottamisen osapuolet kuuluvat tähän ryhmään.

Onkin mahdollista, että normaalius eettisyydessä viittaa paitsi eettisyyteen itsestäänselvänä asiointilana, myös ajatukseen universaalista etiikasta. Toisin sanoen etiikasta, joka olisi kaikille yhteistä ja oletusarvoisesti kaikki toimisivat sen mukaisesti. Haasteeksi tässä nouseekin, ettei universaalia etiikkaa ole olemassa, kuten Odyseus toteaa. Tämä taas vaatii sopeutumista heiltä, jotka eivät tue tai tunne länsimaista etiikkaa. Länsimaisella etiikalla viitataan tässä löyhään arvopohjaan kuten McDonalдин ja O'Reaganin (2012) mukaan demokratiaa, harmoniaa, suvaitsevaisuutta/sietämistä (*tolerance*) ja kansallisuutta (*citizenship*) sisältävään universaalin tietoisuuden oletukseen.

Epäeettisyydeksi tulkittava toiminta voikin tulla tulkituksi erityisen kielteisesti, sillä eettinen on inhimillistä eli jotain perustavanlaatuisesti ihmisiin kuuluvaa. Epäeettisyys voidaan näin ollen tulkita epäinhimilliseksi, mikä taas voi johtaa esimerkiksi epäeettisesti toimineen henkilön tulkittamiseen entistä negatiivisemmin. Eettisyyden merkityksellistäminen olemassaolevaksi asiointilaksi viittaa myös siihen, että epäeettisesti toimittaessa kolhaistaan jotain yhteistä ja yhdessä (passiivisesti) ylläpidettyä. Eettisyyden ollessa itsestäänselvä asiointila ja ominaisuus elämässä, epäeettisyys voi nopeasti syödä esimerkiksi ihmisen tai yhteisön perusturvallisuuden tunnetta. Siinä missä eettisyys on passiivinen asiointila, epäeettisyys on tämän aktiivista rikkomista eli jotain, mikä ei tapahdu itsestään. Tämäkin luo negatiivisen viitteen epäeettiseksi tulkitulle toiminnalle. Eettisyyteen liittyvä itsestäänselvyys ja toisaalta oletus tietystä universaalista tasa-arvosta ja eettisyydestä voi haastaa konfliktitilanteen osapuolia.

Jo johdannossa pohdittu yhteys konfliktien ja eettisen viestinnän välillä onkin nähdäkseni olemassa. Toisaalta taas eettisyyden itsestäänselvyys ylläpitää eettistä toimintaamme. Emme joudu ihmisinä jatkuvasti pyrkimään olemaan eettisiä viestinnässämme ja toimissamme, sikäli kuin olemme meille tutussa ympäristössä, jonka eettisen normiston tunnemme. Eettisyys itsestäänselvyytensä siis säästää

kapasiteettiamme ja aikaamme. Näin voimme keskittyä asioihin, jotka kaipaavat huomiotamme, kuten tutkimuksen tekoon. Eettisyys itsestäänselvyytenä on siis toisaalta meille vakiintunut käyttäytymisen muoto, joka on yhtä ilmiselvää kuin oikeakätisyys tai se, miten nousemme sängystä herättyämme. Ongelmat alkavatkin vasta, kun itsestäänselvyydestä poiketaan epäeettisyydellä.

Kuten Bairoh ja Trux (2010, 2015) toteavat, 'kaikki erot voivat olla merkityksellisiä, mutta toiset ovat merkitsevämpiä.' Koulutus näyttäytyi aineistossa merkityksellisenä tekijänä valtahierarkioiden muodostumiselle. Kuten sanottua, se, onko kyseessä formaali vai epäformaali valtasuhteiden tasapaino, ei selviä tutkimuksessa. Lisäksi merkitykselliseksi nousi kansallisuus siinä määrin, kuin tietyt kansallisuudet toimivat omiensa parissa työssä ja työn ulkopuolella.

Laajempaa kontekstia ajatellen on mahdollista, että ajatus eettisyydestä normaalina ja inhimillisenä ei rajoitu vain akateemiseen maailmaan. Myös tasa-arvo ja oikeus siihen voivat asettua laajempaankin yhteiskunnalliseen kontekstiin. Hierarkiadiskurssin mukainen arvostus koulutettumpia henkilöitä kohtaan on myös mahdollista akateemisen maailman ulkopuolella. Toisaalta muita tällaisia arvoja ja statusta antavia tekijöitä voivat olla myös esimerkiksi raha ja työ. Hierarkiadiskurssi voikin olla havaittavissa myös muissa konteksteissa ja eri aiheesta.

Kriittisen diskurssianalyysin peruspilari on sosiaalinen konstruktionismi. Kieli siis muovaa sosiaalista todellisuuttamme ja toisin päin. Näin ollen diskurssien olemassaolon tunnistaminen, nimeäminen ja niiden uudelleentuottamisen prosessin paljastaminen ovat ensimmäisiä askelia muutokselle, sillä ne tuovat valta-asetelmat tietoisuuteemme. Tietoisuus diskursseista voi auttaa tutkimusryhmissä työskenteleviä havaitsemaan työyhteisön valta-asetelmat. Näin yksilöillä on valta toimia tietoisesti työyhteisön tasa-arvoisuuden ja hyvinvoinnin eteen.

6.2 Tutkimuksen arviointi

Tutkimus on siinä mielessä merkittävä, ettei aihetta ole tutkittu aiemmin. Pyrkimyksenä oli tuoda näkyväksi eettisiä diskursseja monikulttuurisissa tutkimusryhmissä. Tutkimus on toteutettu kriittisen diskurssianalyysin menetelmin. Näin ollen keskiöön nousevatkin eettisyyden puitteissa ilmi tulleet valtasuhteet tutkimusryhmissä. Tutkimustuloksia ei voida yleistää. Kyseessä on tietystä kontekstista tehty tutkimus, jonka aineiston tuottamiseen osallistui tutkijan lisäksi 10 henkilöä. Tutkimuksen tarkoituksena on siis avata eettisyyteen liitettäviä diskursseja juuri tässä kontekstissa.

Tuomi ja Sarajärvi (2012, 136–43) huomauttavat, ettei laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi ole yksinkertaista. Tässä alaluvussa tarkastellaan tutkimusta kriittisesti Klaus Mäkelän (1990) mukaan. Lisäksi mukana on muiden tarpeellisiksi katsottujen näkökulmien pohdintaa. Mäkelän näkemykset tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista eivät kuitenkaan ole ainoita laadullisen tutkimuksen saralla. Erilaisia ohjeita on monia, eikä aihe ole yksiselitteinen. Käytännössä paino on kokonaisuuden tarkastelussa. Van Dijk (1993, 252) toteaa, että diskurssianalyysin onnistuminen mitataan eri tavoin. Hän korostaa kriittisen diskurssianalyysin panosta aikaansaada toivottuja muutoksia yhteiskunnassa tai vähintään luoda mahdollisuuksia niille.

Pyrin toteuttamaan tutkimuksen kriittisestä näkökulmasta. Tältä osin esimerkiksi se, miten määrittelen kulttuurin kriittisestä näkökulmasta nousee haasteeksi. Kriittisestä näkökulmasta katsottuna kulttuuria voi olla mikä vain merkitykselliseksi nouseva tekijä nationalististen kulttuurien ohella (mm. Bairoh & Trux, 2010). Tarkastelen haastateltujen henkilöiden historiaa aineiston kuvauksessani muun muassa sen suhteen, mikä on heidän synnyinmantereensa ja ovatko he työskennelleet sen ulkopuolella tai kuinka kauan. Nämä seikat selvitan siksi, että aineiston länsimaalaisuus on verrattain selkeä ja aihe näyttäytyy merkityksellinä tuloksissa.

Pyrin kuitenkin jättämään nämä asiat aineistoa tarkastellessani sivuun ja löytämään sellaisia asioita, jotka nousevat merkityksellisiksi. Tästä huolimatta on huomattava, että teen laadullista tutkimusta ja oma katseeni on osa tutkimustuloksia. Myös kriittinen näkökulma on ohjannut sitä, millaisia asioita olen pyrkinyt näkemään aineistossa. Katsoisin, että sellaiset ikään kuin valmiit kategoriat, kuten sukupuoli, ikä tai äidinkieli, helpottavat asioiden tarkastelua ja aineiston kuvaamista sen sijaan, että rajaavat sitä tiettyyn näkökulmaan. Kriittinen näkökulma ei sulje näitä pois, vaan pyrkii tekemään selväksi sen, miksi niitä tarkastellaan ja onko se tarpeellista. Tässä tutkimuksessa koin nämä tekijät merkityksilliseksi kategorioina, jotka kuvaavat aineistoa.

Olen noudattanut parhaani mukaan haastateltavien henkilöiden yksityisyyden suojaa. Haastattelut poistettiin heti litteroinnin jälkeen ja toimin kuten tutkimusluvassani (liite 4) allekirjoituksellani lupasin. Kaikista selonteista on poistettu sellaiset kohdat, joista voisi päätellä henkilön, myös erilaisten tilanteiden kuvauksista. Olen pyrkinyt olemaan erityisen varovainen tässä. Lisäksi olen huomioinut mahdolliset yhteydet henkilöiden välillä ja noudattanut pyyntöjä siitä, ettei tiettyjä kohtia haastatteluista liitetä selontekoihin.

Mäkelä (1990, 48) huomauttaa, että aineiston riittävyys on yksi arviointikriteeri laadulliselle tutkimukselle. Tähän tutkimukseen aineistoa kerättiin sen verran, kuin pro gradu -tutkielmalle tarvittiin. Kaksi haastattelua jäi löydettyjen diskurssien ulkopuolelle. Toisin sanoen, aineistona käytettiin kaikkia yhteensä 10:tä haastattelua, joista kahdeksassa uudelleentuotettiin tuloksissa esiteltyjä diskursseja. Näissä kahdessa haastattelussa, joissa ei uudelleentuotettu normaalius-, tasa-arvo- tai hierarkiadiskursseja haastateltavat henkilöt eivät olleet länsimaalaisia. Tässä tutkimuksensa heidän äänensä jäikin valitettavasti länsimaiseksi luokiteltavan valtaväestön alle. Aineistoa oli paljon, mutta ei siitä huolimatta riittävästi. Tämä saattoi johtua myös itse aiheen haastavuudesta sekä haastateltaville henkilöille itselleen että minulle tutkijana verrattain kokemattomana haastattelijana. Olen aiemmin haastatellut henkilöitä vain aiheista, joista he suorastaan haluavat puhua. Haastattelemisen tutkielmaan olikin nähdäkseni erinomainen oppimiskokemus.

Siitä huolimatta, että jätin esimiesasemassa olevat henkilöt aineiston ulkopuolelle, havaitsin pian, että hierarkkiset erot tutkimusryhmissä vaikuttavat merkityksellisiltä. Tämä vaikutti myös aineistoon ja analyysiin haastaen sitä. Tulokset voisivat olla hyvinkin erilaisia, jos olisin tuntenut kontekstin paremmin ja haastatellut esimerkiksi vain postdocceja. Toisaalta, tämä tutkimus oli ensimmäinen laatuaan ja tästä syystä osasin odottaa yllätyksiä. Analyysi on nähdäkseni kattava tästä huolimatta. Analyysin kattavuus on Mäkelän (1990, 48) yksi laadullisen tutkimuksen arviointikriteeri.

Uskon, että aineistosta olisi saanut kattavamman. Haastattelut kestivät pääsääntöisesti tunnin ja useimpien kanssa koin, että aineistosta olisi saatu parempi lisääjän myötä. Monilla haastateltavilla henkilöillä oli kuitenkin varattuna aikaa juuri sen verran kuin arvioin tutkimuspyynnössäni eli tunti. Toisaalta myös haastattelujen laatu vaihteli. Muutamat haastateltavat eivät olleet harjaantuneet pohtimaan aihetta eivätkä omat haastattelijan kykyni saaneet aikaan edistystä haastattelun aikana. Kaiken kaikkiaan katson, että aineiston laatu oli riittävä analyysin tekemiseen, mutta se olisi voinut olla laadukkaampi.

Analyysi toteutettiin vasta 1,5 vuotta aineiston keräämisen jälkeen. Olin litteroidessani kirjannut ylös niin tauot kuin henkilön nonverbaalisen viestinnän ja puheen prosodiset piirteet sikäli kuin katsoin, että ne vaikuttivat siihen, mitä sanotaan. Tästä huolimatta näin pitkän ajan kuluessa moni asia haastatteluista voi unohtua. On siis mahdollista, että tämä on vaikuttanut analyysin

muotoutumiseen. Diskurssianalyysi kun on aina aineistolähtöistä (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2016, 17–22).

Katson myös, että koulutustaustamme minun ja haastateltavien henkilöiden välillä tekivät jokaisesta haastattelusta kulttuurienvälisen. Koin olevani ulkopuolinen, joka pyrkii ymmärtämään kerrottua. Ulkopuolisuudesta huolimatta konteksti ei ole minulle täysin vieras. Haastatteluja tehdessäni ja tutkielmaa kirjoittaessani toimin luonnontieteelliseen tutkijayhteisöön kuuluvien henkilöiden kanssa vapaa-ajallani. Samaisesta summittain muodostuneesta ystäväporukasta on kasvanut minulle näiden vuosien aikana verrattain läheinen. Myös kumppanini kuuluu kyseiseen yhteisöön.

Haastateltuihin henkilöihin ei kuulu ketään ennestään tuntemaani henkilöä. Lähetin kutsun vahingossa tuntemalleni henkilölle, sillä olen tottunut kutsumaan häntä lempinimellä. Ymmärtäessäni tämän, kerroin kuitenkin, etten tutkimuseettisistä syistä johtuen voi haastatella häntä tutkimukseen. Hän ymmärsi tämän ja keskustelimme asiasta vielä tavatessamme. Ystäväporukan jäseniin kuuluu niin teknistä/avustavaa henkilökuntaa, tohtoriopiskelijoita kuin postdocceja. Haastattelujen myötä opin paljon heidän työstään ja työpaikkakulttuuristaan. Toisaalta myös minulle tuttuja ilmiöitä tuli esille aineistossa. Onkin huomioitava, että esitietoni saattoi ohjata katsettani aineistossa. Toisaalta havaitsin myös paljon uutta. En kuitenkaan koe, että olisin haastatellut ryhmää, johon itse kuuluin. Rastaan (2005, 84) mukaan haastatteluissa voi tulla esille kulttuurieroja, jotka vaikeuttavat yhteisymmärrystä ja haastateltavan ja haastatellun henkilön yhteistä merkitysten tuottamista. Hän suosittaakin, että haastattelija kuuluu mahdollisimman läheisesti samaan ryhmään kuin haastateltavansa. Tässä tutkimuksessa tällaisesta tiedosta olisi voinut olla hyötyä.

Myös haastattelukieli voi asettaa haastateltavia henkilöitä eri asemaan tai tuottaa epätasaista aineistoa. Haastateltavat henkilöt kuitenkin käyttivät englantia työkielenään päivittäin. Tästä syystä katson, ettei kieli siltä osin ollut yhteydessä aineiston laatuun. Lisäksi oma suomalaisuuteni saattoi vaikuttaa siihen, miten suomalaisista puhuttiin minulle haastatteluiden aikana. Hehän edustavat työpaikalla valtaväestöä. Näiden ohella haastateltavat henkilöt ovat saattaneet pyrkiä vastaamaan sosiaalisesti hyväksytysti. Yhteisössä tämä vaikutti sosiaalisesti sopivimmalta tavalta ja haastatteluissa haasteeksi nouskin, kuinka päästä tämän sosiaalisen normin yli. Tämän ohella on mahdollista, että kysymykseni ovat ohjailleet heidän vastauksiaan, joko kysymystä vastaan tai sen mukaisesti.

Haastattelujen kielivalintojen suhteen on myös huomioitava se, että haastattelin osaa henkilöistä heidän äidinkielellään ja osaa englanniksi, joka voi olla haastateltujen henkilöiden toinen tai kolmaskin kieli. Eri sanojen merkitys voi vaihdella ja esimerkiksi kohteliaisuus (*politeness*) voidaan tulkita eri kielillä eri tavoin. En voi olla varma siitä, ymmärtävätkö kaikki haastatellut henkilöt sanan samalla tavalla kuin itse sen ymmärrän. Eri kielet siis voivat kantaa erilaisia vivahde-eroja sanoissa ja toisaalta nämä sanat voivat suhteutua myös henkilön omaan äidinkieleen ja äidinkielen merkitys voi muuttaa englannin kielisen sanan merkitystä. Toisaalta tässä on huomattava, että englanti voi myös olla haastateltavan henkilön äidinkieli, jolloin haastatteliija puhuu itse toista kieltään haastattelutilanteessa. Lisäksi suomea äidinkielenään puhuvien henkilöiden haastattelemisen englanniksi kun molempien osapuolten äidinkieli on suomi voisi vaikuttaa erikoiselta ja haastaa sen myötä esimerkiksi aineiston laatua tai tutkimuksen eettisyyttä. Haastateltavat henkilöt saivat valita kumpaa kieltä puhuvat eivätkä suomalaiset valinneet englantia haastattelukieleksi.

Teemahaastattelun teemoja ei nähdäkseni voida arvioida sen pohjalta, toivatko haastatellut henkilöt itse teemoja esille. Tämä johtuu siitä, että eettinen viestintä ei ole käytännöllinen käsite vaan tutkijan on implementoitava se käytäntöön. Tuloksissa esiteltyt diskurssit itsessään eivät liitykään suoraan teemahaastattelurungon aiheisiin, vaan erilaisia diskursseja nousi teemahaastattelussa keskustelluista aiheista. Teemahaastattelurunko toimi siis eräänlaisena diskurssien herättelijänä ja se auttoi haastateltavia henkilöitä tuomaan esille heille tärkeitä aiheita. Katsonkin, että haastattelurungon teemat olivat onnistuneita.

Eettisyyden operationaalistaminen kuten luvussa 3.5 esitettiin ei vastannut haastateltavien henkilöiden ajatusta eettisyydestä käytännössä. Tämä tulee esille selonteossa 3. Eettisyys on normaalia, kun taas epäeettisyys on vahvoja tekoja sitä vastoin. Vaikka operationaalistaminen ei vastannut haastateltujen henkilöiden käsityksiä, tämä ei ollut negatiivisesti yhteydessä aineiston laatuun.

Mäkelä (1990, 53) toteaa, että laadullisen tutkimuksen arvioinnissa erityisen tärkeäksi nousee riittävän tarkka kuvaus analyysistä prosessina. Lisäksi aineistoesimerkit ovat tärkeitä. Näiden avulla lukija voi arvioida analyysin arvioitavuutta ja toistettavuutta. Olen pyrkinyt tuomaan analyysin ilmi jatkumona ja selvittämään sen mahdollisimman tarkasti. Tämän tueksi olen tuonut tuloksiin aineistoesimerkkejä eli kriittisen diskurssianalyysin tapauksessa selontekoja, jotta lukija voi arvioida analyysini onnistumista kriittisesti. Tulosluvussa on myös pyritty selittämään analyysi auki

ja perustelemaan se kriittisen diskurssianalyysin käsittein ja riittävin viittein. Mäkelä (1990, 57) suosii tällaista tapaa laadullisen tutkimuksen arvioitavuuden ja toistettavuuden lisäämiseksi. On kuitenkin huomattava, että laadullinen tutkimus tehdään aina tutkijan silmin ja tutkija osallistuu aineiston tuottamiseen. Tästä syystä eivät aineisto tai tutkimus ole täysin toistettavissa tai yleistettävissä.

Pohdin tutkimusprosessin eri vaiheissa sitä, onko kriittisen tutkimuksen tekeminen eettistä. Lisäksi arvioin mitä tutkimuksen tavoitteista on jaettava aineiston tuottamiseen osallistuneiden henkilöiden kanssa. Haastattelemanani henkilöt ovat luonnontieteilijöitä eli kvantitatiivisen tutkimuksen maailmasta. En kertonut, että tulen analyysissäni keskittymään vallan epätasapainoon. Kerroin, että tutkin eettistä viestintää, mikä jo itsessään voi herättää ajatuksia siitä, mitä epäeettinen voisi olla.

Tein tämän päätöksen kahdesta syystä. Ensimmäiseksi, en voinut olla varma, pystynkö kuitenkaan kriittiseen diskurssianalyysiin aineiston avulla. Toiseksi katsoin, että aineiston laatu voi vaarantua jos kerron analyysimenetelmästä enemmän. Haastateltavat henkilöt olisivat voineet ohjautua muodostamaan diskursseja, joissa esimerkiksi pyritään ilmaisemaan, että kaikki on hyvin. Tuomi ja Sarajärvi (vuosi, 131–132) toteavat, että laadullisessa tutkimuksessa harhaanjohtaminen on epätodennäköistä. He kuitenkin huomauttavat, että joissakin tilanteissa taas harhaanjohtaminen voi olla välttämätöntä.

Kysymys kuuluukin, miten päätämme, oliko päätökseni olla kertomatta eettinen eli oliko se harhaanjohtamista? Painotammeko esimerkiksi kriittisen tutkimuksen pyrkimystä emansipoida myös heitä, joille valtaa ei suoda, toisin sanoen hyviä tarkoituksia (mm. Van Dijk, 1993)? Vai katsommeko, että tärkeämpää olisi, että aineiston tuottamisen kaikki osapuolet ovat tietoisia tutkimuksen tiedollisista pyrkimyksistä? Van Dijk (1993) toteaa, ettei kriittistä analyysiä toteuttavan tutkijan tule olla huolissaan siitä, loukkaantuvatko ihmiset tutkimuksesta. Huomion tulisi kiinnittyä ensisijaisesti siihen emansipatorisiin tavoitteisiin.

6.3 Jatkotutkimusehdotukset

Tulevaisuudessa aihetta tulisi tutkia enemmän, sillä tällä hetkellä tutkimusta ei ole paljoa. Tässä tutkimuksessa aineisto koostui pääosin länsimaalaisten tuottamasta haastatteluaineistosta. Tulevaisuudessa erityisesti länsimaiden ulkopuolelta saapuvien esimerkiksi Aasiasta ja Venäjältä

kotoisin olevien henkilöiden näkemystä tilanteeseen tulisi tutkia. Onko eriytyminen kyseessä heidän oma valintansa vai ei? Kokevatko he olevansa täysivaltaisia ryhmän jäseniä?

Tutkimusta tarvitaan myös siitä, miten esimerkiksi tekninen/avustava henkilökunta kokee asemansa. Tutkimusryhmät vaikuttavat kaikkienensa varsin erilaisilta työpaikoilta voittoa tavoitteleviin yrityksiin verrattuna. Myös kontekstin vaihtaminen olisi mielenkiintoista. Millä perusteella monikulttuurisen työyhteisön hierarkiat muodostuvat, jos hierarkiat eivät muodostu koulutuksen pohjalta?

Kaiken kaikkiaan pitäisin kriittisen näkökulman kulttuuriin johtotähtenä tulevissa aiheen tutkimuksissa, sillä esimerkiksi tässä tutkimuksessa näkökulma osoittautui arvokkaaksi. Havaitsin, että koulutus on merkityksellisempi valta-asemia tarkastellessa.

Näkisin, että myös sukupuolen merkitys valta-asetelmissa kaipaa lisähuomiota. Tutkimusaineistossa havaitsin useamman naiseksi itsensä tunnistavan kertovan, että he ovat kokeneet syrjintää esimerkiksi äitiyden myötä. Tätä esiintyi aineistossa erityisesti miesoletettujen esimiesten tutkimusryhmissä. Sen sijaan naisoletetut esimiehet suhtautuivat aineiston perusteella vähintään neutraalisti äitiyteen. Naisoletetut eri asemissa tutkimusryhmissä työskentelevät henkilöt kohtasivat myös omien sanojensa vähättelyä ja vastaavaa. Aihe kaipaakin lisätutkimusta siitä, millainen naisoletettujen asema työyhteisöissä on eri positioissa ja eri vaiheissa elämää.

Tämän ohella rahoitus, sen puute ja lähteet ovat mielenkiintoinen sosiaalisen todellisuuden palanen tutkimusryhmissä. Tutkijat voivat työskennellä työryhmissä oman rahoituksen turvin eli ilman tutkimusryhmän taloudellista tukea. Tämä voikin asettaa erilaisia haasteita sekä esimiehille että kollegoille. Olisi myös tarkasteltava sitä, luoko rahoitus omia kuvioitaan tutkimusryhmissä vallitsevaan hierarkiaan.

Tässä tutkimuksessa tasa-arvo näyttäytyi sellaisena eettisyyden osa-alueena, johon ansaitaan oikeus. Lisätutkimusta kaivataankin siihen, millä perusteilla tasa-arvo ansaitaan. Tasa-arvosta puhuttiin tutkimuksen aineistossa jonakin, joka kuuluu kaikille. Siitä huolimatta osa ihmisistä rajataan sen ulkopuolelle. Tällainen sokea piste kaipaakin lisätutkimusta.

Lisäksi interpersonaalista viestintää ei ole juuri tutkittu kriittisen diskurssianalyysin menetelmin. Analyysimenetelmä tuntui kuitenkin soveltuvan hyvin tämän tyyppiseenkin tutkimukseen.

Tulevaisuudessa toivoisin näkeväni kriittisen diskurssianalyysin nousun puheviestinnän alan tutkimuksissa. Vallan epätasainen jako on Faircloughn (1989) ja van Dijkn (1993) mukaan ihmiselämässä pysyvä sosiaalisen todellisuuden tila. Se kaipaakin huomiota myös interpersonaalisessa viestinnässä.

7 Kirjallisuus

Alexander, B.K., Arasaratnam, L.A., Durham, A., Flores, L., Leeds-Hurwitz, W., Mendoza, S.L., Oetzel, J., Osland, J., Tsuda, Y., Yoin, J. & Halualani, R. (2014a). Defining and communicating what “intercultural” and “intercultural communication” means to us. *Journal of International and Intercultural Communication*, 7 (1), 14–37.

Alexander, B.K., Arasaratnam, L.A., Durham, A., Flores, L., Leeds-Hurwitz, W., Mendoza, S.L., Oetzel, J., Osland, J., Tsuda, Y., Yoin, J. & Halualani, R. (2014b). Identifying key intercultural urgencies, issues, and challenges in today’s world: Connecting our scholarship to dynamic contexts and historical moments. *Journal of International and Intercultural Communication*, 7 (1), 38–67.

Anderson, B. & O’Gorman, B. R. (2006). Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism. Verso, Quebercor World, Fairfield.

Bairoh, S. & Trux, M-L. (2010). Identiteettejä, valtaa, kulttuuria – katsaus monimuotoisuusjohtamisen suuntauksiin. Teoksessa S. Wrede & C. Nordberg (toim.), *Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus* (Palmenia-sarja 70) (s. 193–228). Helsinki University Press.

Baxter, L.A. (2011). Voicing relationships. A dialogic perspective. Thousand Oaks, CA: Sage.

Borden, S. (2003). Deviance mitigation in the ethical discourse of journalists. *The Southern Communication Journal*, 68 (3), 231–249.

Butler, J. (2002). Gender trouble. Feminism and the subversion of identity. 10th edition. Cornwall: Routledge.

Clegg, S., Kornberger, M. & Rhodes, C. (2007). Business ethics as practice. *British Journal of Management*, 18, 107–122.

Cohen, T. R., Panter, A. T., Turan, N., Morse, L. & Kim, Y. (2014). Moral character in the workplace. *Journal of Personality and Social Psychology*, 107, 943–963.

Curtin, M. L. (2010). Coculturation. Toward a critical theoretical framework of cultural adjustment. Teoksessa T.K. Nakayama & R. T. Halualani (toim.), *The handbook of critical intercultural communication* (Handbooks in communication and media) (s. 270–285). Malaysia: Wiley-Blackwell.

- Dervin, F. (2011). A plea for change in research on intercultural discourses: a 'liquid' approach to the study of the acculturation of Chinese students. *Journal of Multicultural Discourses*, 6 (1), 37–52.
- Edwards, C. P. (1985). Rationality, culture and the construction of ethical discourse. A comparative perspective. *Faculty publications, Department of Psychology*. Paper 1. University of Nebraska, Lincoln.
- Fairclough, N. (1989). Language and power. Language in Social Series. NY: Longman Group Inc.
- Fairclough, N. (1995). Critical discourse analysis: the critical study of language. NY: Pearson Education Limited, Taylor & Francis.
- Ferri, G. (2014). Ethical communication and intercultural responsibility. A philosophical perspective. *Language And Intercultural Communication*, 14 (1), 7–23.
- Fiske, (1992). Merkkien kieli. Vastapaino, Tampere.
- Guilherme, M. (2010). Introduction. Mobility, diversity and intercultural dialogue in the cosmopolitan age. Teoksessa M. Guilherme, E. Glaser, & M. del Carmen Méndez Garcia (toim.), *The intercultural dynamics of multicultural working*, Languages for intercultural communication and education, (s. 1–17). Ronawanda, NY: Multilingual Matters.
- Halualani, R. T., Mendoza, S. L. & Drzewiecka, J. A. (2009). "Critical" junctures in intercultural communication studies: A review. *The Review of Communication*, 9 (1), 17–35.
- Halualani, R. T. & Nakayama, T. K. (2010). Critical intercultural communication studies at a crossroads. Teoksessa T.K. Nakayama ja R. T. Halualani (toim.), *The handbook of critical intercultural communication* (Handbooks in communication and media) (s. 1–16). Malaysia: Wiley-Blackwell.
- Holliday, A. (2011). Intercultural communication and ideology. London: SAGE Publications Inc.
- Holliday, A. (1999). Small cultures. *Applied Linguistics*, 20 (2), 237–264.
- Holliday, A., Hyde, M. & Kullman, J. (2004). Intercultural communication. London: Routledge.
- Huhtala, M. (2013) Virtues at work. Ethical organization culture as a context for occupational well-being and personal work goals. Jyväskylä Studies in Education, Psychology And Social Research 479. Jyväskylä University Printing House.
- Johannesen, R. L., Valde, K. S. & Whedbee, K. E. (2008). Ethical Responsibility in Human Communication, (s. 1–22). *Ethics in Human Communication*. Fourth Edition. Illinois: Waveland Press.
- Jokinen, A. Juhila, K. & Suoninen, E. (2016). Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino, Tampere.

- Joyner, & Payne, (2002). Evolution and implementation: a study of values, business ethics and corporate social responsibility. *Journal of Business Ethics*, 41 (4), 297–311.
- Kaptein, M. (2011). Understanding unethical behavior by unraveling ethical culture. *Human Relations*, 64 (6), 843–869.
- Keckes, I. (2014). *Intercultural Pragmatics*. New York, NY: Oxford University Press.
- Ladd, J. (1957). *The Structure of a Moral Code: A Philosophical Analysis of Ethical Discourse Applied to the Ethics of the Navaho Indians*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ladegaard, H. J. & Jenks, C. J. (2015). Language and intercultural communication in the workplace. Critical approaches to theory and practice. *Language and Intercultural Communication*, 15 (1), 1–12.
- Lahti, M. (2015). Communicating interculturality at workplace. Jyväskylä Studies in Humanities 262. Jyväskylän yliopisto.
- Lee, S. (2006). Somewhere in the middle: the measurement of third culture. *Journal of Intercultural Communication Research*, 35 (3), 253–264.
- Leeds-Hurwitz, (2010). Writing the intellectual history of intercultural communication. Teoksessa T.K. Nakayama ja R. T. Halualani (toim.), *The handbook of critical intercultural communication* (Handbooks in communication and media) (s. 21–33). Malaysia: Wiley-Blackwell.
- MacDonald, M. N. & O'Regan, J. P. (2013). The ethics of intercultural communication. *Educational Philosophy and Theory*, 45 (10), 1005–1017.
- Madhok, B. (2014). A praxis-based global ethical discourse on development and women. *Development in Practice*, 25 (1), 113–123.
- Madsen, R. & Strong, T. B. (2003). The many and the one. Religious and secular perspectives on ethical pluralism in the modern world. Introduction. Three forms of ethical pluralism. Ethikon Series in Comparative Ethics. Princeton University Press. N. J. 1–24.
- Marra, M. & Angouri, J. (2011). Investigating the negotiation of identity. A view from the workplace discourse. In M. Marra & J. Angouri (toim.), *Constructing identities at work*. 1–14. Palgrave McMillan.
- Martin, J. N. & Nakayama, T. K. (2007). *Intercultural communication in contexts*. Fourth Edition. New York, NY: McGraw-Hill
- Merrill, J. C. & Christians, C. G. (2009). Ethical Communication - Moral stances in human dialogue. Columbia, Mo. University of Missouri.
- Moon, D. G. (2010). Critical reflections on culture and critical intercultural communication. Teoksessa T.K. Nakayama ja R. T. Halualani (toim.), *The handbook of critical intercultural communication* (Handbooks in communication and media) (s. 34–52). Malaysia: Wiley-Blackwell.

- Mäkelä, K. (1990). Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä (toim.), Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. (s. 42–61). Helsinki: Gaudeamus.
- Odysseos, L. (2003). On the way to global ethics?. *European Journal of Political Theory*, 2 (2), 183–207.
- Pettit, J. D. Jr., Vaught B. & Pulley, K. J. (1990). The role of communication in organizations: ethical considerations. *The Journal of Business Communication*, 27 (2), 233–249.
- Phipps, A. (2013). Intercultural ethics: questions of methods in language and intercultural communication. *Language And Intercultural Communication*, 13 (1) 10–26.
- Piller, I. (2011). *Intercultural communication. A critical introduction*. Edinburgh University Press.
- Rastas, A. (2005). Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa. Teoksessa Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.). Vastapaino, Jyväskylä.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (2005). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.). Vastapaino, Jyväskylä.
- Saastamoinen, R. (2009). Lähestymistapoja ja kehityskohteita kulttuurienvälisen vuorovaikutus-osaamisen tutkimuksessa. *Prologi. Puheviestinnän vuosikirja 2009*. 48–63.
- Scollon, R. & Scollon, S. W. (2001). Discourse and intercultural communication. Teoksessa D. Schiffrin, D. Tannen & H. E. Hamilton (toim.) *The handbook of discourse analysis* (Blackwell Handbooks in Linguistics) (s. 538–547) Great Britain: Blackwell Publishers.
- Smith, A. R. (1997). The limits of communication: Lyotard and Levinas on otherness. Teoksessa M. Huspek & G. P. Radford (toim.), *Communication and the voice of the other* (s. 329–351). New York, NY: Suny Press.
- Soni, V. (2000). A twenty-first century reception for diversity on the public sector: A case study. *Public Administration Review*, 60 (5) 395–408.
- Stahl, G. K., Maznevski, M., Voight, A. & Jonsen, K. (2010). Unraveling the effects of cultural diversity in teams. A meta-analysis of research on multicultural work groups. *Journal of International Business Studies*, 41 (4) 690–709.
- Tervalon, M. & Murray-Garcia, J. (1998). Cultural humility versus cultural competence. A critical distinction in defining physician training outcomes in multicultural education. *Journal of Health Care for the Poor and Underserved*, 9 (2), 117–125.
- Tiittula, L. & Ruusuvuori, J. (2005). Johdanto. Teoksessa Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.). Vastapaino, Jyväskylä.
- Ting-Toomey, S. (2011). Intercultural communication ethics. Teoksessa G. Cheney, S. May & D. Munshi (toim.), *The handbook of communication ethics*, Handbook Series, (s. 335–354). New York, NY: Routledge.
- Trux, M-L. (2010). No zoo. Ethnic civility and its cultural regulation among staff of a finnish high-tech company. Helsinki school of economics. Aalto print 2010.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2012). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.k

Ucon-Sayrak, O. (2016). Attending to the "face of the other" in intercultural communication: Thinking and talking about difference, identity and ethics. *Journal of International And Intercultural Communication*, 9 (2), 122–139.

Valkonen, T. (2003). *Puheviestintätaitojen arviointi. Näkökulmia lukiolaisten esiintymis- ja ryhmätaitoihin*. Jyväskylän yliopisto.

Victor, B. & Cullen, J. B. (1988). The organizational bases of ethical work climates. *Administrative Science Quaterly*, 33, 101–125.

Van Dijk, T. A. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse and society*, 4, (2); 249–283.

Visti, A., Gyekye, A. S., Heiskanen, H., Härkönen, L-K & Ruoppila, I. (2006). Moninaisuus työelämässä. *Psykologia*, 41. Kansalliskirjasto. 427–439.

Warren, J. T. (2008). Performing difference. Repetition in context. *Journal of International and Intercultural Communication*, 1 (4), 290–308.

Yrjönsuuri, M. (2008). *Hyvän olemus. Johdatus etiikkaan*. Helsinki: Kirjapaja.

Liite 1

Haastattelurunko

Relationships in team

- People
- Cultural divisions in team
- Potential visibility of multiculturalism, how, factors (e.g. nationality, ethnicity, religion etc.)
- Are there challenges or benefits that you associate with culture/multiculturalism?
- Supervisor's positioning in team (also included in a team!)

Hanging out

- Who is with who/who's not & why/how does it show
- Inclusion/exclusion
- Freetime
- Lunch
- Who can speak, who cannot
- Topics that heat the atmosphere at lunch/breaks and so

Examples about communication/behaviour situations in team

- Good/right
- Bad/wrong
- Ethical communication/behaviour
- Unethical communication/behaviour
- Disappointment
- Colleague not in his/her role
- Politeness
- One acts ethically, the other views it unethical
- Speech habit (discourse, tell an example!)
- Is there someone with whom communication works well & why? & vice versa (challenges, why, does it affect your capability to behave/communicate ethically?)
- Have you acted ethically wrong & how & why was it wrong
- (un)professional behaviour
- Crankyness etc.
- Unfairness

In a perfect world

What would your dream/perfect multicultural team be like? (hope approach)

How does it differ from your present team?

Over all ethics

- What is ethical action/practice? (Eg. Is it ethical to act "good" or "right" or something else?)
- Is ethicalness a goal in your team? Why/why not?
- Does the communication in your team need to be ethical?
- Why act ethically in your work community? Why not?/Are there reasons for acting/communicating ethically in your work community?
- Is it enough to have ethics as a goal or does the action/communication need to be ethical? (eg. your own world vs. other's interpretation of the situation/act)
- Do you have ethical goals?
- How should you act in your work community so that you can be viewed as acting ethically?

Liite 2

Esihaastattelurunko

Yleistä

Onko työyhteisön jäsenten välisen viestinnän oltava eettistä?

Onko eettisyys työkavereiden kanssa tavoite työyhteisössäsi? Miksi/miksi ei?

Miksi toimia eettisesti työyhteisössä/Miksi ei?

Mitä on eettinen toiminta? Ts. Onko eettisyys sitä, että toimii oikeintai hyvin vai jotain muuta?

Riittääkö, että ajatus on tärkein vai määrääkö toiminnan onnistuminen (eli toisten tulkinta toiminnan eettisyydestä)?

Miten sinun tulisi toimia työyhteisössäsi, että sinun katsotaan toimivan eettisesti?

Onko sinulla eettisiä tavoitteita?

Toiveet ja odotukset viestinnälle (osaamisenäkökulma)

Mitä toivot työkavereilta?

Mitä odotat työkavereilta?

Esimerkkitilanteita, milloin vuorovaikutus ”mennyt pieleen” työyhteisössä

Milloin vuorovaikutus mennyt hyvin?

Onko sinulla eettisiä ”ohjenuoria”, joiden mukaan pyrit toimimaan työpaikalla? Huomioitko niissä jotenkin työyhteisön monikulttuurisuuden? Mitä pyrit huomioimaan?

Työyhteisö

Miten työyhteisösi toimii? Hyvin/huonosti, miksi?

Mitä tarkoittaa työpaikalla eettisesti toimiminen työkaveria kohtaan?

Oletko toiminut työyhteisössäsi eettisesti väärin? Miten? Miksi se oli väärin?

Kerro esimerkki työkaveristasi, joka olisi voinut toimia eettisemmin/ toimi eettisesti väärin?

Onko työyhteisössäsi tullut esille tilanteita, joissa toinen kokee toimineensa eettisesti ja toinen ei?

Millainen tilanne ja miten se ratkesi?

Onko työyhteisössäsi henkilöitä, jotka eivät kuulu siihen yhtä vahvasti kuin muut? Miksi he ovat ulkopuolella?

Neuvotellaanko eriävistä näkemyksistä? Miten? Onko niitä? Onko ko. tapa neuvotella eettistä, miksi?

Kenen kanssa vuorovaikutus/viestintä toimii, miksi luulet, että vuorovaikutus toimii hänen kanssaan? Mitä hän tekee hyvin?

Miten hän auttaa sinua toimimaan eettisesti tai sinä häntä?

Onko joku, jonka kanssa haasteita? Mistä se johtuu? Vaikea toimia eettisesti?

Odotukset yritykseltä: onko eettisiä säännöstöjä? Kenen, sanallisia/oletettuja?

Kulttuuri työyhteisössä

Miten työyhteisö on monikulttuurinen: etnisyys, valtio, uskonto, ammatti, ikä, mikä?

Näkyykö monikulttuurisuus työyhteisössä? Miten?

Havaitsetko työyhteisössäsi kulttuurisia eettisiä linjauksia, sanallisia tai sanattomia?

Huomioitko keskustelukumppanisi kulttuurin jotenkin vuorovaikutuksessasi? Miten?

Miten näet työyhteisösi, onko kulttuurisia jakolinjoja? Miten ne näkyvät? Miten ne vaikuttavat työyhteisön dynamiikkaan? Valtaan?

Onko työyhteisössäsi haasteita tai hyötyjä, jotka liität kulttuuriin/monikulttuurisuuteen?

Tulevatko erilaiset maailmankatsomukset esille työyhteisössä, poikkeavatko jotkin? Miten nämä henkilöt sijoittuvat työyhteisöön?

In a perfect world

Millainen olisi unelmiesi/täydellinen monikulttuurinen työyhteisö, miten työyhteisössä viestittäisiin? Poikkeako se tämän hetkisestä työyhteisöstäsi? Miten?

Miten sinut huomioitaisiin/kohdattaisiin työyhteisössäsi?

Miten viestisit muille?

Mitä ei tapahtuisi? Millaista se ei olisi?

Mitä tapahtuisi? Ts. Millaista se olisi?

Miten voisit tukea tällaista nykyisessä työpaikassasi? Onko se mahdollista? Miksi/miksi ei?

Liite 3

Haastattelukutsu

Dear Dr./Mr./Mrs. [surname],

Would you be interested in talking about your experiences in working in a multicultural research team? I am kindly inviting you to take part in a research interview on ethical communication in multicultural work teams. I am interested to hear about your feelings and experiences about communication between your workmates. What works, what not? What is good, bad, impolite, annoying, right, and so on? There is no surprisingly hardly any research about ethical communication in multicultural work teams, the topic so far so and thus your help is would be very valuable.

Multiculturality is the key change happening in worklife whereas communication ethics is a major part of wellbeing at work. However, ethics in communication get more complicated when there are more people co-operating from different backgrounds (e.g. religion, language, culture, education etc.). In the long run this research aims to improve the well-being of work communities.

I am collecting data for my master's thesis. Besides this, I hope I can use the data also in my Ph.D. research.

The interview would take approximately 1 hour and it would be recorded. The interview can be completed in English or Finnish. We could meet in a coffee house of your choice (the coffee is on me, of course :).

If you have any questions, please do not hesitate to contact me. You can reach me by email [email address] or call/sms/whatsapp [phone number]. If you have a friend or a colleague who might be interested in participating in this study you are most welcome to spread the word.

Best Regards, Heini Feodorow

Informed consent

Permission for research interview

This research is Heini Feodorow's Master's of Arts thesis for the University of Helsinki. The research topic is "ethical communication in multicultural work communities". The thesis is supervised by university lecturer Salla Poutiainen (PhD).

The data for the research is collected as individual interviews. The interviews will be recorded and the material is used only for the previously mentioned MA thesis and possible research in the future. The researcher will handle the interview material confidentially. She will transcribe the material by herself and no other person will hear the recording. The recording will be permanently deleted after transcription. Any details that may reveal the interviewee's identity or other sensitive information will be concealed or protected by pseudonyms in the thesis in order to avoid recognition.

I have read the description above of the use of the interview recording. I understand that my participation is completely voluntary. By signing this paper I give my permission to use my interview answers for the purposes mentioned above. However, I can withdraw from the study, change my answers and/or withdraw parts of my interview at any time before the Master's thesis has been sent for evaluation. I don't need to answer questions I don't want to. I have been properly informed about the study and its purpose and I have been able to ask for more information. I will receive my copy from this informed consent whereas the researcher will keep one.

Date & place

Name & Signature (interviewer)

Date & place

Name & Signature (interviewee)

_____ I want to receive the thesis via email once it's finished

(Note: the thesis will be written in Finnish).

Email: _____